

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

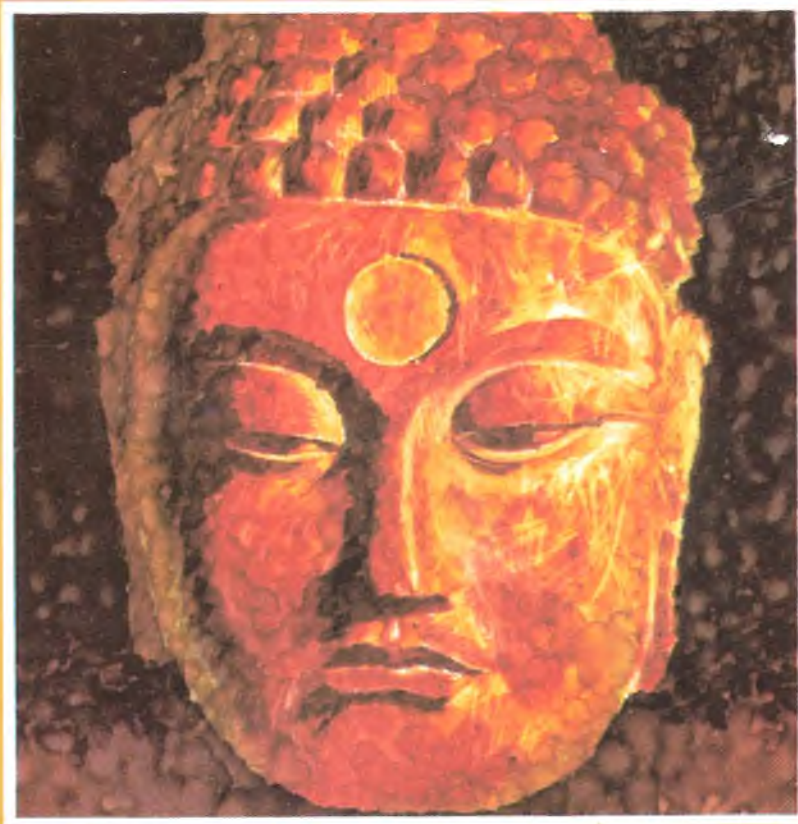
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ANADOLU YAYINCILIK

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ

KİŞİLER ● DÖNEMLER ● AKIMLAR ● YAPITLAR

BUDDHA

BRUGMANN, Karl
BRUMEL, Valeri
BRUNEL, Isambard
BRUNEL, Marc
BRUNELLESCHI, Filippo
BRUNER, Jerome
BRUNNER, Emil
BRUNNER, Heinrich
BRUNO, Giordano
BRUNSCHVICG, Leon
BRUTUS, Marcus
BRUNING, Heinrich
BRYAN, William
BRYCE, James
BUBER, Martin
BUCHEZ, Philippe
BUCHNER, Eduard
BUCK, Pearl
BUCKLE, H.Thomas
BUDDHA
BUDE, Guillaume
BUFFET, Bernard
BUFFIER, Claude
BUFFON, Georges
BUGAY, Saim
BUĞRA, Tark
BUHARI

BUHARIN, Nikolay
BULAVIN, Kondrati
BULGAKOV, Mihail
BULGAKOV, Sergey
BULGANIN, Nikolay
BULMERINCQ, August
BULUTAY, Tuncay

21

BUNUEL, Luis
BUNYAN, John
BURAK, Cihat
BURAK, Ratip
BURAK, Sevim
BURCKHARDT, Jacob
BURGESS, Anthony
BURGESS, Ernest
BURGIBA, Habib
BURHAN [Hafız]
BURHANEDDİN DÜSUKİ
BURIDANUS, Joannes
BURIAN, Orhan
BURKE, Edmund
BURKE, Kenneth
BURLAMAQUI, Jean Jacques
BURLEIGH, Walter
BURNE-JONES
BURNET, Frank
BURNHAM, Daniel
BURNHAM, James
BURNS, Robert
BURRI, Alberto
BURSALI, Şefik
BURSALI TAHİR BEY
BURTON, Francis

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ

KİŞİLER ● DÖNEMLER ● AKIMLAR ● YAPITLAR

ANADOLU YAYINCILIK
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

CİLT 3

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş. adına sahibi: Nazar BÜYÜM

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Oya KÖYMEN

DANIŞMANLAR: Nuri AKBAYAR, Dr. Reşit CANBEYLİ, Doç. Dr. Arda DENKEL, Memet FUAT, Prof. Dr. Nuri KARACAN

KOORDİNATÖRLER: Taciser BELGE, İsmet Zekı EYUBOĞLU, Hülya POTUOĞLU

KOORDİNATÖR YARDIMCILARI: Ayşe BABAKUŞ, Meltem SOMAY, Özer ÜSTEL

YAZI VE ARAŞTIRMA: Renan ALTUNBAY, Ludmilla BEHRAMOĞLU, Onder BİLGİN, Zehra CUMBUL, Yaşar ÇABUKLU, Sumru ERİM, Uygur EROL, Elvan GÖKÇE, Nurdan GÜRBİLEK, Müge GÜRER, Turgut KUT, Meltem ÖNEŞ, Ayfer TÜZECAN, Güneş H. UZ, Sabır YÜCESOY

SON OKUMA: Dr. Üstün ALSAÇ, Kürşat BUMİN

SEKRETERLİK: Seval DEMİREL, Husniye ÖZDEMİR, Gül ŞİRİN, Sabriye YAMAN

3. CİLDE YAZILARIYLA KATILANLAR:

Bülent AKSOY

Doç. Dr. Ömür AKYÜZ

Dr. Tuncay ALTUĞ

Feridun ANDAÇ

Fahri ARAL

Cem ATABEYOĞLU

Dr. Tuncer BAYKARA

Murat BELGE

Prof. Dr. Korkut BORATAV

Cengiz ÇANDAR

Prof. Dr. Cevat ÇAPAN

Dr. Selim DERİNGİL

Muammer DİZER

Doç. Dr. Neşe ERDOK

Prof. Dr. Gencay GÜRSOY

Doç. Dr. Avadis HACINLIYAN

İskender KEMAL

Zeynep KINIK

Ayşe KIRIKOĞLU

Hasan KURUYAZICI

Prof. Dr. Şerif MARDİN

Prof. Dr. Yavuz NUTKU

İşıl MUSLUBAŞ

Doç. Dr. İlber ORTAYLI

Doç. Dr. Ayla ÖDEKAN

Doç. Dr. Hadı ÖZBAL

Ayşe ÖZER

Fatih ÖZGÜVEN

Dr. Ali ÖZLÜK

Doç. Dr. Saliha PAKER

Cihan SAÇLIOĞLU

Necdet SAKAOĞLU

Prof. Dr. Murat SARICA

Yavuz TOP

Doç. Dr. Mete TUNÇAY

İdari Sekreter: A. Canset AKSEL

Grafik Tasarım: Yavuz KÖSEMEN-Erkai YAVI

Teknik Yönetmen: Yavuz KÖSEMEN

Teknik Servis: Bülent YOLGUN, H.Miray YÜZGEÇ, Sefa ESENYEL, Nevzat AKKUŞ, Bekir POYRAZ, Şemsettin BOSTANCI, İsmail YETER, Dursun HATKO, Müge ACAR, Eyüp YILDIRIM, Nuran GÖRGÜNAY

DİZGİ: Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. Dizgi Birimi

SİYAH-BEYAZ BASKI: Milliyet Yayın A.Ş.

RENK AYRIMI VE RENKLİ BASKI: Ana Basım Sanayii A.Ş.

DAĞITIM: Hürriyet Holding A.Ş.

BRUGMANN, Karl Friedrich (1849-1919)

Alman, dilbilimci. Yenidilbilgiciler'in (Junggrammatiker) önde gelen temsilcilerindendir.

16 Mart 1849'da Wiesbaden'de doğdu. Yaşamının 1887-1919 arasındaki uzun bir bölümü Leipzig Üniversitesi'nde mesleki çalışmalarla geçti. Burada Sanskritçe ve karşılaştırmalı dilbilim profesörü oldu. 29 Haziran 1919'da Leipzig'de öldü.

Brugmann'ın dilbilim çalışmalarına başladığı yıllarda Leipzig Üniversitesi'nde toplanmış bir grup dilbilimci, ses değişimlerinin düzenli olduğunu ve görünen aykırılıkların bazı yeni kurallarla açıklanabileceğini savunmaktaydı. Bunlara hevesli dilciler anlamında ve yarı alaycı bir deyişle Yenidilbilgiciler deniyordu. Gruba katılan Brugmann ile arkadaşı H. Osthoff'un 1878'de *Morfolojik Araştırmalar* adlı ayrı bir dergi çıkartmaları ve Yenidilbilgiciler terimini kendileri için benimsemeleriyle, yeni akım bu adla tanındı.

Yenidilbilgiciler'in genel tutumu grubun üyelerinden Slav dilleri uzmanı August Leskien'in "ses kurallarında ayrıcalık yoktur" sözleriyle özetlenebilir. Yenidilbilgiciler dil olgusunu bir bütün olarak ele alıp incelemiş ve ses değişimlerinin gelişigüzel değil, belli bazı kurallara göre tanımlanabileceğini kanıtlamışlardır. Yalnız Yenidilbilgiciler bu başarılarına karşın dili mekanik bir biçimde incelemişler, dili konuşan insanı, bir otomat durumuna sokmuşlardır.

Yenidilbilgiciler'in 19. yy dilbilim araştırmaları içinde önemli bir okul oluşturdıkları kabul edilir. Amerikan Dilbilim Okulu'nun kurucularından L.Bloomfield, Leipzig'te bir ara Brugmann'ın öğrencisi olmuş, Amerikan yerli dillerini incelerken Yenidilbilgiciler'in yaklaşımından çok yararlanmıştır. Brugmann'ın, arkadaşı Berthold Delbrück ile birlikte yazdığı ve ilk baskısı 1886'da çıkan ünlü *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* ("Hint-Avrupa Dilleri Karşılaştırmalı Dilbilgisinin Ana Çizgileri") adlı yapıtı uzun bir süre geçerliliğini korumuş, ancak bugün yerini gene Yenidilbilgici bir disiplin içinde yetişmiş olan Fransız dilbilimci Antoine Meillet'nin 1922 tarihli *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes* ("Hint-Avrupa Dillerinin Karşılaştırmalı İncelenmesine Giriş") adlı yapıtına bırakmıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, 1886, ("Hint-Avrupa Dilleri Karşılaştırmalı Dilbilgisinin Ana Çizgileri"); *Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen*, (ö.s.), 1904, ("Kısa Hint-Avrupa Dilleri Karşılaştırmalı Dilbilgisi").

• **BAKINIZ:** BLOOMFIELD, GRIMM, VERNER.

BRUMEL, Valeri (1942)

SSCB'li atlet. Yüksek atlamada arka arkaya 6 dünya rekoru kırmıştır.

1960'larda yüksek atlama dalında dikkatleri çekti. 1960 Roma Olimpiyat Oyunları'nda ikinci oldu. 1961-1963 yılları arasında yüksek atlamada arka arkaya 6 dünya rekoru kırdı. 2,23 santim ile başlattığı rekorlarını 2,28 santime kadar çıkardı. 1964'de Tokyo'da 2,18 m'lik derecesiyle altın madalyayı kazandı. 24 yaşındayken Moskova'da geçirdiği bir trafik kazasında ağır şekilde sakatlanması sonucu atletizmi bıraktı.

BRUNEL, Marc Isambard

(1769-1849)

Isambard Kingdom

(1806-1859)

Fransız asıllı İngiliz mühendisler. Su altı tünellerinin ve demiryolu köprülerinin yapımına getirdikleri teknik çözümlerle 19. yy mühendisliğine yön vermişlerdir.

Marc Isambard Brunel 25 Nisan 1769'da Manche idare bölgesindeki Hacquerville'de doğdu. 1793'te Fransız donanmasında altı yıllık subayken, krallık yönetimine son veren I. Cumhuriyet'in hemen ilk günlerinde ABD'ye kaçtı. New York'ta mimar, kent tasarımcısı ve inşaat mühendisi olarak çalıştıktan sonra 1799'da İngiltere'ye yerleşti. Portsmouth'ta gemiler için palanga gövdeleri üreten ve el emeğini büyük ölçüde azaltan bir fabrika kurarak seri üretimin öncüsü oldu. Ancak, parlak buluşlarına ve çok başarılı bir mühendis olmasına karşın ticari ilişkilerinde aynı başarıyı gösteremediğinden 1821'de iflas etti. Borçları nedeniyle çarptırıldığı hapis cezasından hükümetin kefaletiyle kurtulan Brunel, oğlunun da yardımıyla, Thames Nehri'nin altından geçen bir tünel projesi hazırladı ve 1825'te başlayan bu büyük çalışma ancak 1843'te bitirilebildi. Bu başarısından iki yıl sonra "Sir" unvanı aldı ve 12 Aralık 1849'da Londra'da öldü.

Oğlu Isambard Kingdom Brunel 9 Nisan 1806'da Portsmouth'da doğdu. 1825'ten 1828'e değin babasının denetimindeki Thames Tüneli projesinde şantiye şefliği yaptı. Çalışmaları aksatan su baskını ve parasal güçlükler bu projenin uygulanmasını bir süre geciktirince, asma köprü ve tersane tasarımlarına yöneldi. Başarılı mühendislik çalışmalarıyla kısa sürede ün kazanan I.K. Brunel, 1830'da Londra'daki Royal Society'ye üye seçildi, 1833'te de Great Western Railway şirketinde başmühendisliğe getirildi. 1838-1858 arasında okyanusasıra yolculuklar için tasarlanmış buharlı gemilerle 19. yy gemi mühendisli-

ğinin en başarılı örneklerini veren Brunel 15 Eylül 1859'da Londra'da öldü.

İngiliz Donanma Bakanlığı'nın yılda yaklaşık 100.000 dolayındaki gemi palangası gereksinimini büyük ölçüde makineleşmiş bir üretim sürecine dönüştürmek üzere hazırladığı seri üretim projesi, M.I. Brunel'in ilk önemli girişimidir. 1808'de Portsmouth'ta işletmeye açılan bu fabrika, herbiri 30 BG'lik bir motorla çalışan 43 makineyle donatılmıştı ve yüzün üstünde nitelikli işçi gerektiren ağaç palanga üretimi on kadar nitelsiz işçiyle yürütülebiliyordu.

Brunel'in en büyük mühendislik başarısı ise, o güne değin aşılamayan teknik sorunlara çözüm getirecek sualtı tünellerinin yapımını başlatmasıdır. Gerçekten de, 17. yy'ın ikinci yarısında ilk örnekleri görülen bu tür tünellerin yapımı, sualtında çalışma koşulları nedeniyle son derece güçtü. Brunel bu soruna çözüm olarak dökme demirden yapılmış üç katlı bir koruyucu kalkan tasarladı. Nehir yatağı boyunca ilerleyerek çalışılan kesimde su kütlesinin önünü kesen bu kalkan, bazı makinelerin çalışmasını ve tünel duvarlarının yapımını çok kolaylaştırdı. İlk kez 460 m uzunluğundaki Thames Tüneli'nde başarıyla uygulanan bu teknik, akarsu engellerinin aşılmasını sağlayarak demiryolu ulaşımının gelişmesini büyük ölçüde etkiledi.

Oğlu I.K. Brunel de, İngiltere'de demiryolu ve köprü yapımına büyük emek vermiş, köprü ayaklarının gömülmesinde ilk kez basınçlı hava tekniğini uygulamış başarılı mühendislerden biridir. Ayrıca, 1838'den sonra ilgisini gemi mühendiliğine yönelterek bu alanda da yeni gelişmelere öncü olmuştur. 1838'de suya indirilen ve Bristol-New York arasında çalışan 2.300 tonluk "Great Western" yandan çarklı ahşap bir gemiydi. Bunu 1841'de tamamladığı demir gövdeli ve pervaneli 3.600 tonluk "Great Britain" izledi. 1858'de yaptığı 32.000 tonluk "Great Eastern" ise, okyanusası yolculuk için tasarlanmış hem pervaneli, hem yandan çarklı 4.000 kişilik bir gemiydi. Gerçi kömür tüketimi çok fazla olduğundan, hiçbir zaman okyanusası yolculuğa çıkmadı ama, gene de elli yıl boyunca "Great Eastern" dünyanın en büyük gemisi olma niteliğini korudu.

Baba oğul Brunel'ler demiryolu ve deniz ulaşımının gelişmesine katkıda bulunmuş, tasarımları ve uygulamalarıyla 19. yy mühendisliğine yön vermişlerdir.

- KAYNAKLAR: R. Beamish, *Memoir of the Life of Sir Marc Isambard Brunel*, 1862; C.B. Noble, *The Brunels Father and Son*, 1938; A. Pugsley, *The Works of Isambard Kingdom Brunel*, 1980.

- BAKINIZ: R. FOULTON, G. STEPHENSON.

BRUNELLESCHI, Flippo (1377-1446)

İtalyan, mimar. Rönesans mimarlığı-
nın ilk büyük ustasıdır.

baba ya da dede mesleklerinden birini seçmesini isteyen babasına karşı, bir kuyumcunun yanına çırak girdi. Sanata olan merakı ve yaratıcı zekâsıyla kısa zamanda ilerledi, iyi bir kuyumcu ve heykeltarihi oldu. 1398'de ipekçiler loncasına kabul edildi. Pistoia'da bir kuyumcunun yanında çalışmaya başladı, *Pistoia di San Jacopo Kilisesi*'nin gümüş sunağını yaptı. 1401'de *Floransa Vaftizhanesi*'nin kapısının tasarlanması için açılan yarışmaya katıldı; ama az bir farkla Ghiberti'nin önerisi birinci oldu. Brunelleschi bu arada Donatello'yla arkadaş olmuştu. Roma dönemi heykellerini incelemek için birlikte Roma'ya gittiler. Brunelleschi burada karşılaştığı eski Roma yapılarının yıkıntılarıyla da çok ilgilendi, onların rölevelerini yaptı. 1404'te ustalığı onaylanarak kuyumcular loncasına kabul edildi. Daha sonraki yıllarda bütünüyle mimarlığa yöneldi. 1433'te Antik Çağ yapıları üstündeki incelemelerini sürdürmek amacıyla ikinci kez Roma'ya gitti. 1446'da, hemen bütün yapılarını gerçekleştirdiği Floransa kentinde öldü, *Santa Maria del Fiore Kilisesi*'ne gömüldü.

Brunelleschi'nin ilk önemli yapıtı Floransa Katedrali diye de anılan *Santa Maria del Fiore Kilisesi*'nin kubbesidir. Kilise, Arnolfo di Cambio'nun 1295 dolaylarında Gotik üslupla yapmaya başladığı, absidin üzeri kapanmadan yarım kalmış bir yapıydı. Bitirilmesi için uzun süre uğraşmış, girişimlerde bulunulmuştu. Sonunda 1420'de Avrupa ülkelerinden çağrılan uzmanlar Floransa'da toplanarak sorunun çözülmesi için çeşitli önerileri tartıştılar. Önce yadırğanmasına karşı Brunelleschi'nin önerisinin uygulanması kararlaştırıldı. Brunelleschi katedralin absid bölümünü üç yandan dışa doğru taşan yarım daire alanlı üç nişle genişletmiş, absidin üzerini de sekizgen bir kasnağa oturttuğu bir kubbeyle örtmüştü. Bu kasnağın her duvarına da büyük birer yuvarlak pencere açmıştı. Kubbenin strüktürünü kasnağın köşelerine oturan sivri kemerler oluşturuyordu. Çift çeperli kubbenin tepesinde sekizgen planlı bir fener yükseliyordu. Bu kubbeye gotik izlerin bulunduğu ileri sürülmekle birlikte, zarif biçimi ve tepesini taşıyan feneriyle ilerde Rönesans'a özgü kent silüetinin ayrılmaz parçası haline gelecek benzerlerinin ilk örneği olduğu da bir gerçektir. *Panteon*'unkine eşit çapıyla bu görkemli kubbe, aslında uzunlamasına akslı bir planı olan katedralin, neredeyse merkezi bir yapı gibi algılanmasına neden olmaktadır. Brunelleschi burada çift çeperli kubbe yapısını, yan nişlerin orta mekâna bağlanması, kubbe feneri gibi, Rönesans'ın en önemli yapı şemalarından merkezi planın birçok sorununa, hem biçimsel hem de teknik çözümler getirmiştir. Onun *Floransa Katedrali*'ndeki ilginç uygulamaları arasında, kubbe kalıbını, taban döşemesine oturan bir iskele yerine, kasnağa zincirlerle astığı bir platforma taşıması, böylece iskele masrafını önemli ölçüde azaltması da vardır. Bundan başka, dışa doğru açma gücünü karşılamak için kubbenin et kalınlığı içine, birbirine demir kenetlerle bağlanmış kalaslardan bir kuşak yerleştirmesi de önemli bir yeniliktir. Bütün Rönesans ve Barok dönemi kubbelelerinde kullanılan bu teknik, ilke olarak günümüzdeki öngerilimli betonun öncüsü sayılabilir.

Yapımına 1421'de başlanan *Yetimler Evi* tartışmasız Rönesans'ın ilk yapısı olarak kabul edilir.

► **Floransa
Katedrali'nin
kubbesi**

► Floransa'da doğdu. Gerek annesi, gerek babası iyi ailelerden geliyordu. Noterlik ya da cefakârlık gibi

"Yetimler Evi"

Brunelleschi'nin de bir üyesi bulunduğu ipekçiler loncasının vakfı olan yapının programı Orta Çağ manastırlarının şemasına uymaktadır. Planı, sütunlu bir orta avlunun çevresinde toplanmış mekânlardan oluşmaktadır. İçe dönük bu yapı kütesi, ön yüzünde yer alan ve sokağa açılan sütunlu bir galeri ile hafifletilmiştir. Bu galeri yapının Rönesans'a özgü temel niteliklerinin toplandığı bölümdür. Aralıkları oldukça geniş tutulmuş Tuskan-Korint karışımı narin sütunlar birbirlerine beşik kemerlerle bağlanmıştır. Kemerlere oturarak üst katı taşıyan yelken tonozlar, Orta Çağ'ın sivri çapraz tonozunun yerini almıştır. Her tonozun altındaki kare planlı birim rahatça algılanabilmekte, böylelikle yapı bütünü içinde yer alan her mekân ögesinin kendi başına da bir bütünlük taşımasını öngören Rönesans mimarlığı ilkesi de yerine gelmektedir. Bu aydınlık ve hafif galeride artık ne gotik strüktür düzeninin ne de Roma mimarlığının ağır küteselliğinin bir izi kalmıştır. Sıvalı duvar yüzeylerinin açık rengi ile gri kumtaşından yapılmış sütun, başlık ve kemer gibi taşıyıcı yapı öğeleri arasındaki renk karşıtlığı, kare ve yarım daire gibi saf geometrik biçimlerden oluşan yalın mekânın sınırlarını daha belirgin kılmakta, onun bir bakışta algılanmasını sağlamaktadır.

Brunelleschi *Yetimler Evi*'yle aynı yıllarda *San Lorenzo Kilisesi*'nin kutsal eşyalar bölümünü de yapmıştır. Onun yapıyı biçimlendirirken saf geometrik biçimleri nasıl yoğunlaştırdığı burada da izlenir. Kare planlı ana mekânın üzeri, en tepedeki fenerde birleşen kaburga kemerlerinin taşıdığı, yarım küre biçimli bir kubbeye örtülüdür. Kaburga kemerleri kubbeyi dimlere ayırarak, alttan bakıldığında bir şemsiye görünümü verirler. Brunelleschi aynı yapının kilise bölümünü daha sonra yapmıştır. Burada Latin haçı planını kullanmıştır. Haçın uzun kolundaki orta nef, yan neflerden korint başlıklı narin sütunlar ve yarım daire biçimli beşik kemerlerle ayrılmıştır. Çapraz nef çok belirgin bir biçimde vurgulanmamış, iki nefin kesişme noktası bir kubbeye yükseltilmiştir. Orta nef düz bir tavanla, yan nefler de her sütun çiftinin arasına bir tane gelmek üzere yelken tonozlarla

örtülüdür. Kutsal eşyalar bölümünde olduğu gibi *San Lorenzo Kilisesi*'nde de kullanılan ve duvarların beyaz renkli yüzeyleri üstünde bazı yapı öğelerinin gri renkle belirtilmesine dayanan etkileyici süsleme de her bir mekân parçasının sınırının açık seçik algılanabilmesine olanak vermektedir.

Santa Croce Manastırı'nin avlusunda yapımına 1429'da başladığı küçük *Pazzi Şapeli*'nde Brunelleschi 2:3, 1:3 gibi yeni oranlar uygulamış, yelken tonozun yerine enine yerleştirilmiş beşik tonozlar kullanmıştır. Ön yüzde saçağa kadar yükselen orta kemer küçük boyutlu yapıya anıtsallık kazandırmaktadır.

Brunelleschi'nin 1433'te Roma'ya ikinci gidişinden sonra yaptığı *Santa Maria degli Angeli Kilisesi*, onun yapıları arasında Antik Çağ'ın izlerini en çok taşıyanıdır. Çevresi nişlerle çevrili sekizgen bir orta mekândan oluşan planıyla bu kilise aynı zamanda Rönesans'daki ilk gerçek merkezi yapı olarak da bilinir. Tek çeperli bir kubbeye örtülmesi tasarlanmış, beden duvarları bitmeden yapıyı yarım kalmıştır.

Brunelleschi 1436'da yapmaya başladığı *San Spirito Kilisesi*'nde yeniden Latin haçı plan şemasına dönmüştür. Aslında bu yapı *San Lorenzo*'ya benzer. Yan neflerin bir koridor gibi çapraz nefin de çevresinden geçerek bütün yapıyı çepeçevre dolanması orta bölümü iyice vurgulamaktadır. Mekânın biçimlendirilmesindeki matematik düzen bu yapıda daha belirgindir. Yan nefler bir sıra halinde birbirine eklenen kare birimlerden oluşmuştur; çapraz nefin kolları, bu karelerin dört tanesi büyüklüğündedir; orta nefin yüksekliği genişliğinin iki katıdır. Aynı oran daha dar ve daha alçak olan yan neflerde de yinelenir. Orta nefin tavanında yer alan kasetler, beşik kemerler ve sütunlar gibi Roma mimarlığından gelen öğelere ve Orta Çağ Roman mimarlığının anısını taşıyan plan şemasına karşın, yapıya Rönesans'a özgü görünümü kazandıran, bütün bunların bir araya getirilmesindeki ağırbaşlı denge ve oranlardaki netliktir.

Brunelleschi Rönesans'ın ilk mimarı sayılmakla birlikte, Orta Çağ mimarlığını tanıyarak yetişmiştir. İlk yapıtı olan *Floransa Katedrali*'nin kubbesi birçok

*San Spirito
Kilisesi*

*San Lorenzo
Kilisesi*

bakımdan gotik özellikler içerir. Yaşadığı dönemde yayılmaya başlayan ve daha sonraları Rönesans adıyla anılacak olan yeni dünya görüşünün etkisiyle Brunelleschi de gözlerini o günlerde Antik dünyanın tümü sanılan Roma uygarlığına çevirmiş, bu uygarlığın mimarlığını derinlemesine incelemiştir. Çeşitli plan çözümlerini, tapınaktan bazilikaya, hamamdan amfityatroya dek yapı türlerini gözden geçirmiş, yapı öğelerinin biçim, ölçü ve oranlarını belirlemiş, yapı tekniklerini araştırmış, Dor, İyon ve Korint gibi çeşitli düzenlerin ayrııcı özelliklerini ortaya koymuş ve bütün bunları daha sonra kendi yapılarında kullanmıştır. Ama onun Roma mimarlığına karşı duyduğu ilgi estetik yönden daha çok teknik yöndendir. Yoksa amacı Antik Çağ'ı yeniden canlandırmak değildir. Antik Çağ'ın olsun, Orta Çağ'ın olsun, hem mimarlık öğelerini, hem de plan şemalarını kullanmasına karşın, bunlarla yeni mekânsal anlatımlar ortaya koymadaki başarısı tartışılmaz.

Bütün Erken Rönesans mimarları gibi Brunelleschi de yapıtlarında hem bir bütün olarak mekânın açık seçik algılanabilir, belirgin sınırlarla çizilmesine, hem de bu bütünün içinde yer alan alt mekân birimlerinden her birinin kendi içinde de bir bütün oluşturacak biçimde düzenlenmesine özen göstermiştir. Onun ve onu izleyen meslektaşlarının yapılarında matematik ve geometriye dayanan düzenlemeler kullanmaları ideal bir dünya arayan Rönesans düşüncesinin, insanları mekân biçimlendirmede de rasgele değil, ussal davranmaya yöneltmiş olmasının sonucudur. Tabii böyle bir tutumun benimsenmesinde o günlerde yeni yeni bulunan perspektif kurallarının resimden başka mimarlık alanında da uygulanmaya başlaması, hele Brunelleschi'nin bu konuya büyük bir ilgiyle eğilmesi de etkili olmuştur.

Brunelleschi mimarlıkta herşeyden önce uygulamaya önem vermiştir. Rönesans mimarlığının temel ilkelerinden çoğunu, uyguladığı yapılarda ortaya koyan odur. Bu ilkelerin kuramsal düzeyde ele alınması Alberti, Filarete gibi ondan bir sonraki kuşak mimarlarınca gerçekleştirilecektir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Barbadori Şapeli*, 1418, Santa Felicita Kilisesi, Floransa; *Gueffa Sarayı*, 1418, Floransa; San Lorenzo Kilisesi kutsal eşyalar bölümü, 1418, Floransa; Santa Maria del Fiore Kilisesi kubbesi, 1421-1446, Floransa; *Yetimler Evi*, 1421-1444, Floransa; *San Lorenzo Kilisesi*, 1428, Floransa; *Pazzi Şapeli*, 1429, Santa Croce Manastırı, Floransa; *Santa Maria degli Angeli Kilisesi*, 1433, Floransa, yarım kalmıştır; *San Spirito Kilisesi*, 1436-1446, Floransa.

• **KAYNAKLAR:** C. von Fabriczy, *Filippo Brunelleschi, sein Leben und seine Werke*, 1892; H. Folnesics, *Brunelleschi ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der Frührenaissance Architektur*, 1915; P. Fontana, *Filippo Brunelleschi*, 1920; E. Luperini, *Filippo Brunelleschi*, 1964; A. Manitti, *Vida di Filippo di ser Brunellescho*, 1927; L. Scott, *Filippo di ser Brunellescho*, 1901; A. Venturi, *Filippo Brunelleschi*, 1923.

• **BAKINIZ: ALBERTI.**

BRUNER, Jerome Seymour (1915)

ABD'li psikolog ve eğitimci. Zihinsel kavrama alanında yaptığı çalışmalarla tanınmıştır.

1 Ekim 1915'te New York'ta doğdu. Ailesi Alman Yahudisiydi. Saat imalatçısı olan babası, Bruner 12 yaşında iken öldü. 1937'de Duke Üniversitesi'ni bitirdi. Master ve doktora çalışmalarını Harvard Üniversitesi'nde tamamladı. II. Dünya Savaşı'nda Fransa'da ordu istihbaratında çalıştı. Daha sonra Harvard Üniversitesi'ne döndü ve burada 1952'de psikoloji profesörü oldu. 1961-1972 arasında Kavrama Araştırmaları Merkezi'nin yöneticisi oldu. 1964-1965 yıllarında Amerikan Psikoloji Derneği'nin başkanıydı. 1972'de İngiltere'deki Oxford Üniversitesi'nde psikoloji profesörü idi.

Bruner psikolojinin birçok alanı ile ilgilenmiştir. Onun asıl ilgi alanı deneysel psikolojidir. Bruner algılama ve düşünme konularında çalışmalar yapmış, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan "Algılamaya Yeni Bakış" hareketinin öncüsü olmuştur. Ona göre algılama sürecinde birey, duyu verilerinin pasif bir kaydedicisi değil, sürecin etkin bir öğesidir. Algılayan kimsenin kişiliği ve toplumsal konumu, onun görme biçimini etkilemektedir.

Bruner'in bu konudaki araştırmalarından en önemli algısal savunmaya ilişkindir. Bruner deneklere kısa aralıklarla bazı kelimeler iletmiştir. Bu kelimelerin bir kısmı sıradan ya da yansız, diğerleri ise insanı rahatsız eden, tabu niteliğindeki kelimelerdir. Bruner, deneklerin, tabu olan kelimeleri yansız kelimelere oranla daha uzun zamanda kavradıklarını ortaya çıkarmıştır. Denekler bilinçsizce, tabu saydıkları kelimenin olumsuz duygusal içeriğini algılamış ve bunun bilince dönüşmesini engellemeye çalışmışlardır. Bruner'in algısal savunma düşüncesi davranışçılikten çok psikanalize yakındır.

Bruner'in üzerinde durduğu diğer bir konu kavramların oluşumuyla ilgilidir. Bruner kavramların oluşmasını, zihnin pasif kaldığı bir süreç olarak görmemiş, bireylerin zihinlerinde kavramları oluştururken kendilerini doğru kavramlaştırmalara götürecek belirli stratejiler ve karar işlemleri izlemekte olduklarını öne sürmüştür. Bruner'in kavramların oluşumuyla ilgili düşünceleri, davranışçılığa karşı bir eleştiri olma niteliğini taşımaktadır. Bruner, bu konuda kendisinininkine benzer görüşler ileri süren Fransız psikolog Piaget'nin düşüncelerinin ABD'de etkinlik kazanmasına yardımcı olmuştur.

Bruner'in bilginin nesnesinden çok zihinsel kavranışına ağırlık vermesi, pozitivist olmayan bir psikoloji anlayışının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Mandate from the People*, 1944, ("Halkın Emri"); *Processes of Cognitive Growth*, 1968, ("Algısal Gelişme Süreçleri").

• **BAKINIZ: PIAGET.**

BRUNNER, Emil

(1889-1966)

İsviçreli tanrıbilimci. Tanrıbilim sorunlarına, toplum olaylarından kaynaklanan ve çağdaş ahlak anlayışını benimseyen bir tutumla, çözüm aramıştır.

Winterthur'da doğdu, Zürih'te öldü. Öğrenimini bitirince 1914'te I. Dünya Savaşı'na katıldı. Savaştan sonra Obstalden papazlığıyla görevlendirildi. 1924'te Zürih Üniversitesi'nde sistematik ve uygulamalı tanrıbilim okuttu. Hristiyan dünyasının birliğini savunan görüşleri benimsediği için, 1930'da Amsterdam'da düzenlenen Dünya Kiliseler Konseyi'ne katıldı. Emekli olduktan sonra Tokyo'ya giderek Uluslararası Hristiyan Üniversitesi'nde ders verdi.

Brunner'in felsefeyle ilgili düşünceleri, 1914 öncesi, Almanya ve İsviçre'de ortaya çıkan, Protestanlık'la ilgili olaylardan kaynaklanır. Bu dönemde, *İncil*'in toplum ve ahlak sorunlarına değinen yönlerine dayalı bir tanrıbilimi benimsedi. Daha sonra liberalizme ilgi duydu, Barthézy'la arkadaş oldu.

Brunner'e göre, *İncil*'in gerçek anlamı "vahiy" ile sınırlanmıştır. Hristiyanlık'ın özünü "vahiy"de aramak gerekir. Bu nedenle, deney verilerine, us ilkelerine dayanarak *İncil*'in eleştirilmesi, yorumlanması doğru değildir. Tanrıbilim, içerdiği kavramlar arasında çelişik anlamların bulunması nedeniyle, kendi içinde bir "diyalektik" özellik taşır. Bu bakımdan, onun "diyalektik"i kendi özündedir.

Brunner'in anlayışına göre, Tanrı kendini görüş alanına yansıtmaz, insana benzer. "Vahiy" insanın eylem kaynağıdır ve tanrısalır. Bu yüzden eylemle bağlantılıdır. Düşünülenle yapılan arasında bir uyumun bulunması gereğinin kaynağı bu bağlantıdır. Felsefenin anladığı Tanrı ile Hristiyanlık'taki Tanrı birbirine benzemez. Felsefe Tanrı'yı biri anlatılan, açıklanan bir varlık, öteki bir nesne olmak üzere, iki ayrı nitelikte görür.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Philosophie und Offenbarung*, 1925, ("Felsefe ve Vahiy"); *Religionsphilosophie*, 1926, ("Din Felsefesi"); *Offenbarung und Vernunft*, 1941, ("Vahiy ve Us"); *Mensch im Widerspruch*, 1937, ("İnsan Çıkmaz İçindedir").

• **KAYNAKLAR**: H. Volk, *Emil Brunners Lehre von dem Sünden*, 1950.

• **BAKINIZ**: BARTHEZ.

BRUNNER, Heinrich

(1840-1915)

Avusturya asıllı Alman hukuk tarihçisi. Franklar dönemi ve Cermen hukukunun erken dönemlerini incelemiştir.

21 Haziran 1840'ta yukarı Avusturya'da Wels'te doğdu. 11 Ağustos 1915'te Baviera'da Bad Kissingen'de öldü.

Viyana'daki Institut für Österreichische Geschichtsforschung'da (Avusturya Tarih Araştırmaları Enstitüsü) hukuk ve tarih öğrenimi gördü. Unger, Waitz ve Sickel'in öğrencisi oldu. Hukuk tarihini, diğer yan ve yardımcı tarih bilimleriyle ilişkilendirerek ele alan yeni bir yöntem geliştirdi. Önce Viyana Üniversitesi'nde, daha sonra ise Lemberg, Prag ve Strasbourg yüksek okullarında ders verdikten sonra 40 yıl süresince Berlin Akademisi'nde Eichorn ve Homeyer'in çalışmalarını geliştirdi. Çok sayıda bilimsel yayının yöneticisi olan Brunner, hukuk tarihi alanındaki özellikle büyük araştırmaların yönlendiricisi oldu. Waitz'in ölümünden sonra, 1887'de Monumenta Germaniae Historica'nın Leges bölümünün sorumluluğunu üstlendi.

Brunner'in başlıca ilgi alanı Franklar dönemi ve Cermen hukuku idi. Anglo Norman jüri sisteminin ilk kez Franklar'da uygulandığını ortaya çıkardı. Brunner ayrıca, derebeylik sisteminin temeli saydığı, beratla mülk hibe edilmesinin Cermenler'deki "comitatus" kurumundan geldiğini gösterdi. Brunner, erken Cermen ve Geç Roma hukuku arasındaki ilişkiyi araştırırken, Roma eyaletlerindeki geleneğe dayanan hukukun varlığını saptadı. Bu noktadan hareket eden Brunner, İtalyan, Fransız, Anglo Norman ve Hollanda hukukundaki Cermen hukuk kurumlarını inceledi. Ayrıca, miras hukukunun tarih öncesi çağlardaki kökenlerini belirledi. Brunner en önemli yapıtı olan, 2 ciltlik Cermen hukuk tarihi araştırmasını tamamlamadan ölmüştür.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Die Entstehung der Schwurgerichte*, 1872, ("Jürilerin Ortaya Çıkışı"); *Deutsche Rechtsgeschichte*, 1887-1892, ("Alman Hukuk Tarihi"); *Forschungen zur Geschichte des deutschen und französischen Rechts*, 1894, ("Alman ve Fransız Hukuk Tarihi Üzerine Araştırma"); *Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte*, 1901, ("Alman Hukuk Tarihinin Anahatları"); *Geschichte der englischen Rechtsquellen im Grundriss*, 1909, ("İngiliz Hukukunun Kaynaklarının Tarihi").

BRUNO, Giordano

(1548-1600)

İtalyan, filozof ve doğabilimci. Yeni-Platonculuk ve Epikürosçuluk'tan esinlenerek varlık sorunlarına yeni bir yorum getirmiş, evrenle Tanrı'nın özdeşliği görüşünü savunmuştur.

Campagna'ya bağlı Nola'da doğdu, Roma'da yakılarak öldürüldü. Eski ve soylu bir ailedendi. Ailesinin etkisiyle, küçük yaşta Dominiken tarikatına girdi, kısa bir süre sonra, eğitime, yaşama biçimine alışmadığı bu topluluktan ayrıldı, kendini doğa bilimleri ve felsefeye verdi. Eski Anadolu-Yunan bilgelerini, Yeni-Platonculuk'un kurucusu Plotinos'un yazılarını okudu, özellikle Nicolaus Cusanus, Raymundus Lullus ve Telesius Bernardius gibi felsefeyle ilgili düşüncelerini doğa bilimleriyle bağdaştırmaya çalışan düşünürlerin, Kopernikus'un yazılarını inceledi. Gökbilimle ilgili çalışmalar ve gözlemler yaptı. Kilisenin benimsediği pek çok görüşe

Giordano Bruno

karşı çıktı, manastır yaşamının tutarsızlığını, gerçeklerin ancak bilim ve felsefenin ışığında ele alınabileceğini ileri sürdü. Bu görüşleri yüzünden kovuşturmayla uğradı; önce Cenevre'ye daha sonra Paris'e, Londra'ya, ardından Wittenberg'e, Prag'a, Frankfurt'a gitti. Gittiği her yerde, düşüncelerinden dolayı izlendi, görevli bulunduğu öğretim kurumlarında uzun süre tutunamadı. Acılı, sıkıntılı ve serüvenlerle dolu bir yaşayıştan sonra, kendisinden öğrenim gören ve koruyuculuğunu üstüne alan bir soylunun sözlerine kanarak, onunla birlikte gittiği Roma'da bu kişinin aracılığıyla yakalandı, yıllarca süren bir tutukluluktan sonra yargılandı. Kendisini yargılayan Engizisyon yargıcının, düşüncelerini değiştirmesiyle ilgili önerilerini dinlemedi, görüşlerinin doğruluğunu, kilisenin Hristiyanlığı yanlış anladığını, gerçeğin kilisenin anladığından bambaşka olduğunu korkusuz ve etkili bir dille savundu. Bu arada, kendisini yakılarak ölüme götüren yargı açıklanınca, yargı kuruluna alaylı bir dille "beni ölüme gönderirken siz benden çok korkuyorsunuz" demekten kendini alamadı.

Bruno, düşünme biçimi bakımından, çok değişik konular üzerinde duran, ilgi alanını deney ve gözlem bilimlerinden tanrıbilime dek genişleten, çözüm aradığı sorunlara bir bilge ve bilgiden çok coşkun bir sanatçı tutumuyla yaklaşan bir düşünür örneğidir. İşlediği sorunlar Rönesans'ın us ilkelerine, deney ve gözlem verilerine dayanarak çözüm aradığı konuları içerir. Onun bu konulara bakışında, sanatçı tutumundan dolayı, gizemcilğe yaklaşan bir özelliğin bulunması, kimi bilim ve felsefe tarihçilerince kendisine "gizemci" denmesine yol açmıştır. Gerçekte Bruno'nun gizemcilikle ilgisi yoktur, gizemciliği ilgilendiren sorunlara bile us ilkelerine dayalı bir yöntemle çözüm aramış, taşkınlığa varan bilme ve öğrenme tutkusu nedeniyle her konuya yönelmiş, her olay ve eylem üzerinde düşünmüştür. Daha çok metafizik sorunlarına eğilim duymasına karşın Aristoteles ve Ptolemaios'tan kaynaklanan ve dünyayı evrenin odağı sayan görüşe karşı çıkmış, Kopernikus'un da ileri sürdüğü "güneş dizgesi"ni benimsemiştir.

Tanrı ve Evren

Felsefeye doğa bilimlerini inceleyerek giren Bruno'nun üzerinde durduğu iki önemli konu Tanrı ile evrendir. Ona göre evren, Tanrı ile özdeş olması nedeniyle, sonsuzdur, engindir. Belli bir sınırı yoktur. Evrenin sonlu olması, onunla özdeş olan, Tanrı'nın sonsuz, yüce, aşkın varlığı ile bağdaşmaz. Bu sonsuz evrende, kendi uydularıyla gene kendi yörüngeleri üzerinde devinen sayısız güneş dizgeleri vardır. Bu sonsuz evren tek varlıktır (varolandır), sonsuzdur ve değişmezdir. Evrenin bütünü içinde bulunan tikel nesneler ise sürekli bir değişim içindedir. Evren bütününe oluşturan öğeler doğmazlar, yokolmazlar, ancak değişik oranlarda birleşir ve ayrılırlar. De Minimo adlı şiir kitabında "monad" kavramını işleyen Bruno'ya göre evren bütününe oluşturan bu en ufak öğeler "monad"lardır. Bu monadlar arasında karşılıklı ilişkiden doğan bir uyum vardır. Evrende bulunan bütün öğeler, bu öğelerden oluşan nesneler diridir, evrenle özdeş bir ilkeye bağlıdır. Bu nedenle evrenin bütünü de diridir, ona dirilik kazandıran "evrensel ruh"tur. Bu evrensel ruh evrenin bütünündedir, belli bir yerde değildir, sınırsızdır, sonsuzdur. Bu ruh bir "diri töz"dür, bütün nesneler üzerinde etkilidir. Bu töz, özdeğin içinde bulunan, onu yönlendiren, bir us niteliğindedir. Bu us, bütün nesneleri eş ölçüde değil, kendi varlık aşamalarına göre etkiler. Bu nedenle, nesnelerde, etkilendikleri usun etki oranına göre, değişik nitelikler vardır. Bu etki, genel varlık düzeninin (*organisatio*) katlarına (basamaklarına) göredir. Evren, dıştan gelen bir güç etkisiyle değil, kendi özü gereği devinir.

Tanrısal varlığın gelişmiş, görünüş alanına çıkmış bir biçimi olan evrende bulunan bütün nesneler, en alttakinden en üsttekine doğru birlik ve uyum içinde olan, birbirini izleyen varlık basamaklarına göre düzenlenmiştir. Bu varlık basamakları arasındaki uyumu sağlayan güç, bu düzenleniş biçimine göre etkisini gösterir. Bu en yüksek "organisma"nın usu, evrenin usu ve doğanın doğası (*natura naturae*) olan Tanrı'dır. Bruno, evrenin düzenini, onun içinde bulunan nesnelerin belli bir yasaya göre düzenlenmesini, olayların bağlı olduğu doğa kurallarını, devinmeyi *Della Causa Principio et Uno* adlı yapıtında incelemiştir. Ona göre "evren, içinde bulunan bütün nesneleri birbiriyle belli bir uyum sağlayacak biçimde bağlantılı kılan, önsüz-sonsuz bir ilkenin gelişmesinden oluşmuştur", bu ilke tanrısaldır. Evrende bulunan "bütün nesnelerde ilkeler (*principio*), bütün olaylarda nedenler (*causae*) egemendir."

Tanrı evrenin tek egemen gücüdür, bu gücün etkisinden kurtulma, ona karşı bir eylem akışı içinde bulunma olanağı yoktur. Evrende bulunan hiçbir varlık, tanrısal gücün dışında, "kendiliğinden" bir devinim yapamaz. Tanrı "evrensel ruh" adı verilen devindirici, dirilik sağlayıcı gücün tek kaynağıdır. Evrenle özdeş olmasına karşılık "aşkın" bir varlıktır. Bu nedenle Tanrı "bütün nesnelerin kendisinde var olduğu bir evrensel tözdür, bütün tözlerin tözüdür, bütün tekil varlıkların temelidir." Ancak, Tanrı bir "ruh" ya da "gövde" değildir, bütün ruh ve gövdelelerin yaratıcısıdır. Tanrı "birliktir", "varlıktır", "yerdur", bütün usların kaynağı olan bir anlaktır (*mens*). Tanrı bir "evrensel-ruh" olduğundan onu insanın dışında değil, içinde aramak gerekir. Öte yandan Tanrı kayrasıyla doğanın etkin gücü özdeştir. Bruno, bu özdeşlik ve doğanın düzeneğiyle ereklilik (*telos*) arasındaki bağlantıyı *De Immenso* adlı yapıtında incelemiştir. ereklilikle tanrısal kayra arasında bulunan ilişkiyi bir varlık koşulu olarak nitelemiştir.

Sonsuz bir yetkinlik olan Tanrı'nın, bu niteliği gereği, sonsuz evrenler olarak belirmesi, görünüş alanına çıkması doğaldır. Tanrı özünde çelişme, karışıklık söz konusu olamaz. Çünkü Tanrı bütün varlıkların kendisinde birliğe ulaştığı bir bütündür (*coincidentia oppositorum*). Tanrısal öze, gerçekleşme olanağı bulunmayan bir yeti, bir olabilirlik (*possibilis*) yüklemek doğru değildir. Olabilirlik ancak sonlu bir varlık için geçerlidir.

Bruno'ya göre, nedenler konusunda Aristoteles'in ileri sürdüğü görüş inandırıcı değildir. Gerçekte, onun dediği gibi, dört neden değil, biri yaptırıcı, öteki yönlendirici olmak üzere iki neden vardır. Bu iki neden de "görünüştendir", tek neden egemendir. Çünkü amaçsız, ereksiz bir devinme söz konusu olamayacağından yaptırıcı neden yönlendirici ve devindirici nedeni içerir. Bu yaptırıcı neden de "ilke" dir. Gene Aristoteles'in ileri sürdüğü özdek ve biçim neden değil, varlığın ilkeleridir. "Biçim özdeğin bir durumudur, bir ilinedir. Özdek ise sürekli devinim içinde bulunan bir erktir. Bütün varlık türleri bu

erkten tikel olarak çıkar." Öte yandan, Aristoteles'in yeryüzünü evrenin odağı (*centrum*) sayması da doğa gerçeklerine aykırıdır, evrende sayısız güneş dizgeleri vardır. Nitekim duyu verileri, evrenin durağan bir merkezinin bulunmadığını göstermektedir. Gökbilim gözlemleri yapılırken, gözlemcinin yer değiştirmesiyle ufuğun değişmesi bunun kanıtıdır. Devinme ancak durağan bir nesneye göre saptanabilir, oysa evrende böyle durağan bir yer (nokta) yoktur. Devinmez sanılan nesne boyuna devinmektedir.

Bruno'nun bilgi kuramı, evren anlayışıyla bağlantılıdır. Bir tanrısal varlık niteliği taşıyan evrende insanın bilebileceği konular sınırlıdır. Bu sınırlılık insan usunun, algı yetisinin yapısından dolayıdır. Bütün nesneleri kendi özünde bulunduran Tanrı bir tözdür, tikel varlıkların temelidir. İnsan akli bu gerçeği kavrayabilir. Bu evrensel töz duyularla algılanamaz. Duyular yalnız "bireysel oluşmaların, bireysel varlıkların algılanmasına yardımcı olabilir. Çünkü bütün duyular, bireysel varlıklarla sınırlanmıştır. "Us ise daha geniş kapsamlıdır, evrenin duyularüstü

Bilgi Kuramı

Evren

Felsefe, evrenin kurucu ilkelerini konu edinen, bunlara us kurallarına göre yorumlar getiren düşünceyle başlamıştır. Her toplum, kendi çağına, bilgi ortamına, uygarlık aşamasına göre evrene, onun kapsadığı varlık türlerine, oluş sorununu gözönünde bulundurarak, bir çözüm aramış, bulduğu çözümü düşünce düzeninin odağı durumuna getirmiştir. Toplamların buldukları çözümler arasında bilimsel verilere dayananlar olduğu gibi dinden, salt felsefeden kaynaklananları da vardır. Kimi çözümlerde bilimle felsefe, kimi çözümlerde dinle felsefe, kimi çözümlerde de bilimle din iç içedir. Evrenin oluşu sorunu, din bakımından, çok eski çağlara, tarih öncesi dönemlere dayanır. Felsefenin evreni, dinlerin dışında kalarak, konu edinmesi ilkin Anadolu'da başlamıştır. Kendilerine "doğacı bilgiler" denen, bu ilk düşünürler, evreni kuran ilkelerin ne olduğunu bir sorun durumuna getirerek ortaya atmış, evreni "diri bir bütün" olarak görmüşlerdir. Felsefe tarihinde, Thales'in "su" adını verdiği bu ilk kurucu ilke (arkhe), us kurallarına dayalı düşüncenin ilk ürünü sayılmıştır. Ondan sonra bu ilkenin "apeiron", "nous", "hava", "ateş", "toprak" gibi değişik nitelikte bir varlık olduğu, ayrı bilgilerce ortaya atılmıştır. Felsefenin bu ilk dönemi, doğayı konu edinen düşünme çağıdır. Sonraları, doğa bütünü içinde, varlık türleri birer sorun durumuna getirilmiş, değişik düşünce çığırlarının doğmasına olanak sağlanmıştır. Tektanrı dinlerin ortaya çıkışıyla evren sorununa yeni bir çözüm aranmış, evren-Tanrı ikilisi birlikte düşünülmüştür. Kimi düşünürler evreni Tanrı'da, kimi düşünürler de Tanrı'yı

evrende görmüşlerdir. Evreni Tanrı'da gören düşünce "yaratılış" olayını Tanrı özünden fışkırtma (*emanatio*) olarak yorumlamış, Tanrı'yı evrende gören düşünce ise "birlikte oluş" diye açıklamıştır. Bu iki düşünce türünde de evren-Tanrı birliği ağırlık kazanmıştır. Özellikle gökbilimin, matematiğin, fiziğin gelişme sürecinde varlık sorununu ele alan düşünürler evren-Tanrı birliğinde iki ayrı görüş ileri sürerler. Kopernikus'un* görüşüne göre Tanrı evrenin düzenleyicisi, yöneticisi, ondaki eşsiz uyumun sağlayıcısıdır. Evrende, insan usunun kavrayış gücünü aşan bir uyum, matematiksel bir düzen vardır. Kopernikus'un, evrenle ilgili görüşünden yola çıkan Bruno, Hristiyan inançlarıyla Platon* felsefesini uzlaştırmaya çalışan Plotinos'un* düşüncelerinden de esinlenerek, yeni bir evren kuramı geliştirdi. Bu kurama göre evrenle Tanrı özdeştir, ayrılık yalnız görünüştendir, bu nedenle evren Tanrı'da, Tanrı evrendedir.

Bruno'nun evren anlayışı, yalnız felsefe tarihinde değil, eski Doğu dinlerinde, özellikle Hint-İran inançlarında çok geniş yer kaplayan bir görüştür. Yeni-Platonculuk, bir felsefe kuramı olarak, yeni sayılsa bile inanç bakımından çok eskilere, Platon'un düşüncelerini besleyen kaynaklara dek gider. Bruno bu eski inanca, gökbilim verilerinden kaynaklanan düşüncelerle, yeni ve bilimsel bir içerik kazandırmış, daha sonraki dönemlerde Tanrı'yı evrenin rubu (evrensel rub), tözü (evrensel töz) olarak niteleyen görüşlerin doğmasına olanak sağlamıştır. Descartes'in* "rub", Spinoza'nın* "töz" kavramları, Hegel'in* tin (Geist), Schelling* ile Goethe'nin* evren anlayışları Bruno'nun düşüncelerinden etkilenmiştir.

ilkesini kavrar. Tanrı ile özdeş olanı kavramak usun başarılarından biridir. Usun kavradığı Tanrı "hem evrenden ayrıdır, hem de evrenle birleşmiştir." Bu durum usun tanrısal nitelik taşımasından dolayıdır.

Ahlak

Bruno'nun dile getirdiği ahlak sorunları kişinin davranışlarından çok varlığından kaynaklanır. Ona göre kişinin biri içevren, öbürü de dışevren olmak üzere iki evreni vardır. Bu iki evren, karşılıklı olarak, etkileşir. İçevrende olan dışevrene, dışevrende olan içevrene yansır. Bu yansıma kesintili değil sürekli, karşılıklı bir akış niteliğindedir. İçevrenini düzenleyen, yenileştiren kişi dışevrenini de eş ölçüde düzenleme, yenileştirme gereğinde kalır. İki evren arasında uyum sağlandığı, denge kurulduğu gibi bunların karşıtı da olabilir. Sevinç, mutluluk, üzüntü, kaygı gibi karşıt durumlar bu düzenleme, yenileme eylemlerinin sonucudur. Uyum sağlanınca mutluluk, sevinç, uyum bozulunca üzüntü, kaygı doğar. Ancak, ister haz, ister üzüntü olsun, karşıtı da birlikte taşır. İçevrenle dışevren arasında, yenileştirme yoluyla, uyum sağlanınca kıvanç, mutluluk, haz oluşur. Bunun karşıtı ise üzüntüyü, acıyı, mutsuzluğu doğurur. Kıvançla üzüntü arasındaki gerginlik, dengesizlik ortaya çıkınca "pişmanlık" denen durum oluşur. Böyle bir durumda, kişinin içinde, daha yüksek bir aşamaya çıkma özlemi doğar. Kişi özlem duyduğu aşamaya ulaşınca, daha yükseğine özlem duyar, bu özlemin sonu gelmez. Bu, ulaşılan amaçla yetinmeme durumu, kişinin içinde yoğunlaşan bir güdünün belirtisidir. İşte, kişiyi doğayı aşmaya iten, sürekli bir ileriye atılma, daha yükseğe çıkma eylemine sürükleyen başlıca etken budur. Burada, kimi insanlarda, işe hayalgücünün karıştığı görülür. Ancak hayalgücünün yarattığı nesnelerin, özlem duyurduğu yükseliş aşamalarının gerçekliğini gösterebilecek bir kanıt yoktur. Doğa yasasından kaynaklanan her bilgi, genel geçerlik taşıyan, bir ahlak eylemidir. Çünkü o eylem insan yeteneğini yüceltir, insan yaşamını usa uygun bir duruma getirir.

Zaman

Bruno'nun zaman kavramıyla ilgili görüşü, zamanın göreceli olduğu konusunda yoğunlaşır. Ona göre, zaman Aristoteles'in ve onun izini süren tanrı-bilimcilerin sandıkları gibi değildir. Zaman görecelidir, bütün yıldızların ayrı ayrı zamanları vardır. Gökvarlıklarını belli ve hepsine uygulanan bir zaman süreci içinde görmek doğru değildir. Zamanın göreceli olduğunu gösteren en açık kanıt gök gözlemleridir. Nitekim güneşin doğuşu ile batışı, Ay'ın, yıldızların doğuşlarıyla batışları arasında geçen süre bütün yıl boyunca eşit olmadığı gibi gözlemcinin durumuna göre de değişiktir. Bu değişme, gökvarlıklarının uyumsuzluğundan değil, gözlemcinin gözleme yönteminden kaynaklanır. Bu nedenle zaman kendi başına, bağımsız bir varlık sayılamaz.

Zamanla bağlantılı bir durum olarak yorumlanan "ölüm" de bir yokolmak değil, bireysel varlığın evren bütününe dönüşmesidir. Bu nedenle ölümden korkmak bilgisizliktir, yetersizliktir. Kişiyi ölümü korkunç bir olay diye gösteren hep geleneklere dayanan, boş ve saçma sözlerdir. Evrenin bütününde yokluk anlamına gelen bir ölüm söz konusu olamayacağına göre, onun içinde bulunan birey için de böyle bir durum geçerli değildir.

Zaman gibi ağırlık, yeğnilik de görecelidir. Bir

nesnenin ağırlığı başka bir nesneye göredir. Gene bir nesnenin yeğniligi başka bir nesneye göredir. Bu durum nesneden nesneye, kişiden kişiye değiştiğinden, genel geçerlik taşıyan bir ağırlık, bir yeğnilik söz konusu değildir.

Bruno, Rönesans'ın en ilginç bilgin ve bilgelerinden biri sayılmış, bu kaniya kendisinden sonrakiler üzerinde, çağlar boyunca süren etkisi yol açmıştır. Onun felsefeye deney bilimlerinden, özellikle gökbilim gözlemlerinden kaynaklanan bir yöntemle girişi, sonraki usçu filozoflara ışık tutmuştur. Onun ışığından yararlanan filozofların hepsi usçu görüşü benimsemiş, Tanrı sorunundan evrenin varlığı, ruh ve insan sorunlarına dek bütün konulara deney bilimlerinden beslenen bir anlayışla çözüm aramışlardır. Özellikle Descartes, Leibniz, Spinoza gibi Tanrı-Evren-İnsan sorunlarını bir üçlü bütünlük içinde ele alan filozoflar Bruno'nun izini sürmüş, onun bu sorunlarla ilgili düşüncelerinden esinlenmiştir. Descartes'ın ruh, Leibniz'in monad, Spinoza'nın töz kavramlarını besleyen kaynak Bruno'nun *Della Causa Principio*, *De Immenso et Innumerabilis* ve *De Monade Numero et Figura* adlı yapıtlarında işlediği görüşlerdir. Diderot'un etkilendiği başlıca kaynak ise Bruno'nun özdekle ilgili kuramıdır. Evrenin oluşumunu, "evrensel ruh"u içeren açıklamaları Hegel'e ışık tuttuğu gibi 19. yy idealistlerinin de esin kaynağı olmuştur. Kimi görüşlerini coşkulu bir söyleyişle dilegetiren şiirleri, özellikle *Degli Eroici Furori* adlı yapıtı birçok ozanı etkilemiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Della Causa, Principio et Uno*, 1584, (Neden, İlke ve Birlik Üstüne); *Dell'Infinito Universo e Mondi*, 1584, (Sonsuzluk, Evren ve Yer Üstüne); *De Monade, Numero et Figura*, 1591, (Monad, Sayı ve Biçim Üstüne); *Degli Eroici Furori*, 1591, (Kahramanca Coşkunluk Üstüne); *De Immenso et Innumerabilis de Universo et Mundis*, 1591, (Engin Genişlik, Sayısız Evrenler ve Yeryüzü Üstüne); *De Umbris Idearum*, 1591, (Düşüncelerin Gölgeleği üstüne).

• **KAYNAKLAR:** H. Brunnhofer, *Giordano Bruno's Weltanschauung und Verhaengnis*, 1882; K. Huber, *Einheit und Vielheit in Denken und Sprache G. Bruno's*, 1966; B. Stern, *G. Bruno, Vision einer Weltsicht*, 1978.

• **BAKINIZ:** DESCARTES, DIDEROT, HEGEL, LEIBNIZ, SCHELLING, GOETHE, HERDER, SPINOZA.

BRUNSCHVIG, Léon (1869-1944)

Fransız düşünür. Saltık idealizmi savunan çağdaş tinselcilerdendir.

Paris'te doğdu, Aix-les-Bains'de öldü. 1891'de bitirdiği Ecole Normale Supérieur'de fen ve yazın öğrenimi gördü. Sonra dokuz yıl Lorient, Tours ve Rolen liselerinde felsefe okuttu. 1897'de Sorbonne'da doktora tezini verdi. Ardından Paris'e dönerek eski okulunda ders vermeye başladı. 1909'da Sorbonne'da genel felsefe profesörü sanını aldı. I. Dünya Savaşı sırasında silahlı kuvvetlerde çalıştı ve eğitim reformu danışmanlığı yaptı. 1919'da siyasal ve ahlak bilimleri akademisine seçildi. 1932'de bu kurumun başına

getirildi. 1940'ta Sorbonne'da görev aldı. Yaşamının son yıllarını Aix-en-Provence ve Aix-les-Bains'de geçirdi.

Fransız Felsefe Kurumu'nun kurucularından olan Brunschvicg, eleştirel idealist görüşü benimsedi. Onun bu görüşü, Kant'ın bilginin koşullarını araştırmada uyguladığı yöntemi andırırsa da, daha çok tarihsel bir nitelik taşır.

Beyin işlemlerini kavramak isteyen düşünür, bunu felsefe ve matematik tarihiyle açıklamaya çalıştı. Bu konuda Fransız felsefesinin epistemolojik idealizm ve metafizik idealizm gibi iki kuramını benimsedi.

Us işlemlerinin açıklanışıyla bilgi arasında bir bağlantı bulunduğunu ileri sürdü. Daha sonraları tarihi "bilginin ilerlemesi" olarak tanımladı. Bu tanıma dayanarak, bilginin ilerlemesi ve dolayısıyla bilginin ilerlemesi, düşünürün tekçi idealizminin boyutlarını oluşturmuştur.

Ona göre dış evren, tinin bir ürünüdür. Yaşamının başlangıcında, kişide, birtakım bilinç olanakları vardı. Tin bu olanaklara, süre içinde, bir düzen kazandırmış, bunlar arasında birtakım bağlantılar kurmuştur. Düşüncenin dışında bir dış evrenin varolduğu inancının kökeni bu düzenleme ve bağlantılardır. Bu durumda, insan, bir yandan evreni işleyen, bir yandan da gözlemleyen bir varlıktır. İnsan, nesneleri ancak duyularla, öznel izlenimler aracılığıyla kavrayabilir. Her birey, kendi tasarımlarıyla sınırlanmıştır. Bu yüzden, dış evren konusunda bütün bireyler arasında genel geçerlik taşıyabilecek nitelikte bir uygunluk söz konusu olamaz. Gerçekte algılarla nesneler arasında da bir uygunluk yoktur. Uygunluk varmış gibi görünen durum bir benzeşmedir. Bu da bütün bireyler arasında yaygın bir aldanmanın bulunduğu anlamına gelir. Evrenle ilgili tasarımlar yalnız bireyler için doğru olabilir.

Brunschvicg'in kuramına göre usla deney arasında bir karşıtlık olmadığı gibi, varlık bakımından bir ayrılık da yoktur. Bundan dolayı "deneyin içi boştur, usun da gözleri yoktur". Usla deneyi başarılı kılan aralarındaki "birlik"tir. Bilim, deney verilerine uygulanan ve bu verileri belli bir düzene göre yorumlayan ustur, usa içerik veren de deneydir. Bu nedenle us deneyden önce değildir. Bu niteliği dolayısıyla usta önsel (*a priori*), bilginin varlığından söz edilemez. Us, sürekli olarak, deney verileriyle beslenir, kendini geliştirir, yeniler. Onun ilkeleri de böyle bir gelişme sonucu türetilmiş kuramlardır. Bu ilkeler deney verileriyle bağlantılı olduklarından, gelişme süreci içinde yer alırlar. Bilimin sürekli bir gelişme içinde olması bu yüzden.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Les Ages de l'intelligence*, 1934, ("Akıl Çağları"); *Ecrits Philosophiques*, 1951, ("Felsefe Yazıları"); *Introduction à la Vie de l'Esprit*, 1920; ("Tinin Yaşamına Giriş"); *La Raison et la Religion*, 1939, ("Us ve Din"); *Spinoza et ses Contemporains*, 1923, ("Spinoza ve Çağdaşları").

• **KAYNAKLAR**: J. Messaut, *La Philosophie de Léon Brunschvicg*, 1938.

• **BAKINIZ**: POINCARÉ, MAYERSON, HEGEL, LACHELIER.

BRUTUS, Marcus (İÖ 85-42)

Romalı siyaset adamı. Sezar'ı öldüren suikastçilerin önderidir.

Roma'da doğdu. Makedonya'da Philippoi yakınlarında öldü. Brutus yedi yaşındayken, babası, Lepidus'un Sulla yönetimini devirmek için yaptığı bir darbeye katıldı ve Pompeius tarafından öldürüldü. Bunun üzerine dayısı Cato [Genç] tarafından yetiştirildi. Roma'da felsefe öğrenimine başladı. Daha sonra öğrenimini Atina'da da sürdüren Brutus, Cicero'nun etkisinde kaldı.

İÖ 59'da Caesar'ın (Sezar) kızı Julia ile nişanlandı. Ancak evlenmelerinden birkaç gün önce Caesar, nişanı bozarak kızını Pompeius'a verdi. Bunun üzerine Brutus ile Pompeius'un arası iyice açıldı. İÖ 58'de dayısı Cato [Genç] ile Kıbrıs'a gitti. Buranın önde gelenlerinin güvenini kazandı. Ancak Kıbrıs Senatosu'na verdiği borç parayı zor kullanarak geri almak isteyince bu güveni sarstı. İÖ 53'te hakim (quaestor) oldu. Caesar'ın Galya seferine katılmayı reddederek kayınpederi Publius Cladius ile birlikte Kilikya'ya gitti.

Cato [Genç], Brutus'u, Pompeius'u cumhuriyeti korumayı amaçlayan hareketinde desteklemeye ikna etti. İÖ 49'da Caesar ile Pompeius arasındaki iç savaşta Brutus, Pompeius'dan yana tavır aldı. Ancak ertesi yıl Pompeius ölünce Caesar tarafından affedilerek İÖ 46'da Cisalpine Gaul'e yönetici, İÖ 44'te de aynı yere hakim olarak atandı. Monarşik yönetimden memnun olmayan Brutus, ancak Caesar'ın ölümüyle gerçek bir özgürlüğe ve cumhuriyete ulaşabileceği düşüncesiyle Caesar'a karşı suikast düzenledi. Katilleri arasında Brutus'u gören Caesar'ın "Sen de mi Brutus?" sözü tarihe geçmiştir. Roma halkının büyük tepkisine neden olan suikastin ardından cumhuriyetçi Cassius ile birlikte Roma'yı terkettiler. Makedonya'ya giderek buradaki orduyu ele geçirdi. Anadolu'daki triumvirlere karşı güç toplayan Cassius'un ordusuyla birleşti. Daha sonra Antonius ile Octavius (Augustus) cumhuriyetçiler üzerine, doğuya yürüdüklerinde Cassius ile birlikte Makedonya'ya döndü. Philippoi'de yapılan savaşta Octavius'u yendi. Ancak, Cassius'u yendikten sonra onun üzerine yürüyen Antonius karşısında bozguna uğrayınca intihar etti.

Cicero'dan çok etkilenen Brutus'un felsefi yapıtlarının pek çoğu kayıptır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *De Officiis*, ("Görevlere İlişkin"); *De Virtute*, ("Erdeme İlişkin"); *De Patientia*, ("Sabıra İlişkin").

• **KAYNAKLAR**: Max Hadin, *Marcus Brutus*, 1939.

• **BAKINIZ**: ANTONIUS, AUGUSTUS, CAESAR, CATO [Genç], POMPEIUS, PUBLIUS CLODIUS.

BRÜNING, Heinrich

(1885-1970)

Alman devlet adamı. Nasyonal Sosyalistler'in iktidara gelmesini engellemek için çalışmıştır.

26 Kasım 1885'de Münster'de (bugün FAC'de) doğdu, 30 Mart 1970'te ABD'nin Vermont Eyaleti'nde Norwich'de öldü. Westfalen'li bir köylü ailesinin oğluydu. Hukuk, felsefe ve tarih öğrenimi gördükten sonra mali konularda uzmanlaştı. Bir süre Hristiyan İşçi Sendikaları'nda yöneticilik yaptıktan sonra 1924'te Katolik Merkez Partisi temsilcisi olarak Reichstag'a (Alman meclisi) seçildi.

1929'da Katolik Merkez Partisi'nin başkanı oldu. 1930 başında Sosyal Demokrat Hermann Müller başkanlığındaki koalisyon hükümeti dağılıncı, Mart 1930'da bir azınlık hükümeti kurdu. Büyük Dünya Bunalımı sonucu iktisadi çöküntü içine düşen Almanya'yı bu durumdan kurtarmak için bir program hazırladı.

Vergilerin artmasını, devlet harcamalarının kısılmasını, ithal edilen tarım ürünlerine yüksek gümrük vergisi konmasını, ücretlerde kısıntı yapılmasını ve işsizlik sigortasını içeren bu program meclisteki tüm partilerin muhalefeti sonucu onaylanmadı. Brüning, bunun üzerine olağanüstü koşullar için anayasanın devlet başkanına tanıdığı yetkiyi kullanarak programını uygulamaya başladı. Meclisteki yoğun muhalefete karşı Temmuz 1930'da meclisi dağıttı.

Eylül 1930'da yenilenen seçimlerde muhalefetin oylarının azalacağını umarken Nasyonal Sosyalist Parti eskisinden daha fazla milletvekiliyle meclise girdi. Bu sonuç karşısında Sosyal Demokratlar Brüning hükümetini desteklemeye karar verdiler. Ekim 1931'de Dışişleri Bakanı Julius Curtius hükümetten ayrılınca Heinrich Brüning dışişleri bakanlığını da üstlendi. Mart 1932'de yapılan seçimlerde Hindenburg'un seçilmesi için çalıştı.

Brüning, Hindenburg yeniden devlet başkanı seçilince Avrupa ülkelerinin eşit düzeyde silahlanması için bir öneri geliştirdi. Yabancı ülkelerce benimsenmeyen bu öneriden sonra genel silahsızlanma önerisine de Fransa karşı çıktı. Kısa bir süre sonra Elbe ırmağının doğusundaki iflas etmiş çiftçilerin topraklarını halka dağıtma önerisi, doğuda toprakları olan Hindenburg'un onu Bolşeviklikle suçlamasına yol açtı.

Hindenburg, yardımcılarının da etkisiyle Brüning'i istifaya zorladı ve onun yerine yine Katolik Merkez Partisi'nden Franz von Papen'i başbakan atadı. Brüning 1933'te Nasyonal Sosyalist Parti'nin iktidara gelerek diğer tüm partileri kapatmasından sonra yurt dışına sürüldü. ABD'ye giderek Baltimore Katolik Üniversitesi'nde profesörlük yaptı. 1952'de bir süre için Almanya'ya döndü. Yaşamının sonuna değin siyasetle ilgilenmedi.

• **BAKINIZ:** HINDENBURG, Hermann MÜLLER, PAPEN.

BRYAN, William Jennings

(1860-1925)

ABD'li siyaset adamı. Demokratik Parti'nin önderlerindendir.

19 Mart 1860'ta Illinois Eyaleti'nde Salem'de doğdu, 26 Temmuz 1925'te Tennessee Eyaleti'nde Dayton'da öldü. Din ve ahlak kurallarına önem veren orta halli bir ailenin oğluydu. 1881'de Illinois College'ı bitirdi, iki yıl Union College'da hukuk eğitimi gördü. 1883'te Jacksonville'de bir avukatlık bürosu açtı.

1887'de bürosunu Nebraska Eyaleti'ne, Lincon'e taşıdı ve siyasete atıldı. 1890'da Demokratik Parti'den Senato üyeliğine seçildi. 1892'deki seçimleri de kazandı. Başlıca, çiftçilerin iktisadi çıkarlarının sözcülüğünü yapan Bryan, gümrük vergilerinin düşürülmesini, ticaretin ve gümüş para basılmasının serbest bırakılmasını savunuyordu.

1893'teki iktisadi bunalım özellikle çiftçileri ve gümüş madeni sahiplerini etkilemişti. Bunlar, dolaşımdaki gümüş para miktarının artırılmasını istiyorlardı. Sherman Yasası bunu sağlamış ancak daha sonra Başkan Grover Cleveland'in çabalarıyla geri alınmıştı. Gümüş para basılması yanlıları, federal hükümetin büyük miktarda gümüş satın alarak daha fazla gümüş içeren dolar basması gerektiğini söylüyorlardı. Bryan bunu destekleyerek Serbest Gümüş Hareketi'nin öncüsü oldu.

1894'te Senato seçimlerini kaybetti. Bundan sonra düşüncelerini, yöneticiliğini yaptığı *Omaha World-Herald* gazetesinde ve açık hava toplantılarında halka duyurmaya çalıştı.

Başkan Cleveland'in gümüş para basılmasının serbest bırakılması ve Popülist Parti programının uygulanması için Coxley önderliğinde başkent Washington D.C.'ye yürüyen beş yüze yakın işsizler ordusuna ve Homestead grevine karşı tutumu büyük bir kitleyi kızdırmıştı. Onların 1896 Demokratik Parti Kongresi'ndeki etkileri, Bryan'ın başkan adayı seçilmesini sağladı. Popülist Parti de Bryan'ı başkanlık için aday gösterince altına dayalı dolar sistemini savunan Demokratik Parti, Bryan'ın başkan adaylığını kaldırdı. Bryan seçimi kazanamadı ama 1900 seçimleri için yeniden kampanya hazırlıklarına başladı.

1900 seçim kampanyasında ABD'nin emperyalist bir siyasetten vazgeçmesini, demiryollarının devletleştirilmesini, kadınlara oy hakkı verilmesini savundu. Ancak 1896 seçiminde olduğu gibi başkanlığı Mc Kinley'e kaptırdı.

Bryan, 1901'de *Commoner* adlı haftalık bir gazete çıkarmaya başladı. Ancak Demokratik Parti önderleri onun bir aday olarak başarısız olduğunu düşünüyorlardı. 1904'te Demokratik Parti'nin başkan adayları arasına giremedi bunun üzerine Muhafazakâr aday, Alton B. Parker'ı destekledi. Bryan, Demokratik Parti'de çalışmayı sürdürdü. 1912 başkanlık seçimlerinde Woodrow Wilson'u destekledi. 1913'te Wilson tarafından dışişleri bakanlığına atandı. Diploması alanında deneyimi olmamasına karşın savaşı önlemek için hakemlik sistemini benimsedi. 31 ülke-

nin kabul ettiği bu sistemde, uluslararası bir kurul anlaşmazlığı incelerken, bir yıllık bir "yatışma" dönemi öneriliyordu. I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmaktan yana olan Bryan, Wilson'la anlaşmazlığa düştü ve 8 Haziran 1915'te görevinden ayrıldı. Bundan sonra parti politikasındaki etkisini de yitirdi.

Dinsel inançları çok güçlü olan Bryan, Darwin'in evrim kuramı konusunda ders veren bir öğretmenin Tennessee Eyaleti'nde, Dayton'daki davasına katıldı. Bu dava Fundamentalizm'le (*İncil*'i harfi harfine kabul eden düşünce) Modernizm arasında dramatik bir düello olarak tüm dünyanın ilgisini çekti. Öğretmen John T. Scopes, dava sonunda suçlu bulundu ve para cezasına çarptırıldı.

Bryan, iyi bir konuşmacı, etkili bir siyaset adamıydı. Siyasal önderliğini uzun süre koruyabildi. Bryan'ın önerdiği birçok reform daha sonra gerçekleştirildi. Senatörlerin genel seçimle işbaşına gelmeleri, kadınlara oy hakkı verilmesi, çalışma bakanlığı kurulması, korumacılık konusundaki düzenlemeler üzerinde çalıştığı başlıca konulardı.

• **KAYNAKLAR:** W.J. ve M.B. Bryan, *The Memoirs of William Jennings Bryan*, 1925; E. Coletta, *William Jennings Bryan Political Evangelist, 1860-1908*, 1964; P. Hibben *The Peerless Leader, William Jennings Bryan*, 1929.

• **BAKINIZ:** CLEVELAND, Mc KINLEY, T.W. WILSON.

BRYCE, James (1838-1922)

İngiliz hukukçu, tarihçi ve devlet adamı. ABD'nin siyasal kurumları üzerine çalışmalarıyla tanınmıştır.

10 Mayıs'ta Belfast'da doğdu. 22 Ocak'ta Sidmouth, Devon'da öldü. Babası öğretmendi. 1846'da ailesi Glasgow'a yerleşti. Bryce ortaöğrenimini burada yaptı. 3 yıl Glasgow Üniversitesi'ne devam ettikten sonra kazandığı bir bursla 1857'de Oxford Trinity College'a girdi, 1862'de bu okuldan mezun oldu. Aynı yıl Oxford Oriel College'a akademik üye seçildi ve Anglikan yemini etmeden kabul edilen ilk üye oldu. 1867-1882 arasında baroda çalıştı. 1870'te Trinity College'dan medeni hukuk doktorasını aldı ve 1893'e kadar Oxford'da medeni hukuk profesörü olarak çalıştı.

1880'de Avam Kamarası'na girdi ve 1907'ye kadar liberal bir üye olarak çalışmalarını sürdürdü. 1885'te Lord Acton ile beraber *İngiliz Tarih Dergisi* ni çıkardı. 1886'da dışişleri bakan yardımcısı olarak görev yaptı. 1892'de Lancaster dükaliğinde başkım olarak görev yaptı. 1894-1895 yıllarında Ticaret Odası başkanlığı ve Ortaöğretim Kraliyet Komisyonu başkanlığını yaptı. Bu yıllarda eğitim bakanlığı kurulması için çalışmalar yapan Bryce Komisyonu adıyla bilinegelen komisyonun başkanlığını yaptı.

1905-1906 arasında İrlanda sorunu ile ilgili olarak bakanlık görevini üstlendi. 1907-1913 arasında İngiltere'nin ABD büyükelçisi oldu. 1913'te emekli

olduktan sonra İngiltere'ye döndü. 1914'te Vikont unvanını aldı. Aynı yıl uluslararası Lahey Adalet Mahkemesi üyesi oldu. I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'yı savaş suçları nedeniyle yargılayan bir komiteye başkanlık etti. Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna yardım etti.

Bryce değişik alanlarda çalışmalar yapmıştır. Bir yandan Roma hukuku ile ilgilenirken öte yandan Ermeniler'in yaşamı ile ilgili araştırmalara girişmiştir. Bryce diğer bir çalışmasında İngiltere'nin Boer Cumhuriyetleri üzerinde uygulamak istediği yayılmacı politikayı liberal bir görüş açısından eleştirmiştir. Ancak Bryce'in en ünlü eseri *The American Commonwealth*, ("Amerikan Cumhuriyeti") adlı kitabıdır. Bu kitapta Bryce sadece ABD'nin anayasal yapısını incelemekle kalmamış bunun yanı sıra merkezi ve yerel yönetimleri, parti sistemini, kitle iletişim araçlarını ve toplumsal kurumları ayrıntılı olarak ele almıştır. Bryce'in çalışması belgelerin yorumlanmasından çok kurumların işleyişinin canlı gözlemine dayanmaktadır. Bryce demokrasinin gelişmesi için reformlar gerektiğini savunmuş, demokrasinin zayıflıklarına karşı bir önlem olarak ikinci bir yasama meclisi kurulmasını önermiştir.

Bryce'in çalışmaları ABD'deki siyasal kurumların incelenmesine katkıda bulunmuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *The Holy Roman Empire*, 1864, ("Kutsal Roma İmparatorluğu"); *Transcaucasia and Ararat*, 1877, ("Transkafkasya ve Ağrı Dağı"); *The American Commonwealth*, 2 cilt, 1888, ("Amerikan Cumhuriyeti"); *Impressions of South Africa*, 1897, ("Güney Afrika İzlenimleri"); *Studies in History and Jurisprudence*, 2 cilt, 1901, ("Tarih ve Hukuk Araştırmaları"); *Modern Democracies*, 2 Cilt, 1921, ("Çağdaş Demokrasiler").

BUBER, Martin (1875-1965)

Alman, düşünür. Varoluşçuluk anlayışından kaynaklanan yöntemlerle din sorunlarına çözüm aramış, çağdaş siyonizmin kurulmasına öncülük etmiştir.

Viyana'da doğdu, Kudüs'te öldü. Çocukluğu Galiciya'da, Arap yazınına iyi bilen ve ünlü bir işadamı olan büyükbabasının yanında geçti. Viyana, Leipzig, Berlin ve Zürich üniversitelerinde felsefe ve sanat tarihi okudu. Eski İbrani dinini, geleneklerini inceledi. Siyonizmin, din ve düşünce alanında, başlıca savunucularından biri oldu. 1901'de, siyonistlerin yayın aracı olan *Die Welt* 'in yöneticiliğini üstlendi. 1916'da *Der Jude* adlı aylık dergiyi çıkararak, on yıl süreyle, Almanya'da Yahudiliği savundu. 1924-1933 arasında, Frankfurt Üniversitesi'nde, kutsal kitaptan kaynaklanan din ve ahlak felsefesi okuttu. Hitler'in yönetimi ele geçirmesinden sonra bütün çalışmalarını Alman Yahudileri'nin dini ve ahlak kaynaklarının güçlendirilmesi konusunda yoğunlaştırdı. 1938'de Filistin-Hahayim Üniversitesi'ne atandı, burada Y.L. Magnes ile anlaşarak Birleşik Arap-Yahudi devletinin

kurulması için çalıştı, bu düşüncesiyle bağlantılı olarak toplumbilim ve toplum felsefesi okuttu. Savaş sonrası dönemde Almanlar'dan başarı ödülü aldığı gerekçesiyle, kimi çevrelerce acı bir dille eleştirildi.

Buber, felsefeye, insan varlığının özünü oluşturan "Ben" ile "Sen" gibi iki ilke üzerinde yoğunlaşan sorunlara çözüm aramakla girdi. Varoluşçuluk akımına, Tanrı sorunundan kaynaklanan bir görüşle yaklaştı. "Ben" ile "varoluş" arasında bir ayrılmazlığın bulunduğu görüşünden yola çıkan Buber'e göre insan kendi özünü gene kendisi yaratan bir varlıktır. İnsanı varolmadan önce tanımlama, niteleme olanağı yoktur.

Buber, bu görüşlerini, *Ich und Du* ("Ben ve Sen") adlı yapıtında sergiledi. İnsan ile evren arasındaki varlık ilişkisinin kaynaklarını, öğelerini araştırdı. Ona göre insan-varlık bağlantısı iki özden oluşan bir bütündür: Ben-O, Ben-Sen. "Ben" kendi kendine varolamaz, "O" ve "Sen" ile bir bütünlük içinde varolabilir. Bu varoluş bir bağlantıdır. İnsan ancak "Sen"de "Ben" olabilir. "Ben", bir insanın karşısında "Sen" olarak vardır. "Ben" "Sen"dedir. Bu varoluş biçimi nesnenin nesnede bulunması anlamına gelmez.

Evren, insana, iki ayrı varlık türü olarak verildiğinden, insanın bütününi oluşturan bu iki varlıktır. Kişilerarası ilişkilerde, gerçeği derinlemesine araştırarak ortaya çıkaran, yaşamda yönlendirici bir ilke olan ahlak yükümlülüğü ile kişiyi karşı karşıya getiren "Sen"dir.

Tanrı "sonsuz Sen" niteliğinde bir varlıktır ve "Ben" ile karşı karşıyadır. Bu iki varlık birbirini gerektirir, biri olmadan ötekini bir sorun durumuna getirme olanağı yoktur. Öte yandan "Sen" ile "O" da iki varlık türü olarak birbirini gerektirir ve karşı karşıyadır. "Ben" ile "Sen" doğrudan doğruya birbirinin karşı-varlığıdır. "Sen" ile "O" ise ancak nesne evreninde karşı karşıyadır.

Toplum uyumlu bir bütündür, onun özünü oluşturan da "Ben-Sen" arasındaki varlık ilişkisinden kaynaklanan güvenililiktir. Toplum ancak bu güven üzerine oturtulabilir, bu güvenle varlığını sürdürebilir. Toplumu oluşturan bireylerin barış, mutluluk, kardeşlik duyguları içinde yaşamaları gerekir. Toplumun başka türlü sağlıklı, düzenli olma olanağı yoktur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Ich und Du*, 1922, ("Ben ve Sen"); *Das Problem des Menschen*, 1948, ("İnsan Sorunu"); *Urdistanz und Beziehung*, 1951, ("Temel Bölünme ve Bağlantı"); *Bilder von Gut und Böse*, 1952, ("İyi ve Kötü Üzerine Görüşler"); *Zwischen Gesellschaft und Staat*, 1952, ("Devlet ve Toplum Arasında"); *Reden über Erziehung*, 1953, ("Eğitim Üstüne Konuşmalar"); *Der Mensch und sein Gebild*, 1955, ("İnsan ve Oluşumu").

• **KAYNAKLAR:** R.Bielander, *Martin Bubers Rede von Gott*, 1976; M.Friedman, *Martin Buber: The Life of Dialogue*, 1960.

• **BAKINIZ:** KIERKEGAARD.

BUCHÉZ, Philippe (1796-1865)

Fransız, sosyal felsefeci. Hristiyan sosyalizminin kurucularındandır.

Philippe Joseph Benjamin Buchez 31 Mart 1796'da şimdi Belçika sınırları içinde olan Ardenne İli'ndeki Matagne-la-Petite'de doğdu, 12 Ağustos 1865'te Rodez'de öldü. 1817-1825 arasında tıp öğrenimi gördü. 1818'de Fransa'da monarşiyi savunan Amis de la Verité ("Gerçeğin Dostları") locasının, 1821'de ise Fransız Charbonnerie'sinin kuruluşuna katkıda bulundu. 1831'de işçi hareketlerini destekleyen *L'Européen* ("Avrupalı"), 1840-1850 arasında da *L'Atelier* ("Atölye") dergilerini yayımladı. 1840'larda işçi örgütlerinin kurulmasının savunuculuğunu yaptı. 1848'de Ulusal muhafızların başında Tuileries Sarayı'na ilk giren isyancılar arasındaydı. Mayıs-Haziran 1848'de Kurucu Meclis'in başkanlığını yaptı.

Charbonnerie hareketinin başarısızlığa uğramasından sonra Saint-Simon'un *Nouveau Christianisme* ("Yeni Hristiyanlık") adlı yapıtından etkilenen Buchez, Saint-Simoncular arasında yer aldı. Ancak, Bazard ve Enfantin'in savunduğu "Tanrı'nın her şey ve her şeyin Tanrı olduğunu" (panteist) iddia eden öğretiyi eleştirerek, 1829'da Saint-Simonculuktan koptu.

Buchez, 1833'te *Introduction à la Science de l'Histoire* ("Tarih Bilimine Giriş") ve 1834-1838'de yayımlanan *Histoire Parlementaire de la Révolution Française* ("Fransız Devrimi'nin Parlamenter Tarihi") adlı yapıtlarında Fransız Devrimi ilkelerinin Hristiyanlık'la çatışmadığını öne sürdü. Tarihin birbirini izleyen aşamalar boyunca sürekli bir gelişme içinde olduğunu, çağdaş uygarlığın Hristiyanlık'tan kaynaklandığını, İsa'nın savunduğu eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin topluma uygulanması ile tarihin son aşamasının tamamlanacağını öne sürdü. Fransız Devrimi'ni Hristiyan uygarlığının ileri bir aşaması olarak kabul eden Buchez, şiddet uygulamalarına karşı oldu.

Buchez bir reform önerisi olarak, işçi örgütlerinin üretim araçlarını ve hammaddeleri denetim altına almasını savunmuştur. Sosyal reformlara ilişkin önerileri, üretim kooperatifleri hareketinin öncülerini ve Hristiyan sosyalistlerini etkilemiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Introduction à la Science de l'Histoire*, 1833, ("Tarih Bilimine Giriş"); *Histoire Parlementaire de la Révolution Française*, 40 cilt, 1834-1838, ("Fransız Devrimi'nin Parlamenter Tarihi"); *Essai d'un Traité Complet de Philosophie du Point de vue de Catholicisme et du Progrès*, 3 cilt, 1838-1840, ("Katolisizm ve Gelişme Açısından Bir Felsefe Kitabı Denemesi").

• **BAKINIZ:** BAZARD, ENFANTIN, SAINT-SIMON.

BUCHNER, Eduard (1860-1917)

Alman, kimyacı. Alkolik fermentleşmenin fizyolojik değil kimyasal bir süreç olduğunu göstererek 1907'de Nobel Kimya Ödülü'nü almıştır.

20 Mayıs 1860'ta Münih'te doğdu. Eski bir Bavyera ailesinden gelen Buchner'in babası Ernst adlı tıp ve kadın doğum profesörüydü. Daha sonra bakteriler ve gammaglobülin üzerine araştırmalar yapacak olan ağabeyi Hans (1850-1902) ise kimya ile uğraşıyordu ve Buchner'in bu konuya ilgisini uyandıran da o oldu. Münih'te Technische Hochschule'deki kimya eğitimine maddi zorluklar yüzünden bir süre ara verdikten sonra yine aynı kentteki Bavyera Bilimler Akademisi'nde Adolf von Baeyer ile çalışmaya başladı. Bir yandan da Karl von Naegeli'nin denetimindeki Bitki Fizyolojisi Enstitüsü'nde fermentler üzerine araştırma yapıyordu. 1888'de doktoraasını aldı; 1890-1893 yıllarında Baeyer'in asistanı olarak çalıştı. 1895'te Kiel Üniversitesi'nde profesörlüğe getirildi. 1898'de Berlin'deki Ziraat Koleji'nde genel kimya profesörü ve Fermentleşme Enstitüsü'nde yönetici olan Buchner, 1907'de hücre-siz fermentleşme üzerine çalışmasıyla Nobel Kimya Ödülü'nü aldı. 1909'da ise Breslau Üniversitesi'nin fizyolojik kimya kürsüsüne getirildi. I.Dünya Savaşı sırasında Romanya cephesinde çarpışırken 11 Ağustos 1917'de bir şarapnel yarası nedeniyle öldü.

Fermentleşmenin biyokimyasal bir sorun olarak ele alınması Buchner'in zamanında yeni bir olaydı. Şarap ve ekmek yapımında fermentleşme yüzyıllardan beri kullanılmasına karşın, organik maddelerde bu değişimi yaratan mayaların elde edilmesi ancak 19.yy'ın ortalarına doğru gerçekleşti. Bu dönemde bilim dünyasında fermentleşme konusunda dirimselci ve mekanik olmak üzere iki karşıt görüş vardı. Dirimselci görüş, yaşamın kendi özel kuralları olduğunu ve cansız maddelerin incelenmesiyle elde edilen fermentleşme bulgularının canlı maddelelere uygulanamayacağını ileri sürüyordu. Buna karşılık mekanikçi görüşü temsil eden Liebig, mayanın bir çürüme süreciyle şeker moleküllerini alkol ve karbondioksit'e ayrışmaya ittiğine inanıyor, mayanın etkinliğine bir katalizör gücü olarak bakmasına karşın bu gücü tanımlamayı reddediyordu. 1860'larda Pasteur fermentleşmenin çeşitli mayalar ve bakterilerden kaynaklandığını, fermentleşmenin de katalitik değil fizyolojik bir etkinlik olduğunu öne sürdü. Böylece, yaşamsal süreçlerden ayrılabilen çözülebilir enzimlerle, canlı organizmaya ayrılmaz bir şekilde bağlı olan mayalar arasında bir ayırım yapmış oluyordu. Gene de yaşamsallıkla fermentleşme arasında kurulan bu bağ, Berthelot, Traube ve Hoppe-Seyler gibi araştırmacılar tarafından reddediliyordu. Buchner 1896'da alkolik fermentleşmenin yaşamdan ayrı ele alınıp alınamayacağını incelemeye karar verdi. Maya hücrelerini tamamen öldürünceye dek kumla sürterek hücre-siz maya suyu elde etti ve içindeki bakterileri de yoğun bir şeker çözeltisine katarak yok ettikten sonra, bu şekerin alkol oluşmasının durup durmayacağını denedi. Can-

lılığını tümüyle yitirmiş maya suyu tıpkı canlı hücreler gibi fermentleşme olayını gerçekleştirdi, hücreler arası fermentleşmeyle yaşamını ayırabileceği ve fermentleşmenin kimyasal, enzimler tarafından katalize edilen bir süreç olduğu ortaya çıktı. Buchner bu etkin, fermentleşme yaratan maddeye "zimas" (zymase) adını verdi. Bu bulgular biyolojide mekanik görüşün güçlenmesini sağladı.

Buchner fermentleşme alanında yaptığı yoğun araştırmalar sonucu bira mayasından elde ettiği, kendi adını taşıyan enzimin yanı sıra in vertaz ve laktazı da bularak modern enzim kimyasının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Monilia Candida*, 1902; *Die Zymase-Gaerung*, 1903, (Hans Buchner ve Martin Hahn'la birlikte)

• **BAKINIZ:** BAEYER, BERTHELOT, BERZELIUS, HOPPE-SEYLER, LIEBIG, von NAEGELI, PASTEUR, WÖHLER.

BUCK, Pearl S. (1892-1973)

ABD'li kadın romancı. Kitapları hemen hemen bütün dillere çevrilmiş, 20.yy'ın en çok okunan yazarlarından biri olmuştur.

Pearl Sydenstricker Buck, 26 Haziran 1892'de, Batı Virginia'nın Hillsboro kentinde doğdu. Annesi ve babası misyonerd. Küçük yaşta onlarla birlikte Çin'e gitti. Çocukluğu Yangste Irmağı kıyısındaki Çinkiang kentinde geçti. Hayat koşullarının ağırlığına dayanamayan erkek kardeşlerinden biri öldü, öteki Amerika'ya döndü. Pearl ise Şangaylı bir mürebbiye tarafından eğitilerek küçük yaşta Çin'i, Çin insanını ve Çin törelerini yakından tanıdı. Orta ve yüksek öğrenimini yapması için önce Avrupa'ya, sonra da Amerika'ya gönderildi. 1916'da, genç bir Amerikalı misyoner olan Dr. John Lossing Buck'la evlendi. Kocasıyla birlikte yeniden Çin'e döndü. Uzun süre Kuzey Çin'de dolaştıktan sonra Nanking'e yerleşip, Nanking Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı dersleri verdi.

Pearl S. Buck roman yazmaya bu tarihten sonra başladı. 1931'de *The Good Earth* (Sarı Esirler) ona ilk ve en büyük ününü sağladı. Pulitzer Ödülü'nü kazanan roman birçok dünya dillerine çevrildi, sinemaya aktarıldı. 1932'de, bu romanın devamı olan *Sons'u* ("Oğullar"), ardından da *A House Divided'i* (Yıkılan Yuva) yazdı. Bu üç romanda Çin'de geçirdiği yılların izlenimlerini aktarıyor, Batı dünyasının okuyucularına Çin'i, Uzak Doğu'nun kendine özgü havasını romanlaştırarak tanıtıyor. 1934'te misyoner kocasından ayrılıp Amerika'ya döndü, Richard J. Walsh ile evlendi. Aynı yıl geniş yankılar uyandıran *The Mother* (Ana) yayımlandı. Bunu 1936'da *The Exile* (Gurbetteki Kadın), 1937'de *China Sky* (Çin Ufukları), bir sonraki yıl da Amerika'da geçen ender Amerikan romanı olan *This Proud Heart* (Bu Mağrur Kalp) izledi. 1938'de Nobel Edebiyat Ödülü'

nü aldı. 6 Mart 1973'te, Danby'de öldü.

Pearl S.Buck'ın romanları, günümüzde edebi niteliklerinden çok, hümanist-misyoner Batı'nın Uzak Doğu'ya bakışını özetleyen birer kültür belgesi olarak dikkati çekmektedir. Yazarın Çin'e bakışı, kendi kişisel izlenim ve deneyimlerinin canlı bir üslupla romanlaştırılmasına dayalıdır. Onu en çok satan kadın yazarların belli başlılarından biri haline getiren de bu izlenimleri popüler Batı edebiyatının isterleri ile ustalıkla bağdaştırılabilmesidir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *East Wind-West Wind*, 1923, (Doğu Rüzgârı-Batı Rüzgârı); *The Good Earth*, 1931, (Sarı Esirler-Dost Toprak); *Sons*, 1932, ("Oğullar"); *A House Divided*, 1934, (Yıkılan Yuva); *The Mother*, 1934, (Ana); *The Exile*, 1936, (Gurbetteki Kadın); *The Fighting Angel*, 1936, (Hak Yolcusu); *This Proud Heart*, 1938, (Bu Mağrur Kalp); *The Patriot*, 1939, (Vatan Sevgisi); *Today and Forever*, 1941, (Şimdi ve Daima); *Dragon Seed*, 1942, (Canavar Tohumu).

BUCKLE, Henry-Thomas (1821-1862)

İngiliz, düşünür ve tarihçi. Coğrafi belirlenimciliğin savunucularından -dır.

24 Kasım 1821'de: Kent'teki Lee'de doğdu, Şam'da öldü. Sağlık nedenleriyle okula gidemeyen Buckle kendi kendini yetiştirdi. Daha 20 yaşına gelmeden İngiltere'nin en iyi satranç oyuncularını arasında yer aldı. 1840'ta babasının ölümünden sonra uzun bir Avrupa gezisine çıktı. Bu süre içinde geniş kapsamlı tarih yapıtını hazırladı. 1859'da Londra'ya, daha sonra da araştırmalar yapmak için Mısır ve Kudüs'e gitti. Şam'da yakalandığı tifo hastalığından kurtulamayarak öldü.

Buckle, Mill'in Görüngücülük'ü ve Comte'un Olguculuk'undan etkilenecek tarihsel gelişmenin evrensel yasalara uygun olduğunu göstermeye çalıştı. Tümevarım yöntemiyle toplum gelişmesini yönlendiren nedenleri ortaya çıkarmak amacını güttü.

Buckle, Meçnikov gibi, toplumsal olaylarla coğrafya koşulları arasında sıkı bir ilişki olduğunu varsayarak sosyal gelişmede temel etkenin bu koşullar olduğunu ileri sürdü. Ona göre tüm toplumsal olaylar, toprak özellikleri, iklim, su kaynakları ve akarsuların durumuna göre belirlenmektedir.

Buckle bir yandan toplumsal olayların Tanrı'ca belirlendiği görüşüne karşı çıkarken diğer yandan, düşüncelerini ve kuramlarını sömürgeciliğin savunulması yönünde kullanmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *History of Civilisation in England*, 2 cilt, 1857-1861, ("İngiltere'de Uygarlığın Tarihi").

BUDDHA

(557-477)

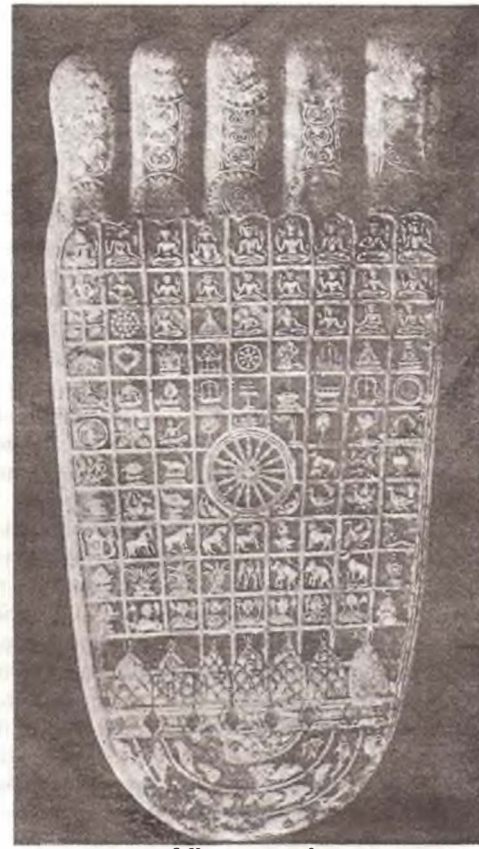
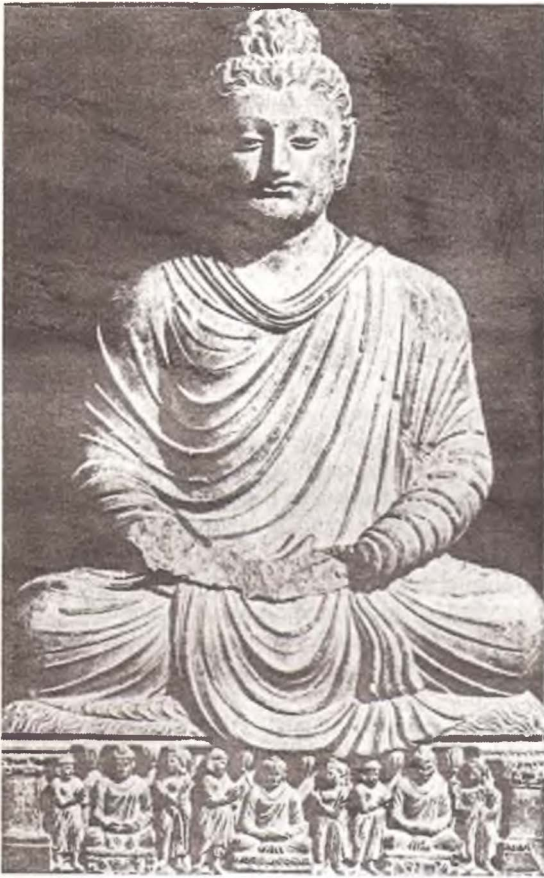
Hintli bilge ve din kurucusu. Ölüm-süzlüğe ve gerçeğe, bütün duyulur varlıklardan sıyrılarak, içekapanışla sağlanan derin sezgi ve arınmayla ulaşılabileceği görüşünü içeren "Buddhacılık" adlı dini kurmuştur.

Kuzey Himalaya eteklerinde Benares'te doğmuş, Kusinava'da ölmüştür. Gerçek adı Siddhartha Gautama'dır, yaşamıyla ilgili bilgiler söylencelerle karışmıştır. Önceleri böyle bir kimsenin yaşamadığı ve Buddhacılık'a etki kazandırmak için halkın yarattığı bir söylence varlığı olduğu ileri sürülmüş ise de, son dönemlerde Hindoloji alanındaki çalışmalar, onun gerçek kişiliğini ortaya çıkarmıştır. Kimi kaynaklara göre ailesi Saka Türkleri'nin, sonradan Siddhartha adını alan bir boyundandır, babası bu boyun "raca" sı olan Suddhaona, anası Mâyâ'dır. Mâyâ, çocuğunu babası Suddhaona'nın yanında doğurmak için, onun bulunduğu yere giderken, yolda sancılanmış, Gautama'nın doğumundan yedi gün sonra da ölmüştür. Oksüz Gautama'yı, babasıyla evlenen teyzesi Mahapati bakıma almış, ona Sakyamuni adını vermiştir. Adı Sakyamuni Gautama olan bu genç, mutluluk içinde yaşaması için, babasının kendisine yaptırdığı her mevsimin özelliğini taşıyan üç ayrı konakta yirmi dokuz yaşına dek kalmış, çağının en ünlü bilginlerinden öğrenim görmüştür. Bu süre içinde Yachodera adlı bir kızla evlenmiş, ondan Rahola adı verilen bir kızı doğmuştur. Bu mutlu yaşamdan bıkan Gautama, bir gün doğayı, insanları tanımak özlemiyle gizlice konağından ayrılmış, yoksul bir kişi kılığında il il dolaşmıştır. Kendisine katılan birkaç arkadaşıyla oldukça sıkı bir yaşama biçimini uygulamaya başlamış, günün birinde, daha dayanamayıp yemek yiyince arkadaşları kendisinden ayrılmıştır. İşte, Gautama'nın çevrenini, düşünce yaşamını değiştiren olay bu ayrıştan sonra başlamıştır.

Yalnız kalan Gautama, büsbütün içine kapanmış, geceyi "bilgi ağacı" denen bir ağacın altında uyuyarak geçirmiş. Gördüğü bir düşle silkinerek uyanmış, çevresine bakınmış, derin düşünceye dalmış. Bu kendinden geçiş sırasında kendisine "göksel esin" gelmiş, evreni, varlıkları bambaşka bir gözle görmeye başlamış. Bu olaydan sonra, söylencelerin bildirdiğine, kimi kaynakların anlattığına göre, kendisine "esinlenmiş", "aydınlanmış", "uyarılmış" anlamında "Buddha" denmiştir.

Buddha'nın kurduğu din, en ince ayrıntılarına dek incelenince eski Hint inançlarının bir karışımı olarak ortaya çıkar. Bu dinde geçmişî İÖ 3000 yıllarına vardığı söylenen Hint insanının yaşama biçimi, evrene bakışı, ahlak anlayışı, mutluluk düşüncesi, doğruluk duygusu, toplum görüşü bütün ayrıntılarıyla sergilenmiştir. Buddhacı anlayışa göre insan bir "arınma varlığı"dır; mutluluk, yücelik, ölümsüzlük, doğruluk, bilgelik bu arınmayla bağlantılıdır. Arınma, dünyevi aşması, duyulur varlıkların üstüne çıkması, gövdenin tutkularından, yaşamın acı ve

►
Arınma ve
mutluluk

Buddha'nın ayak izi

sıkıntı verici etkilerinden kurtulabilmesi için, bir istenç olarak kalması demektir. "Arınan kişi" gövdenin egemenliğinden kurtulmuş, kendi benliğinin özünü oluşturan "ruh"un aydınlığında mutluluğa giden yolu bulmuştur. Arınmanın gerçekleşmesi için aşılması gereken önemli iki yol vardır. Biri içekapanış, öteki hazdır. Bu iki yol aşıldıktan sonra bir üçüncüye varılır.

İçekapanış yolu ilk eğitimidir, kişiye belli koşullara bağlanmayı, çevresinin etkisinden kurtulmayı, kendi benliğini tanımayı öğretir. Bu özelliklerine karşın bu yol tutarsızdır, yetersizdir, istenen olgunluğa, yüceliğe vardırılmaz, ufak bir sapma ile kişinin aşağılaşmasına neden olur. Haz yolu ise bütün kötülüklerin, düşüklüklerin, iğrençliklerin, eğriliklerin kaynağıdır. Bu yol kişiyi benliğinden ayırır, mutsuzluğun uçurumuna götürür, olgunlaşmasını önler, ruhun tutsaklaşmasını sağlar. Bu iki yol geçildikten ya da bırakıldıktan sonra en önemli yol olan "orta yol" bulunur.

- Orta yol insan ruhunu ışıklandıran, gözleri açan, içi aydınlatan yoldur. Bunun başlıca özelliği dinginlik, esinlenme, kendini bilme, ölümsüzlüğün anlamını kavramadır. Kişiyi Nirvana'ya götüren yol budur. Sekiz kat olan bu yolu Tathagata denen üstün güç bulmuştur. Bu yolun sekiz aşaması vardır: Doğru anlama, doğru davranış, doğru yargı, doğru eylem, doğru söyleme, doğru çaba, doğru düşünme, doğru anımsama. Bu aşamaları geçtikten sonra ulaşılan Nirvana "yoklukta varolmak"tır, bu aşamaya ulaşabilmek için gövdeyle, tinle ilgili bütün bağlardan

çözülme, tutkulardan sıyrılmak gerekir. Kişiyi yaşama bağlayan ne varsa acı vericidir. Bu acı görünmeyen bilinmeyen bir nesne değildir. Kişinin bütün davranışlarında, eğilimlerinde bulunur. Bütün bu davranışların kaynaklandığı on iki neden vardır: Bilgisizlik, alışkanlık, bilinç, anlak ve gövde, altı duyu, dokunma, ilgi, istek, açgözlülük, bireysel oluş, dünyasal oluş, ölüm ve çürüme. Bu nedenler, birinciden sonuncuya doğru, birbirini doğurur, aralarında varoluşlarını sağlayan bir bağlantı vardır.

Kişi içinde yaşadığı evrende mutsuzdur, acılar, bunalımlar, kaygılar içindedir. Bu olumsuz durumlar da doğum, yaşlılık, hastalık, ölüm, sevilmeyenlerle bir arada bulunmak, sevilenlerden uzak kalmak, istekleri gerçekleştirilememek gibi sürekli acı ve kaygı verenlerdir. Bunlara bağlanan kişinin ölümsüzlüğe, mutluluğa, olgunluğa, arınmışlığa ulaşma olanağı yoktur. Bu olumsuz durumların gövde ve tin yaşamıyla ilgili beş kaynağı vardır: Tutku, tasarımı, yönseme, bilgi, gövde. Kişiyi bu olumsuz durumların yol açtığı acıdan, kaygıdan kurtarmanın da beş koşulu vardır. Bu beş koşul "istek"le bağlantılıdır. Bu nedenle yapılacak ilk iş, ilk arınma isteğe dayalı eğilimleri ortadan kaldırmaktır. İstek, belli bir anlamda, susuzluktur. Biri "varlık susuzluğu", öteki "yokluk susuzluğu" olmak üzere iki türdür. Onun için isteği büsbütün ortadan kaldırarak susuzluğu gidermek, isteği bir yana atmak, istekten vazgeçmek, isteğe yer vermeyerek ondan kurtulmak gerekir. Birbirine çok benzeyen bu durumların, tinsel evrendeki etkileri bambaşkadır.

- Orta yol
Aydınlanma ve
yoklukta varlık

Özveri ve
yücelme

Buddha'nın anlayışına göre, kişinin mutluluğa ulaşması için "özveri" gereklidir. Bu özveri bir davranış biçimidir, tinsel yaşamla ilgilidir. Ereği bireyin değil bütün insanlığın mutluluğudur. Buddha, kurduğu dini, toplumsal ahlak ilkelerine göre düzenlemiş, ona bir toplum felsefesi niteliği kazandırmıştır. Bu felsefenin öğretildiği yerlere "sagma" denir. Bura-ya girebilmek için özveriden kaynaklanan birtakım koşulların yerine getirilmesi gerekir. Bu koşulların başında doğruluk, bağlılık, sözünde durma, yardım-severlik, tutkuların arınmışlığı gibi nitelikler gelir.

Buddha'nın görüşüne göre kadınlara saygı göstermek, onları aşağı görmemek, yardımlarına koşmak yetkinliğin gereklerindendir. Kadınlara en çok yakışan davranış Buddha inançlarına bağlılık, özverili olmak, eliaçık olmak, yumuşaklıktır. Kadına saygı göstermeyi ilke edinmeyen bir ahlak anlayışının kişiyi mutluluğa götürmesine olanak yoktur.

Görünen ve
görünmeyen
evren

Evren, biri görünen, biri görünmeyen olmak üzere iki türdür. Görünen evren duyuyla algılanan, görünmeyen evren yalnız düşüncede varolan, arınmış kişinin ereği olan evrendir. Bu görünen ve görünmeyen evrenlerde salt ve yüce bir güç vardır, onları yöneten, düzenleyen odur. Bu gücün önü-sonu yoktur. Bu güç kendi özü gereği vardır, kendi kendinin yasasıdır (dharma). Bu güç diriltir, öldürür, buna karşın korumaz, başka bir nesneden iğrenmez. Bu gücün başlıca görevi yazgıyı uygulamaktır.

Varlık ve
yokluk

İnsan bir "us varlığı"dır, usun görevi de derin düşünmeyi sağlamaktır. Derin düşünmek kişinin içekapanışıyla, kendi kendini gözlemlemesiyle gerçekleşebilir. Yeryüzünde katlanılan acıların, kaygıla-

rın, bunalımların ne olduğunu öğreten derin düşünmedir. Bu acılar, kaygılar sürekli, kişinin yaşamı boyunca yakasını bırakmaz. İnsan, kendini bilmez, bu nedenle başına gelenlerin kaynağının kendisi olduğunu anlayamaz. Oysa, derin düşünme, ona tını karartan, mutsuzluğa, karamsarlığa sürükleyen üç nedenin ne olduğunu öğretir. Bu üç neden bilgisizlik, öfke ve şehvettir. Derin düşünme, kişinin içini aydınlatınca, orada gizlenen bu üç tutku ortadan kalkar, yaşamın ve ölümün ötesinde bulunan, mutluluğa götüren "kurtuluş yolu" açılır. Bunu başaran kişinin usu yeryüzü ile ilgili nesneleri düşünmez olur, kendini en üstün "iyi"ye adar.

Buddha'nın geliştirdiği öğretiye göre varlıkla yokluk, kişinin düşünme yetisinin yarattığı iki durumdur. Ona göre "her nesne vardır, hiçbir nesne yoktur." Kişinin kendi içinde oluşan, düşünceden beslenen, inançlardan ve önermelerden kurulu bir evren vardır. Bu evren her nesnedir. Bu evrene göre "her nesne vardır", gerçek olan da budur. Bu anlayış, varoluşun düşünmekle bağlantılı olduğunu gösterir. Öte yandan "hiçbir nesne yoktur", çünkü duyuyla onlardan kaynaklanan yargılar yanılgılara yol açar, görünen evrenin gerçek olduğu sanısını uyandırır, oysa bu "görünen evren" gelip geçicidir, gerçek değildir, "yoktur". En güçlü etken düşüncedir, bütün varlık-yokluk onun içindedir, onunla tanımlanabilir. Özdek de öyledir, düşünce gibi çok ince bir ısı gücüdür. Özdeğin yoğun, değişmez bir varlık olduğu sanısı doğru değildir. Özdek bir erk yoğunlaşmasıdır, sürekli bir akış içindedir, öğelerle boşluğun bir bileşimidir. Duyularıyla başka varlıkları algılayan

Arınma

Hint felsefesinin başlıca özelliği, insanın yetkinleşmesini, bir arınma olarak görmesidir. Arınma, insanın bütün dünya bağlarından sıyrılması, kendini salt istenç durumuna getirmesidir. İnsan bir özlem ve tutku varlığıdır. Yaşadığı çevrenin, tanıdığı kimselerin, sevdiklerinin, sevmediklerinin, umudun, korkunun etkisi altındadır. Bu olumlu-olumsuz etki kaynakları insanın kendine dönmesini, kendi benliğini biçimlendiren tözü kavramasını önler, onu dışadönük, kendinden uzak bir varlık durumuna getirir. Bu durumda kişi gerçeği kavrayamaz, gerçeği kavraması için gereken olgunluk aşamasına varamaz. İnsan bütün engelleyici etkenlerden uzak kalmayı başarırsa kendini bilme kolaylığı kazanır. Hint düşüncesinde kendini bilme, bütün duygusal eğilimleri, dıştan gelen etkileri, gövdeyle ilgili devinimleri, eylemleri denetim altına almaya, salt bir istenç varlığı olarak ortaya çıkmaya bağlıdır. Buddha'nın geliştirdiği "arınma" gövdeyle ilgili olan istencin denetimi altına alarak yadsımadır. Kendi kendini yadsıyan insan "yoklukta varlık"a ulaşır. Bu yokluk gövdenin egemenliğinden kurtulma, ölümsüzlüğe ulaşmadır. Bu

görüş, sonraları, bütün tasavvuf akımlarını etkilemiş, insanın bir istenç, bir ruh varlığı olarak tanımlanmasına olanak sağlamıştır. Gövde gelip geçicidir (fani), ruh ise kalıcıdır (bâkı), ölümsüzdür, tanrısalıdır. Rubun gövdenin tutsaklığından kurtulması, istencin etkisiyle tutkuların, eğilimlerden, geçici olan nesnelere karşı özlem duymasından sıyrılmasına bağlıdır. Buddha'nın "arınma" olarak nitelediği bu duruma tasavvufta "kendini bulma" ya da "ölüm-den önce ölmek" denir. Buddha öğretisinde arınan Nirvana'ya, tasavvufta ölümden önce ölen ölümsüzlüğe ulaşır. Ölümsüzlük tanrısal varlıkla özdeşleşmektir. Hint düşüncesinde ise Nirvana'nın varlığında yokolarak mutluluğa, sonsuzluğa ulaşmaktır.

Buddha'ya göre "arınan insan" ermişliğe ulaşır, erer. Tasavvufta arınan (ölümden önce ölen) insan tanrılaşır. İki düşünce arasında görülen bu benzerliğin kaynağı gene Buddha'nın ortaya attığı görüştür. Bu görüş İran inançlarıyla karışmış, yeni bir biçime girmiş, sonradan bütün İslam ülkelerine yayılıp, Yeni-Platonculuk'la kaynaşarak tasavvuf akımını doğurmuştur.

insan gövdesi de sürekli bir değişim içindedir, bu değişme de akıp giden zaman içindedir. Bu nedenle düşünme yetisi en güvenilir kaynaktır. Sürekli bir devinim içinde olduğundan, akıp gideni kavrama gücü vardır.

Sürekli bir devinim ve değişim süreci içinde bulunan insan için, değişmez kural, değişmez yasa yararlı değildir, yanıltıcıdır, gelişmeyi, olgunlaşmayı önleyicidir. İnsan gövdesi boyuna değişen, yetersiz duyar ve dokulardan kurulu bir bütündür. Bu nedenle gerçeğe ulaştıramaz, o yeryüzüne uygun, yeryüzü yaşamıyla bağlantılı bir yapıdadır. Öte yandan, gövdeye dirilik kazandırdığı ileri sürülen "ruh"da geçici ve değişken olan duyguların oluşturduğu bir birikimdir, bir "toplam"dır. Kişinin "ben" denen varlığı da bu geçici, değişken duyguların toplamıdır, gerçek değildir. Gerçekte "ruh" bir nesnenin başka bir nesneye geçen erktir. Ölüm bu erkin bir gövdeden başka bir gövdeye geçişidir, bir nesnenin başka bir nesnedeki erki alışdır. İnsan bu durumdan yararlanarak, derin düşünmekle, gövdesinin erkini yenileyebilir. Bir özdek olan gövdenin erki boşalmadan, onu yeni bir erkle doldurma, böylece diriliğini sürdürme olanağı vardır. Ancak bunu başarmak için "arınma"nın en üst aşamasına çıkmak gerekir. Bireysel bir eylemle gerçekleşme olanağı taşıyan bu durum yetkinliğin en yüksek basamağıdır.

Buddha'ya göre varlık türleri, kendi kendilerine varlık niteliği kazanamazlar. Bütün nesneler birbirleriyle ilişkilidir, evren bütünü de bu karşılıklı ilişkiler içindedir. Sürekli bir erk akışından oluşan evrende karşıt güçler egemendir. Bütün olaylar bu karşıt güçlerin ilişkilerine bağlıdır, bir olayın başlangıcı öteki olayın sonudur. Buddha bu görüşlerini, son yıllarından kaldığı söylenen ve Pali dilinde yazılı olan *Abhidharma* adlı yapıtında sergilemiştir. Ona göre uzayda değişik öğelerden kurulu, büyük küçük, sayısız evren vardır.

Buddha öğretisinde "ben" kavramının, varoluş dışında, başka bir anlamı daha vardır. Ona göre "ben" kişiliğin yoğunlaştığı bir odaktır. İnsanlar birbirinden bu "ben"leriyle ayrılırlar. Kişi başkalarını kendi "ben"ine göre değerlendirir. Bu nedenle "ben" hem kişilik hem de ölçü oluşturan bir kavramdır. Buddha'nın önerdiği ahlak ilkesi olan "dharma"ya göre kişinin en değerli varlığı "ben"idir. Çünkü "düşüncelerim bütün yeryüzünü dolaştı. Bir kişide kendi 'ben'inden daha değerli bir nesne görmedim. Hepimiz için kendi 'ben'lerimiz en önemli varlığımız olduğuna göre, başkalarının 'ben'lerine de saygı göstermemiz gerekir". Kişi en ufak bir canlıya da saygı göstermeli, açık yürekli, yumuşak davranışlı olmalıdır. Yalan söylemek, kötü davranmak, karşılıklı ilişkilerde ölçüden ayrılmak, içki içmek, uyuşturucu nesne kullanmak iyi insana yakışmaz, olgunlaşmaya, arınmaya engel olur.

Buddha öğretisi, kendinden sonra, çok geniş bir alana yayıldı, Asya'nın büyük bir bölümünü kapladı, birçok yeni dinin doğmasını sağladı. Çin, Tibet ve öteki geniş ülkelerde yalnız yeni inançların değil yeni düşünce çığırlarının gelişmesine de yardımcı oldu. Hint felsefesinin yeni bir içerik kazanmasına olanak sağlayan Buddha öğretisinin en ilginç yanlarından biri de evrenin oluşuyla ilgili düşünceleridir. Eski Anado-

lu-Yunan düşüncesinin yarattığı bir ürün olduğu ileri sürülen atom kuramına benzer bir görüşün Buddha öğretisinde de bulunması, felsefe tarihi bakımından, önemli çalışmalara yol açmıştır. Ahlak sorunlarıyla ilgili görüşlerinde "arınma" kavramına ağırlık vermesi, bunun bilgelik, erdemlilik, olgunluk gibi değerlerle bağlantılı olduğunu söylemesi, eski Yunan düşünürlerinin üzerinde durdukları özdeş konularla büyük bir benzerlik göstermektedir. Dünyaya, hazla ilgili davranışlara karşı çıkışı nedeniyle özellikle, Antisthenes'in geliştirdiği ahlak anlayışının öncüsü sayılır. Buddha öğretisinin bir din niteliği taşıması, felsefe sorunlarına din açısından bakmayı gerektirmiş, Hint düşüncesinin başlıca özelliği sayılan "yoklukta varlığa kavuşma" görüşünün sonradan ortaya çıkan tektanrıci dinlerce de benimsenmesine yol açmıştır. Bu felsefenin içerdiği "ölümsüzlük" kavramı, daha çok, İslam tasavvufunun ana sorunlarından biri olarak geliştirilmiştir. Tasavvufun işlediği "terk" sorunu, kişinin yaşadığı sürece bütün tutkulardan, dünyaya bağlı isteklerden uzaklaşma anlamını içerir. Kişi, bütün geçici isteklerden sıyrılır, Tanrı'dan başka bir varlığın olmadığını benimser, mutluluğun tanrısal evrende, ölümsüzlüğün geçerli olduğu bir ülkede bulunduğu inanırsa gerçeğe giden yolu bulmuş sayılır. Tasavvufun temel sorunu budur. Buddha'nın ortaya attığı "arınma" ile tasavvufun "terk" kavramı büyük yakınlık gösterir. Bu da Buddha öğretisinin tasavvufu ne denli etkilediğinin kanıtıdır. Buddha öğretisi Avrupa'da, özellikle 18. ve 19.yy'larda çok ilgi çekmiş, birçok bilgeyi, düşünürü, sanatçıyı etkilemiştir. Bunlar arasında, en ilginç, felsefesini Buddha öğretisinin istençle ilgili yorumundan, "arınma" kavramından esinlenerek geliştiren Schopenhauer'dır.

Buddha'nın geliştirdiği Buddhacılık, öteki eski Asya dinleri ile de karışıp kaynaşarak yeni mezheplerin doğmasına olanak sağlamıştır. Evrene, insana başka bir açıdan bakan, yaşamı değişmez koşullarla bağlantılı kılan Brahmanlık'a karşı daha yumuşak, daha özgür bir davranış öneren Buddhacılık'ın etkisi üç yönlüdür. Biri, daha sonra ortaya çıkan, Asya dinlerinin gelişmesinde, ikincisi İslam tasavvufunda, üçüncüsü de Batı felsefesinde görülür. Bu etkilerden tasavvuf ve felsefe üzerine olan çağlar boyunca üretici bir nitelik taşımıştır. Özellikle tasavvufun işlediği ölümsüzlük ve "varlık birliği" sorununda, Buddhacılık'ın yeni bir yorumu dilegelmiştir. Felsefe alanında "samkhya" adı verilen öğretinin kaynağı Buddha öğretisi sayılır. Von Aster, *Geschichte der Philosophie* adlı yapıtında Buddha'yı "Samkhya felsefesi"nin önemli bir kaynağı saydığı gibi "acılardan kurtulmayı ilke edinen öğreti" olarak niteler. Batı felsefesi Buddha'nın görüşlerini "bütün varlık bir oluştur" önermesinde özetlemiştir.

Buddhacılık konusunda sürdürülen araştırmalar 19.yy'dan sonra daha hızlanmış, Hindoloji denen bilim dalının başlıca konularından biri olmuştur. Bu bilim Buddhacılık'ı din ve felsefe yönünden, toplum-bilim ise, Hint toplumu üzerindeki etkisi ve ona kazandırdığı yaşama biçimi bakımından ele almıştır.

Buddha'nın görüşlerini temellendiren Hint düşünceleri Orpheus ve Pythagoras yoluyla eski Yunan felsefesini de etkilemiştir.

Ben ve Kişilik

• YAPITLAR (başlıca): *Abhidharma* .

• KAYNAKLAR: E.Von Aster, *Geschichte der Philosophie*, 1952; Y.H.Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 1946; W.Eberhard, *Çin Tarihi*, 1947; R.Garbe, *Samkhya-Philosophie*, 1917; M.F.Hecker, *Schopenhauer und die Indische Philosophie*, 1897; H.Ömer, *Budda, Dinler Tarihi*, 1935.

• BAKINIZ: ANTİSTHENES, ATTAR, CELÂLEDDİN RUMÎ, SENÂİ, SCHOPENHAUER.

BUDÉ, Guillaume (1468-1540)

Fransız, hukukçu ve devlet adamı. Fransa'da antik Yunan kültürünün canlandırılmasında önemli katkıları olmuştur.

26 Ocak 1468'de Paris'te doğdu, 22 Ağustos 1540'ta aynı yerde öldü. Orléans ve Paris'te hukuk öğrenimi gördü, Yunanca dilinde uzmanlaştı. 1502'de Kral XII.Louis tarafından Papa II.Julius'un taç giyme törenine Fransız elçisi olarak gönderildi. Bundan sonra 1515'e değin kralın sekreterliği görevini yürüttü. Daha sonra Roma'ya giderek Papa II.Leo döneminde Fransız elçisi oldu. I.François'nın kral olması üzerine krallık kütüphanesinin başına getirildi. Bu görevi sırasında, I.François'yı Yunanca, Latince ve İbranice öğretimine yönelik bir yüksekokul kurulması konusunda etkilemeye çalıştı. I.François'nın bu konuda onayını vermemesi üzerine, 1529'da yayımlanan *Commentarii linguae Graecae* ("Yunan Dili Üzerine Yorumlar") adlı kitabının önsözünde I.François'yı eleştirdi. Budé'nin bu çabaları sonunda Fransa'da Yunan ve Latin edebiyatının canlanmasında önemli yeri olan Collège de France kuruldu. Yaşamının sonuna doğru Calvinizm'e eğilimi olduğu gerekçeyle, suçlandı.

Yaşamı boyunca çok sayıda Yunan klasiğini Fransızca'ya çeviren ve dilbilim konusunda incelemeler yazan Budé, Roma hukuku metinlerinin aydınlığa çıkarılmasında ilk kez filolojiden yararlandı ve böylece Orta Çağ hukukçularından Glossatörler ve Bartolistler'in Roma hukukunun en önemli kaynağı olan Corpus Iuris Civilis (Medeni Kanun Külliyyatı) üzerine yorumlarında yaptıkları yanlışları ortadan kaldırmaya çalıştı. 1508'de yazdığı *Annotationes in Pandectas* ("Dava Kararnamelerine İlişkin Açıklamalar") adlı Roma hukukunu inceleyen çalışmasında, belgeleri çevirenlerin yaptıkları yanlışları vurguladı. Budé, metin eleştirileriyle ilgilenen ve Roma hukukunu çağdaş bir yasadan çok tarihi bir olgu olarak kabul eden modern Romanistler'in öncülerindendir. Bu yaklaşımı, zamanının siyasal düşüncesinde Corpus Iuris'in etkisinin azaltılması sonucunu doğurmuştur.

Budé, siyasal düşüncelerini 1516'da yazdığı ve ölümünden sonra yayımlanan *De l'institution du Prince* ("Prensin Yetiştirilmesi") adlı kitabında sergilemiştir. Bu yapıtta Budé, kralın kendi koyduğu yasalara uygulamamasının yanlış olduğunu, ancak

yasalara aykırı hareket eden kralın bu nedenle sorumluluğunun olmadığını öne sürmüştür. Ayrıca, bu çalışmasında prenslerin eğitimi ve bilginlerin korunmasıyla ilgili görüşlere de yer vermiştir.

1515'te yayımlanan *De asse et partibus* ("Para Birimi ve Parçaları") adlı kitabında, Roma ve Yunan para sistemini, altın ve gümüşün göreceli değerini, değerli madenlerin alım gücü gibi iktisadi konuları incelemiştir.

• YAPITLAR (başlıca): *Annotationes in Pandectas*, 1508, ("Dava Kararnamelerine İlişkin Açıklamalar"); *De asse et partibus*, 1515, ("Para Birimi ve Parçaları"); *Commentarii linguae Graecae*, 1529, ("Yunan Dili Üzerine Yorumlar"); *De l'institution du Prince*, (ö.s.), 1547, ("Prensin Yetiştirilmesi").

BUFFET, Bernard (1928)

Fransız, ressam. Soyut sanata karşı bir tepki olan ve figüratif sanatı savunan Miserabilizm'in temsilcilerindendir.

Paris'te doğdu. Çok genç yaşta halkın ve eleştirmenlerin dikkatini çekti. İlk kişisel sergisini 1947'de açtı ve 1948'de Eleştirmenler Ödülü'nü kazandı. 1940'larda Paris'in başta gelen figüratif ressamlarından biri oldu. Toplumsal yaşamın en yoksul, zavallı ve acınacak görünümünü betimleyen Miserabilizm hareketinin etkisi altında kaldı.

Kişilerini çıplak ve kapalı bir mekân içine yerleştiren Buffet, resimsel öğeleri aşırı derecede yalınlaştırarak kullanır. İnce uzun biçimler, yalınlaştırılmış, köşeli, cesur, rahat bir desen, kalın konturlarla sınırlanan hüznü, sağır griler ve toprak renkleri üslubunun özellikleridir. Önceleri daha çok iç mekân resimleri ve natürmortlar yapmış, daha sonraları Londra, Paris ve New York gibi kentlerin görünümelerini çizmiştir. Din, tarih ve folkloradan alınmış konularla diziler yapmıştır. Kitap da resimlemiştir. Jean Cocteau'nun *La Voix humaine* ("İnsan Sesi") bu tür çalışmalarından biridir. Ayrıca "Passion" (İsa'nın Çilesi) teması üzerine bir gravür dizisi de vardır.

• YAPITLAR (başlıca): *Ev içi*, 1950, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Çarmıha Geriliş*, 1951, Maurice Garnier Koleksiyonu; *Savaşın Dehşeti*, 1954, Pierre Bergé Koleksiyonu; *Paris Görünümleri*, 1956-1957; *Jeanne D'arc'ın Yaşamı*, 1957-1958; *Kuşlar*, 1959; *St.Martin Kanalı*, 1956.

• KAYNAKLAR: G.Simenon (J.Bouret ile), *Bernard Buffet*, 1958.

BUFFIER, Claude (1661-1737)

Fransız, filozof, tarihçi ve eğitimci. Metafizik sorunlarını sağduyuya dayalı bir yöntemle çözmeye çalışmıştır.

Varşova'da doğdu, Paris'te öldü. Babasının görevi nedeniyle bulundukları Polonya'dan küçük yaşta Fransa'ya gönderildi. Öğrenimini Cizvitler'in yönettiği Rouen Koleji'nde yaptı. 1680'de Cizvit tarikatına girdi. Rouen'da felsefe ve tanrıbilim, Paris'teki Cizvit Koleji'nde edebiyat dersleri verdi.

Descartes usçuluğu ile Augustinus tanrıcılığını uzlaştırmaya çalışan Jansenius yanlısı başpiskoposun görüşlerine karşı çıkınca 1696'da 5 yıl süreyle sürgüne gönderildi. Daha sonra Paris'e döndü ve Louis le Grand Koleji'nde öğretmenlik görevlendirildi. Yapıtlarının çoğunu burada bastırıldı.

Birtakım Descartesçi görüşleri benimsemesi nedeniyle Cizvitler'in baskısına uğradı. Bir süre sonra bu düşüncelerin büyük bir bölümünü onlara da benimsetmeyi başardı.

Buffier felsefeye insan bilgisinin en son ilkesini araştırmakla girdi. Skolastik yöntemleri bırakarak Descartes'in "düşünüyorum, öyleyse varım" ilkesini benimsedi. Buna karşın Descartes'in önsel (*a priori*) ya da tümdengelim yöntemini yadsıdı. Bunun yerine değişik insanların benzer sonuçlara varmasını sağlayan sağduyuyu temel aldı.

Buffier, daha sonra İskoçya Okulu'na bağlı bütün düşünce akımlarını sağduyu verilerine dayanarak eleştirdi, bu duyuyla çözülemeyen metafizik sorunlarının yanlış olduğunu ileri sürdü.

Descartes'in ortaya attığı ve dış nesnelerin insan beynini etkileyerek birtakım izlenimler yarattığı görüşünü savundu. Ona göre, bilimin varlığı, kanıtlanmasına gerek duyulmayan açık ve kesin ilk gerçeklerin araştırılmasına dayanır. Bilimin özünü oluşturan bu ilk gerçekler yoksa, onu izleyen gerçekler ve doğa da yok demektir. Bu gerçeklerden kimileri bizim varlığımızdan kaynaklanır. Örneğin düşündüğümüz ve varolduğumuz konusundaki duygular açıkça bellidir. Oysa bu duygular bizim dışımızdaki nesneleri tanımaya olanak sağlamadıkları için sağduyuya dayanmak gerekir. Bu sağduyu, doğanın, bütün insanlara özel algıları dışında kalan konularda ortaklaşa bir yargıya varabilmeleri için, verdiği bir yetenektir. İlk gerçekleri tanımaya yardım eden özellikler tümeldir ve usu sınırlarlar. Bu ilk gerçekler şunlardır: a) Evrende benden başka varlıklar bulunur, b) Onlarda gerçek ve bilgelik duygusu vardır, c) Kendimde us ve gövde vardır, d) Her yerde ve her zamanda insanların söyleyip düşündükleri doğrudur, e) Tüm insanlar beni aldatmak ya da inandırmak için ortak bir tutum içinde değildir, f) Usu olmayan bir varlık, usun verdiği sonuçları yeniden üretemez. Bu çizelge, Reid'in "zorunsuz gerçeklerin birinci ilkeleri" çizelgesine benzer.

Düşünceler, onları kavrayan ustan ayrı, bağımsız varlıklar değil, gerçeği arınmış olarak içeren ideal varlıklardır. Eğitim özgür bir istence, dayanmalı, kısıtlayıcı olmamalıdır. Düşünce özgürlüğü eğitimin-

öğretimin temelidir. Düşüncelerin denetim altına alınması eğitimin özüne aykırı olduğu gibi birçok kötü girişimin de kaynağıdır. Kötü sanılan yapıtların yasaklanması iyilerinin yayılmasına da engel olur. Yetenek, anlayış gücü bakımından kadınla erkek eşittir. Kadının erkekten daha geri, daha yetersiz olduğunu ileri sürmek eğitim-öğretim düzeninin bozukluğundan, eşit olmayışından dolayıcıdır.

Buffier'nin etkisi büyük olmasına karşılık, Fransız felsefesine getirdiği yenilik çağında anlaşılamamıştır. Voltaire, onu felsefeye usçu anlayışı getiren, usçu dizgeyi kuran ilk Cizvit olarak nitelemiştir. Buffier'in etkisi altında kalanların başında İskoç Okulu bilgeleri ve Reid gelir. Bu okul aracılığıyla, bu etki, 19.yy boyunca yayılmıştır. İskoç Okulu'na bağlı gerçekçi düşünürler, görüşlerini sergilerken sağduyuya dayanımlar, sağduyuyu dış evrenin varlığını kanıtlamak için bir kaynak olarak almışlardır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Traité des vérités premières et de la source de nos jugements* 1724, ("Yargılarımızın Kaynağı ve İlk Gerçekler Üstüne İnceleme"); *Éléments de la métaphysique*, 1725, ("Metafiziğin Öğeleri"); *Cours de sciences*, 1732, ("Bilim Dersleri").

• **BAKINIZ:** REID.

Georges Louis Leclerc Buffon

BUFFON, Georges Louis Leclerc (1707-1788)

Fransız, doğabilimci. Bir ansiklopedi niteliğindeki *Histoire naturelle* adlı yapıtı, 18.yy'ın en önemli ve en geniş kapsamlı doğa tarihi derlemesidir.

7 Eylül 1707'de Montbard'da doğdu, 16 Nisan 1788'de Paris'te öldü. Annesinin zengin bir akrabası Leclerc ailesine yüklü bir miras bıraktığında, Georges Louis 10 yaşlarındaydı. Bu parayla yöreden büyük topraklar satın alarak aile adlarına "de Buffon"u da ekleyen babası aynı yıl Bourgogne il meclisi üyeliğine

seçilince, Montbard'dan ayrılıp Bourgogne'un merkezi Dijon'a yerleştiler. 1717-1723 arasında Dijon'daki bir Cizvit okulunda eğitim gören Georges Louis, daha sonra babasının isteğiyle hukuk okudu. Ancak, 1726'da diplomasını almasına karşın hukuku bir türlü benimseyemediğinden, tıp, botanik ve matematik öğrenimi yapmak üzere iki yıl sonra Angers'e gitti. O aralar tanıştığı genç bir İngiliz soylusu ve onun özel öğretmeniyle birlikte 1730'da uzun bir yolculuğa çıkarak Fransa'nın güneyini, İtalya ve İngiltere'yi dolaşan Buffon, 1732'de Fransa'ya döndü. Montbard'a yerleşip, annesinden miras kalan toprakların geliriyle elli yıl boyunca aralıksız sürdüreceği bilimsel çalışmalarına başladı. Sonraki yıllarda görevi nedeniyle kış aylarını Paris'te geçirmesine karşın, ölünceye değin Montbard'dan ayrılmadı ve günde 12 saatten çok çalışarak yapıtlarının büyük bir bölümünü orada yazdı.

Buffon'un 1734-1740 arasındaki ilk çalışmaları matematik, fizik, botanik, kimya, biyoloji, tarım ve ormancılık gibi çok çeşitli alanları kapsar. O dönemde hem Fransız Bilimler Akademisi'ne sunduğu incelemeleriyle, hem de 1734'te Stephen Hales'in *Vegetable Statics* ("Bitki Statik"), 1740'ta Newton'ın *The Method of Fluxions and Infinite Series* ("Flüksiyonlar ve Sonlu Seriler Yöntemi") adlı yapıtlarını İngilizce'den Fransızca'ya çevirerek bilim çevrelerinde adını duyurmuştu. Böylece 1739'da, önce Fransız Bilimler Akademisi ile Londra'daki Royal Society'nin üyeliğine kabul edildi, bir ay sonra da Jardin de Roi'nin yöneticiliğine getirildi. Buffon, ölünceye değin sürdürdüğü bu görevi sırasında, sonradan *Jardin des Phantes* adını alan ve 1794'te doğa tarihi müzesine (Muséum National d'Histoire Naturelle) dönüştürülen bu kuruluşu önemli bir araştırma merkezi durumuna getirdiği gibi, 44 ciltlik büyük yapıtı *Histoire naturelle, générale et particulière*'i, ("Genel ve Özel Doğa Tarihi") yayımlamaya da o yıllarda başladı.

1752'de evlenen Buffon, ertesi yıl Fransız Akademisi'ne üye seçildi. 1769'da, oğullarının doğumundan beş yıl sonra karısı ölünce, yazar Mme de Staël'in annesi Mme Necker ile Buffon arasında ömür boyu sürecektir yakın bir dostluk ve sevgi bağı kuruldu. O yıllarda doğa ansiklopedisinin birbiri izleyen ciltleri büyük bir ilgiyle karşılanmış, Buffon'un adı çoktan ülke sınırlarını aşmıştı. Bu başarısına karşılık 1771'de Fransa kralı XV.Louis'den "Kont" unvanı alan Buffon, oğlunun da doğabilimci olmasını istediği için Lamarck'ın araştırma gezilerine onu da yolladı. Oysa genç Buffon aynı isteği duymuyordu, orduya katılıp maceracı ve mirasyedi bir yaşamı yeğledi. Oğlu, babasının ölümünden altı yıl sonra, henüz 30 yaşındayken Konvansiyon Meclisi'nin kararıyla idam edildi.

Paris'teki Jardin du Roi'nin yöneticiliğine atanan Buffon bahçedeki bitkilerin kataloğunu hazırlamak üzere işe başladığında, elinin altındaki zengin olanaklardan da yararlanarak canlı ve cansız doğa varlıklarına ilişkin tüm bilgileri bir araya toplamayı düşündü. Bu düşüncenin ürünü olan *Histoire naturelle*, doğabilimin ayrı ayrı dallarındaki günlük bilgilerin usta bir bireşimi, o çağda bilinen tüm olguların hemen hemen eksiksiz bir derlemesidir ve yalnız zengin içeriğiyle ya da çizimlerinin güzelliğiyle değil, Buffon'un özenli

üslubuyla da ayrı bir önem taşır. Buffon'un öğrencilerinin ve meslektaşlarının katkılarıyla 1744-1788 arasında kaleme alınan yapıtın ilk cildi, 1749'da yayımlandı. 1767'ye değin yayımlanan ciltlerin sayısı on beşi bulmuştu. Bunu, 1770-1783 arasında kuşlara ayrılmış dokuz cildin ve 1783-1788 arasında mineralere ayrılmış beş cildin yayımı izledi. Arada, 1774'ten 1788'e değin yayımlanan yedi cilt ilk on beş cilde ek niteliğindeydi ve çağında büyük tartışmalara yol açan *Les époques de la nature*'ü ("Doğa Tarihi Çağları") içeriyordu. Böylelikle, Buffon'un ölümünden önce, kırk yılı aşkın uzun bir ekip çalışmasına karşın, tasarlanan elli cildin yalnızca otuz altısı yayımlanabilmişti. Buffon'un ölümünden sonra, yardımcılarından Lacépède'in 1788-1804 arasında yayımladığı, sürüngenlere, balık ve balinalara ayrılmış sekiz ciltle yapıtın tümü 44 cildi bulmuş ve omurgasızlar dışında tüm canlılar dünyası ele alınmıştı.

Düşüncelerin belli bir mantık düzeni içinde birbirine bağlanmasına çok önem veren Buffon, yalnız bir doğabilimci değil, 18.yy Fransa'sının en titiz üslup denemecilerinden biridir. 1753'te, Fransız Akademisi'ne kabul edilmesi onuruna verdiği *Discours sur le style* ("Üslup Üzerine Söylev") adlı söylevi, geleceğe uygun olarak ne Akademi üyelerine bir övgü konuşmasıdır, ne de bir doğabilimcinin yaklaşımını yansıtır. Yalnızca iyi yazılmış yapıtların gelecek kuşaklara ulaşabileceğine inanan Buffon, "üslup insanın ta kendisidir" diyecek kadar anlatıma önem veriyordu. Yapıtının sınıpları tanımlayan bölümünde sıcak ve yumuşak bir anlatıma bürünen üslubu, dünyanın doğuşunu ve jeolojik çağları anlatırken destansı bir nitelik kazanır. Çağında kimi yazarlar Buffon'u bir bilim adamından öte büyük bir doğa şairi diye överken, kimileri de ağır ve süslü üslubu nedeniyle eleştirmişlerdir.

Les époques de la nature'de yeryüzünün yaştığını 70.000 yıldan fazla olduğunu hesaplayan, canlıların ise yaklaşık 40.000 yıllık bir geçmişi olduğunu öne süren Buffon, insanın ortaya çıkışından önce yerkürenin beş gelişme evresinden geçtiğini, Güneş'ten kopmuş akkor halinde bir ateş parçasıyken zamanla soğuduğunu ve denizlerin karaları kapladığını savunurken doğrudan doğal örneklerle, özellikle fosiller üzerindeki incelemelere dayanır. Tüm bilgileri kuramsal yaklaşımlar yerine deneysel olgulara dayandırmak eğiliminde olan Buffon, Linneaus'un bitki ve hayvan sınıflandırmasını çok sistemli olmakla eleştirmiş, ancak kendisi tam bir sınıflandırma çalışmasına kalkışmamıştır. Jeolojik zamanları, büyük yıkımlarla birbirinden ayrılmış çağlara bölen Buffon'un bu görüşünü, sonradan bazı düşünürler insanlık tarihine de uygulamışlardır.

Buffon'a göre insanın, topluluk içinde yaşaması nedeniyle olağanüstü gelişen düşünsel ve ahlaksal yetilerinin kökeni, temelde hayvanlarınkinden pek de değişik olmayan duyumları ve içgüdüleridir. Düşünceleriyle *Encyclopédie*'cileri ve Condillac'ı etkileyen Buffon, bu anlamda antropolojinin gelişmesine yön verenlerden biridir. *Encyclopédie*'cilerin tümüyle dostu olmasına karşın bu büyük yapıtın yazımına katılmayan Buffon, 18.yy *philosophie*'lerine da bağlanmamış, özellikle Newton, Bacon, Leibniz ve Locke'un etkilerini taşıyan görüşleri gene de çağının düşün-

cesini derinden etkilemiştir. Yeryüzünün oluşumunu açıklamak için doğal nedenler arayan ve her şeyi kurgulayan bir yaratıcının varlığını yadsıyan Buffon'un, özellikle yeryüzünün yaşı, evrimi ve türlerin değişimi konusundaki görüşleri kilisenin ve kimi bilim adamlarının ağır eleştirilerine uğramış, büyük tartışmalara ortam hazırlamıştır. Türlerin doğuşunu "organik moleküller" in varlığına dayanarak açıklayan ve daha çok çevre, beslenme, evcilleştirme gibi dış etkenlere bağladığı sınırlı bir dönüşümcülüğü benimseyen Buffon, bugünkü anlamda gerçek bir evrim kuramcısı sayılmazsa da, çağının ötesindeki sezgici yaklaşımıyla evrim düşüncesinin ilk öncülerinden biridir. Darwin, *The Origin of Species* (Türlerin Kökeni) adlı yapıtında Buffon'dan, "türlerin değişikliğe uğradığına ve bugünkü canlıların eskiden yaşamış türlerinin gerçek döllerі olduğuna ilk inanan, konuyu bilimsel anlamda ilk ele alan doğabilgini" diye söz eder.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Histoire naturelle, générale et particulière*, 44 cilt, 1749-1804, ("Genel ve Özel Doğa Tarihi"); P.Flourens (der.), *Oeuvres Complètes*, 12 cilt, 1853-1855, ("Tüm Yapıtları"); J.L.Lanessan (der.), *Oeuvres Complètes de Buffon*, 14 cilt, 1884-1885, ("Buffon'un Toplu Yapıtları"); J.Piveteau (der.), *Oeuvres philosophiques de Buffon*, (ö.s.), 1954, ("Buffon'un Felsefe Yapıtları").
- **KAYNAKLAR**: P.Flourens, *Buffon, histoire de ses travaux et de ses idées*, 1844; E.Geoffroy Saint-Hilaire, *Fragments biographiques, précédés d'études sur la vie, les ouvrages et les doctrines de Buffon*, 1838; L.Roule, *Buffon et la description de la nature*, 1924; J.S.Wilkie, "Buffon, Lamarck and Darwin", *Darwin's Biological Work* (P.R.Bell, yay.), 1964.
- **BAKINIZ**: CUVIER, C.DARWIN, GEOFFROY SAINT-HILAIRE, S.HALES, LAMARCK, LEIBNIZ, LINNAEUS.

BUGAY, Saim (1934)

Türk, heykелci. Malzeme olanaklarını figüratif heykelden pop sanatına dek giden geniş bir anlayış içinde kullanmıştır.

Mersin'de doğdu. Sanat eğitimini İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi Hadi Bara ve Şadi Çalık atölyelerinde yaptı. Bu okulu 1967'de bitirdi. Devlet bursu alarak 1969-1975 arasında Fransa'da ağaç heykeller konusunda uzmanlık eğitimi gördü. 1975'ten bu yana Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim üyesidir.

Türkiye'de üç, Fransa'da yedi kişisel sergi açtı, karma sergilere katıldı. 1969'da Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde heykel dalında birincilik ödülünü kazandı. Yapıtları İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde, yurt içi ve dışında özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.

Başlangıçta çok stilize edilmiş heykeller yapmıştır. Sonradan figüratif bir anlayışa yönelmiştir. Heykellerinde insan ve doğa ilişkisi üzerinde durur. Her

heykel sergisinin bir mesajı olması gerektiğini ileri sürer. Ayrıca heykelin çoğaltılabilmesini ve belirli bir çevrenin değil, herkesin malı olabilmesini savunur.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Uzay*, 1967, İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi; *Güneş*, 1968, İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi; *Sazçalan*, 1968, İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi, *Güneş 21*, 1970, Fransa; *Çocuklar*, 1983.

BUĞRA, Tarık (1918)

Türk öykü ve roman yazarı, gazeteci. Tarihi romanlarıyla tanınmıştır.

Akşehir'de doğdu. 1936'da Konya Lisesi'ni bitirdi. Girdiği İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne devam etmedi, Hukuk ve Edebiyat fakültelerindeki öğrenimini de tamamlamadı. 1947'de Akşehir'de *Nasrettin Hoca* gazetesini çıkarmaya başladı. Sonra İstanbul'a yerleşerek *Milliyet*, *Yeni İstanbul* ve *Tercüman* gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü, fıkra yazarlığı ve sanat sayfası düzenleyiciliği yaptı. 1948'de *Cumhuriyet* gazetesi hikâye yarışmasında ikincilik olarak adını duyurmaya başladı. *İbiş'in Rüyası* adlı romanıyla 1970 TRT Sanat Başarı Ödülü ve *Firavun İmanı* adlı romanıyla 1978 Türkiye Milli Kültür Vakfı Armağanı'nı aldı.

İlk öykülerinde 1930-1950 dönemi aydınlarının değişen değer yargıları karşısında bocalamalarını, varoluşçu edebiyata yaslanan bir yaklaşımla ele aldı. 1964'te yayımlanan *Küçük Ağa* romanında ise, resmi tarih görüşünden uzaklaşarak Kurtuluş Savaşı'na o güne kadar yazılanlardan ayrı bir yorum getirdi. Yazara göre savaşın kazanılmasını sağlayan öge gerçekte varolan ama o güne dek yanlış yorumlanan "vatan, millet ve din" üçlüsünün halkın benliğindeki "kutsal" yeri idi.

Yirmi yıla yakın bir süre aralıksız yazdığı fıkralarında ise "milli kültür" savını işledi.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Öykü: Oğlumuz*, 1949; *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*, 1952; *İki Uyku Arasında*, 1954; *Hikâyeler*, 1964. *Roman: Siyah Kehribar*, 1955; *Küçük Ağa*, 1964; *Küçük Ağa Ankara'da*, 1966; *İbiş'in Rüyası*, 1970; *Firavun İmanı*, 1976; *Dönemekte*, 1978; *Gençliğim Eyvah*, 1979. Fıkra, inceleme, gezi: *Gagaringrad*, 1962; *Gençlik Türküsü*, 1964; *Düşman Kazanma Sanatı*, 1979. *Oyun: Ayakta Durmak İstiyorum*, 1966; *İbiş'in Rüyası*, 1972 (romandan uyarılma).

BUHARİ (810-869)

Buharalı Hadis bilgini. Altı doğru kitap(Kütübü sitte) diye bilinen Hadis kitaplarından ilkinı yazdı.

21 Temmuz 810'da Buhara'da doğdu, 31 Ağustos 869'da Semerkand yakınında Hartenk'te öldü. Çok küçük yaşta babası ölüncе öksüz büyüdü. On bir

yaşında Hadis'le ilgilenmeye başladı. Hadis bilgini Dahilî'nin toplantılarına katıldı. Buhara'nın ünlü bilginlerinden ders gördü.

825'te annesi ve kardeşi ile hacca gitti. Bir süre orada kaldı. Mekke'de Abdullah b.Zübeyr el-Hamîdî'den şafîî fıkhnı öğrendi. Hadis toplamak ve ders vermek için altı yıl Hicaz'da kalıp, İslam ülkelerini dolaştı, Mısır'a ve Irak'a gitti. Beş yıl Basra'da kaldı. Her gittiği yerde Hadis derlerdi.

İran üzerinden Buhara'ya döndü. Buhara valisi Halid b.Ahmed'in çocuklarına Hadis okutma önerisini kabul etmedi. Vali ile arası açılınca ilden ayrıldı. Semerkand halkı Buhari'yi ülkelerine çağırdı. Giderken Semerkandlılar arasında bu çağrı yüzünden anlaşmazlık çıktığını duyunca Hartenk'te kaldı. Kısa süren bir hastalıktan sonra öldü.

el-Camii's-Sahih, İslam ülkelerinde, *Kuran*'dan sonra, başvuru en temel kitap olarak bilinen Hadis kitabıdır. Kütübü sittenin ilkidir. Söylentiye göre Buhari bu yapıtını on altı yıl çalışıp 600.000 Hadis arasından seçmiştir. Yapıt 97 kitaba, bunlar da 3.730 bölüme ayrılmıştır. Tekrarlanmış Hadisler'le birlikte 7.275 Hadis'i kapsar. Yapıtın basımlara temel olan metni Ali el-Yununi tarafından çeşitli nüshaların karşılaştırılması ile meydana getirilmiştir. Yapıtta Askalanî, Kastalanî, Ahmedî'l-Aynî'nin şerhleri ile Ebu Cemre ve Ahmed b.Ahmed el-Zebidî'nin, *et-Tecridü's-Sarih li Ahadisil-Camii's-Sahih* adlı muhtasarı (kısaltılmışı) en önemli bölümlerdir. Bunu Ahmed Naim ve Kamil Miras Türkçe'ye çevirmiştir. Yapıt ayrıca Batı dillerine de çevrilmiştir. *el-Sülasıyat*, en aşağı üç tanıkla peygambere kadar ulaşan Hadisler'den oluşan bir yapıttır. Muhammed Şah b.Hâc Hasan tarafından şerh edilmiştir. *el-Edebü'l-Müfred*, Hadisler'le ilgilidir. Suyuti tarafından kısaltılmışı hazırlanmıştır.

Halku Efalî'l-İbad'ı, Buhara valisi Halid b.Ahmed ile aralarında çıkan anlaşmazlık üzerine yazmıştır. Burada insanların eylem ve hareketlerinin Tanrı tarafından belirlendiği vurgulanmıştır. *et-Tarihü'l-Kebir*, Hadis rivayet edenlerin yaşam öykülerini anlatan bir yapıttır. Sonradan *et-Tarihü's-Sağır* ad altında özetlenmiştir. *Tefsirü'l-Kur'an*, *Hayrül-Kelam fi'l-Kıraati'l Halfi'l-İman ve Tenvirül-Ayneyn bi Defi'l-Yedeyn* adlı kitapların da Buhari tarafından yazıldığı söylenmektedir.

- YAPITLAR (başlıca): *el-Camii's-Sahih*, (ö.s.), 1862; *et-Tecridü's-Sarih li Ahadisil-Camii's-Sahih*, (ö.s.), Ahmed b. Ahmed el-Zebidi (kısaltan), 2 cilt 1868; (Türkçesi, *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, (ö.s.), Ahmed Naim ve Kamil Miras (çev.), 12 cilt, 1928-1948; *el-Sülasıyat* (ö.s.), 1887; *el-Edebü'l-Müfred* (ö.s.), 1888; *Halku Efalî'l-İbad*, (ö.s.), 1888; *et-Tarihü'l-Kebir*, (Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, No. 3069); *et-Tarihü's-Sağır*, (ö.s.), 1907; *Tefsirü'l-Kur'an*, (yazma); *Hayrül-Kelam fi'l-Kıraati'l Halfi'l-İman*, (ö.s.), 1902; *Tenvirül-Ayneyn bi Defi'l-Yedeyn*, (ö.s.), 1840.

- KAYNAKLAR: T.Koçyiğit, *Hadis Usulü*, 1967; M.T.O. kiç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, 1959; F.Sezgin, *Buhari'nin Kaynakları Üzerine Bir Araştırma*, 1956.

- BAKINIZ: İBN MACE, NESAI, TİRMİZİ.

Nikolay Buharin

BUHARİN, Nikolay (1888-1938)

Rus Marxist kuramcı. Bolşevik Partisi'nin ve Sovyet Devrimi'nin önderlerindendir.

Nikolay İvanoviç Buharin 9 Ekim 1888'de Moskova'da bir öğretmen ailesinin çocuğu olarak doğdu. 18 Mart 1938'de Moskova'da öldü. Kültürlü bir aile çevresinde yetişti. Dört buçuk yaşında okuma yazmayı öğrenen ve parlak bir öğrenci olan Buharin, genç yaşta devrimci harekete katıldığı için üniversite öğrenimini tamamlayamadı. 1906'da Bolşevikler'in yanında devrimci mücadeleye katıldı. 1906-1910 arasında Rusya'da, 1910-1917 arasında Avrupa ve Amerika'da bu parti için çalıştı. Avrupa'da yazdıkları ile bir kuramcı olarak dikkati çekmeye başladı. 1917 Şubat Devrimi'nden sonra Rusya'ya dönerek partinin merkez komitesinde görev aldı. Bolşevikler'in Moskova'daki ayaklanmalarının başarısında önemli rol oynadı.

Ekim Devrimi'nden sonra Komünist Partisi'nin merkez komitesi ve politbüro üyesi sıfatıyla parti organı olan *Pravda* gazetesinin genel yayın müdürü ve Komünist Enternasyonalî'nin yürütme komitesinin başkanı oldu. 1929'da Stalin'in politikalarıyla ters düştüğü için partinin merkez komitesinden uzaklaştırıldı. 1937'ye kadar Ağır Sanayi Bakanlığı'nda, İkinci Beş Yıllık Plan hazırlıklarında, Marx-Engels-Lenin Enstitüsü'nde çalıştı. *İzvestia* gazetesinin genel yayın müdürlüğünü yaptı. 1937'de, parti merkez komitesinin yedek üyesi iken tutuklandı. İhanet suçlamasıyla yargılandı ve idama mahkûm edildi.

Nikolay Buharin'in, Marxizm ile ilk ilişkisi lise sıralarında başladı. Eline geçen ilk Marxist metinleri ve illegal broşürleri okuyan Buharin, lise öğrencilerinin katıldığı Sosyal Demokrat eğilimli çalışma gruplarında bir süre bulunduktan sonra 18 yaşında Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Bolşevik kanadına girdi. Ölümüne kadar (daha sonra Komünist Partisi'ne

dönüşecek olan) bu partinin üyesi olarak kaldı.

1906'da Moskova'daki bir ayakkabı fabrikasının grevin örgütleyicileri arasında İlya Ehrenburg ile birlikte çalıştı. Moskova Üniversitesi'nde illegal parti eylemlerini sürdüren Buharin iki kere tutuklandıktan sonra 1910'da gizlice ülke dışına çıktı. Hannover'de kısa bir süre kaldıktan sonra Viyana'ya geçti, 1912'de kısa bir süre için gittiği Krakov'da Lenin'le tanıştı. I.Dünya Savaşı çıkıncaya kadar Viyana'da kaldı.

Buharin bu dönemde parti çalışmalarının yanı sıra Viyana Üniversitesi'nde ünlü neoklasik iktisatçı Böhm-Bawerk'in ve Avusturya Okulu'nun öteki temsilcilerinin derslerini izliyor, Marxist dergilerde ilk denemelerini yayımlıyordu. Bunlar, Böhm-Bawerk, Tugan-Baranowski ve Struve gibi neoklasik ve "legal Marxist" iktisatçılara karşı kaleme alınmış kuramsal polemiklerdi.

I.Dünya Savaşı'ndan hemen önce Avusturya

polisi Buharin'i, öteki devrimci göçmenlerle birlikte İsviçre'ye sürdü. Buharin burada bir yan dan, Lausanne Üniversitesi kitaplığında iktisat incelemelerini, öte yandan siyasi çalışmalarını sürdürdü. Lenin'in çağrısıyla 1915 Şubatı'nda Bern'de toplanan Bolşevik Partisi Konferansı'na katıldıktan birkaç ay sonra İsveç'e geçti. Bu sırada Avrupa'daki çeşitli sosyalist gruplar içinde "emperyalist savaş"a karşı en şiddetli mücadeleyi Bolşevikler vermekte idi. Savaşın işçi hareketi içinde yaydığı uzlaşmacı ve millî yetçi akımlara karşı yapılan polemikler emperyalizm'in kuramsal bir analizine dayandırılmak zorunda idi. Buharin bu ortamda İsveç'te emperyalizm kuramı üzerinde çalışmaya başladı.

Bu dönemde Bolşevikler'in sol kanadında yer alan Buharin, ulusal devlet, ulusal bağımsızlık, gibi kavramları, tamamen aşmış, işçi hareketine yabancı, bu hareketi temsil eden partilerin programlarında yer

Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm

Buharin'in Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm adlı kitabı 20.yy kapitalizminin eleştirel bir analizini içerir. Ona göre dünya ekonomisi "dünyanın bütününi kucaklayan üretim ilişkilerinin ve bunlara karşı gelen mübadele ilişkilerinin oluşturduğu bir sistem"dir; farklı ulusal sermayelerin birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde oluşturdukları uluslararası bir bütündür. Dünya ekonomisi kendi içinde bir işbölümü içerir. Bu işbölümü ilk olarak farklı ulusal ekonomilerin içinde yer aldıkları doğal çevrelerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Ancak kapitalizm geliştikçe, üretici güçlerin eşit olmayan gelişmelerinin doğurduğu farklılıklara oranla doğal çevre farklılıkları arka planda kalır. Toplumsal işbölümünün ayrılmaz bir parçası olan kır-kent arasındaki farklılaşma dünya ölçeğinde de gerçekleşir; dünya, tarımsal ürünler ithal edip sanayi ürünleri ihraç eden gelişmiş sanayi ülkeleri ve sanayi ürünleri ithal edip tarımsal ürünler ihraç eden az gelişmiş ülkeler olmak üzere ikiye ayrılır. Dünya pazarı farklı iktisadi yapıların karşılıklı etkileşimine olanak sağlayarak ulusal pazarın millî ekonomiler için yerine getirdiği işlevi uluslararası çapta gerçekleştirir. Böylece nasıl ürünler için ulusal fiyatlar oluşuyorsa dünya fiyatları da oluşur. Bir ülke içinde nasıl ulusal tek bir ücrete doğru bir eğilim varsa, dünya çapındaki işgücü göçü de böyle bir eğilimi temsil eder. Uluslararası sermaye dolaşımı da aynı şekilde kâr oranlarının eşitlenmesi yönünde bir evrim gösterir. Nakdi sermayenin gelişimi uluslararası faiz ve iskonto oranlarının eşitlenmesi yönündedir.

Ancak dünya ekonomisi homojen bir yapıya sahip değildir. Kapitalist üretimin anarşik niteliği zorunlu olarak ulusal ekonomiler arasındaki mücadeleyi beraberinde getirir. Kapitalist devletler dünya pazarlarını ve hammadde kaynak-

larını ele geçirmek için sert bir rekabete girerler. Pazarlar daraldıkça, ulusal sermayeler arasındaki çatışmalar askeri çözümlere başvurulmasını gerektirir. Böylece emperyalizm 20.yy kapitalizminin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Sanayi sermayesiyle banka sermayesinin birleşmesinden oluşan mali sermaye ulusal ekonomilere olduğu kadar dünya ekonomisine de egemen olur.

Emperyalizm döneminde, serbest rekabetin yerini tekelci uygulamalar ve korumacı iktisat politikaları alır. Her gelişmiş ulusal ekonomi bir ulusal devlet tröstüne dönüşür. Küçük tröstler arasındaki mücadelenin yerini büyük tröstler arasındaki mücadeleler alır. Karteller, sanayi sendikaları ve banka konsorsiyumları uluslararası bir etkinlik kazanırlar. Ancak bu uluslararası örgütlenmeler ulusal sermaye gruplarının barış ve uyum içinde yaşamasını sağlamaktan uzak olup geçici birlikler niteliğindedir. Uluslararası sermayenin merkezileşme eğilimi kendisiyle çelişen bir toplumsal-politik eğilimle karşı karşıya gelir ve kapitalist olmayan bir çözüm yoluyla son bulur.

Emperyalizm döneminde kapitalist ülkelerde mali oligarşi iktidarın denetimini eline geçirmiştir. Hükümetler gitgide bu kesimin yürütme organı haline gelmektedir. Demokratik ve liberal eğilimler yerlerini otoriter eğilimlere bırakmaktadır. Parlamentolar işveren örgütleri tarafından önceden alınan kararların onaylandığı dekor kurumlar haline gelmiştir. Militarizm dünya egemenliğini ele geçirmek isteyen mali grupların dolaysız aracıdır. Toplum hayatı gün geçtikçe askerileştirilmektedir. Savaşlar sermayenin merkezileşmesinin artması ve mali sermayenin devletle bütünleşmesi ile sonuçlanmaktadır.

almaması gereken düşünceler olarak görmüş ve Lenin'in ulusların kaderlerini tayin hakkını desteklemesini "hayalci ve zararlı" bulmuştur. Lenin ise, onun görüşlerini "devlet konusunda anarşizmin sınırlarında dolaşmak" olarak değerlendirmiştir. Zaman zaman Lenin'e ters düşmesine karşın Buharin'in Lenin'e karşı büyük bir bağlılığı ve saygısı olmuştur. Aynı günlerde Lenin'e yazdığı bir mektupta yer alan, "benimle polemik yaparken aramızda kopmaya yol açmayacak bir anlatım kullanmanızı rica ediyorum. Gelecekte 'birlikte çalışmamızın imkânsız hale gelmesi, bana tahammül edemeyeceğim kadar acı verir (Zira) size karşı büyük bir saygı ve sevgi duyuyorum ve sizi devrimci öğretmenim olarak görüyorum." sözleri, bu tavrını yansıtmaktadır.

Savaş yıllarında, savaşa karşı mücadele veren öbür devrimci müteciler gibi Buharin de sık sık değişik Avrupa ülkelerinde tutuklandı ve sınır dışı edildi. İsveç ve Norveç'ten sürüldükten sonra 1916 Ekimi'nde ABD'ye gitti. Bu dönemde Amerika'da bulunun ve Bolşevikler'e oldukça yaklaşmış bulunan Troçki ile 1916 kışında bir süre işbirliği yaparak Rusça bir dergi çıkarttı.

Rusya'da çarlığın yıkılması ile sonuçlanan 1917 Şubat Devrimi, Avrupa ve Amerika'ya yayılmış Rus devrimcilerinin ülkelerine dönmelerine yol açtı. Ancak Bolşevik önderlerin önemli bir bölümü ülkelere döndükten sonra da saklanmak ve illegal çalışmak zorunda kaldılar. Bu durumda olmayan Buharin 1917 Ağustosu'ndaki VI. Parti Kongresi'nin hazırlıklarına ve örgütlenmesine Stalin'le birlikte katıldı, Kongre'nin önde gelen sözcülerinden biri oldu; parti merkez komitesine seçildi ve Ekim Devrimi sırasında Moskova'da önemli rol oynadı.

1916'da "sol ve anarşik" eğilimlerinden ötürü Lenin'in eleştirilerine uğrayan Buharin Ekim Devrimi öncesinde partinin en üst karar organına yine Lenin'in desteği ile girebildi. Bolşevikler'i iktidara getiren Ekim Devrimi ile birlikte, eski görüşlerini sürdüren Buharin tekrar Lenin'in soluna düştü ve 1918-1921 yıllarında parti içindeki sol muhalefetin en etkili sözcüsü oldu.

Buharin 1918'de bir yandan *Kommunist* adlı bir muhalefet dergisi yayımlarken, bir yandan da partinin en üst düzeydeki karar organlarından *Pravda*'nın yayın müdürü olarak bulunuyor ve Yüksek Ekonomik Konsey'in yönetim bürosunda görevler alıyordu. Devrimi izleyen bir yıl içinde Buharin, uzmanlara maddi ayrıcalıklar verilmesi, devlet tröstlerinin oluşması, sanayide işletme müdürünün etkin olması ilkesinin benimsenmesi gibi iktisadi kararlara ve devrimci savaşı sürdürmek yerine Brest-Litovsk Antlaşması'yla Almanya ile ayrı ve ağır ödümler içeren barış imzalanması, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının benimsenmesi gibi siyasi kararlara muhalefet etmiştir.

Öte yandan, 1918'in ikinci yarısında uygulanmaya başlayan ve iç savaşın yarattığı iktisadi çöküntü ve enflasyona karşı getirilen "savaş komünizmi" politikası partinin sol kanadı ve Buharin tarafından hararetle benimsenmiştir. Köylünün ürün fazlasına doğrudan el koyma, çalışma yükümlülüğü, aynı ücret ve parasız mübadele gibi önlemler, Buharin ve arkadaşları tarafından zor koşulların kaçınılmaz sonucu olarak

bir iktisat politikası olarak değil, komünizme kestirme yolla geçişi sağlayacak devrimci bir atılım olarak görülmüştür. Buharin'in *Komünistlerin Programı*, *Geçiş Döneminin İktisadi, Tarihi Maddecilik* ve E.Preobrajenski ile birlikte kaleme aldığı *Komünizmin Alfabeti* adlı kitapları bu dönemdeki "sol" eğiliminin ürünleridir.

1920'de *Pravda*'da çıkan bir yazısında, ilk kez köylü sorununun karmaşıklığı üstünde durmuştur. 1921'de ise sol muhalefetten uzaklaşmaya başlamıştır. "İşçi Muhalefeti" diye anılan sol kanadın tezlerine karşı, Troçki'nin "sendikaların üretken birimlere dönüştürülerek devlet mekanizmasına kaynaştırılması" tezine katılmıştır.

Mart 1921'deki X.Parti Kongresi'nde kabul edilen, piyasa dürtülerine ve küçük özel mülkiyete açılmayı öngören "Yeni İktisadi Politika'yı" (NEP) hararetle benimseyen Buharin, bu kez de, NEP'i zorunlu ve geçici bir iktisat politikası değil, birçok ögesi ile kalıcı bir model olarak görmüş; 1922'den sonra partinin sağ kanadının sözcüsü ve ideolojik önderi olmuştur.

Buharin'in 1929'a dek, parti içi mücadelelerde savunduğu bu sağ çizgiye göre, iktisadi büyüme tarım kesiminin içsel birikimine dayanmalı, pazarlanabilir üretim fazlasını yaratan köylülerin piyasa dürtülerine göre davranmaları serbest bırakılmalı, tarım-sanayi fiyat ilişkilerinin tarım lehine dönmesi yararlı görülmesi ve hatta köylüler, "Zenginleşiniz!" sloganı ile desteklenmelidir. Bu gelişme biçiminin gerekirse bir "salyangoz hızıyla" büyüme anlamına gelmesi ise Buharin'e göre, işçiler ve köylüler arasındaki ittifakı pekiştirdiği sürece sakıncalı değildi. Buharin'in bu görüşleri, Lenin tarafından, "sanayi proletaryasına karşı spekülâtör, küçük burjuvayı, en zengin köylüyü koruduğu" gerekçesiyle eleştirilmiştir.

1924'ü izleyen yıllarda, Preobrajenski fiyatları sistematik olarak tarım ürünleri aleyhine döndürerek tarım kesiminden "artık" kaynak aktarılmasına dayanan kuramı üstüne çalışmaktaydı. "İlkel Sosyalist Birikim" kavramını temel alan bu tezi, siyasi planda savunarak sol muhalefetin temsilcisi durumuna gelen Troçki'nin görüşlerinin en şiddetli eleştiricisi Buharin olmuştur. Stalin, bu yıllarda, Troçki, Kamenev ve Zinoviev'e karşı yürüttüğü mücadelede, görüşlerini aşırı bulmakla birlikte Buharin'in etkin sözcülüğünü desteklemiştir.

1926 XV.Parti Kongresi'nde sanayileşmenin kolektif tarım temeline dayanması ve hızlandırılması kararlaştırılmıştı. 1929'da kolektifleştirmelere karşı çıkan kulaklara karşı sert önlemler alınmıştır. Buharin'in politbüro ve merkez komitesinden çıkarılması da 1929 yılında olmuştur. 1930 sonrasında Buharin, siyasi karar alma düzeyinin hemen altındaki bazı görevlerde bulunmuş ve 1936 Sovyet Anayasası'nın hazırlanmasında etkin bir rol oynamıştır.

Ancak Leningrad parti sekreteri Kirov'un öldürülmesi ile gerginleşen siyasi hava içinde Stalin ile geçmişte anlaşmazlığa düşen önderler ağır suçlamalarla tutuklanıp yargılanırlarken Buharin de, Mart 1937'de tutuklanarak "Anti-Soyet Sağcılar ve Troçkistler" davasına katılmıştır.

Buharin'in baş sanık olarak yer aldığı dava 18 sanığın idam kararı ile sonuçlanmıştır. 1978'de tarihci

Şubat 1917'de
Rusya'ya
dönüşü

Tarıma yönelik
iktisat
politikalarını
desteklemesi

İlk muhalefeti

Merkez
Komites i'nden
çıkarılması

Medvedev, Buharin'in yazdığını öne sürdüğü ve kendisinin aklanmasını isteyen bir siyasi vasiyetname-nin bazı bölümlerini *New Left Review*'da ("Yeni Sol Dergisi") yayımlamıştır.

Buharin'in ekonomi politik alanındaki başlıca katkıları, neoklasik iktisat okulunun eleştirisi, emperyalizm kuramı ve sosyalizme geçiş politik iktisadi olarak üç grupta toplanabilir.

Neoklasik iktisat kuramını ciddi olarak kavrama-ya ve değerlendirmeye çalışarak bu okula karşı ilk Marxist eleştiriye Buharin getirmiştir. 1914'te yazılan ve 1919'da yayımlanan *Aylak Sınıfın Ekonomi Politikliği* başlıklı kitabı, marjinalist iktisat okulunun problema-tiği ile Marxist ekonomi politikliği karşılaştıran ve her iki yaklaşımın yönetsel temellerini ortaya koyan bir denemidir.

Emperyalizm kuramı üzerinde Buharin'in katkı-ları ise Hilferding, Luxemburg ve Lenin'in katkıları ile iç içe girmiştir. Hilferding'in *Mali Sermaye* adlı kitabının ana bulgularından hareket eden Buharin, 1915'te yazdığı bir makalede, emperyalizmi kapitaliz-min yeni ve son aşaması olarak ele almıştır. Buharin *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* adlı kitabında emperyalizmin belirleyici özellikleri arasında tekel-leşmeden çok sermaye birikiminin uluslararası bir nitelik kazanmasına ve devletin öneminin artmasına ağırlık vermiştir. Sermaye ihracının yanı sıra ihraç pazarlarına ve hammadde kaynaklarına egemen olma güdüsünü vurgulamıştır. Bu analizi, bir "dünya ekono-misi" kavramı aracılığıyla yapmıştır. Böylece 50 yıl sonra Wallerstein ve izleyicilerinin geliştirdiği "dünya sistemi" analizinin öncülüğünü yapmıştır. 1925 son-rasında Buharin, bu analizi, iktisadi kriz kuramı ile birleştirerek geliştirmeye çalışmıştır.

Sosyalizme geçiş sorunlarını incelediği *Komüniz-min Alfabeti, Tarihi Maddecilik, Geçiş Döneminin İktisadi, Sosyalizme Giden Yol ve Bir İktisatçının Notları* gibi çalışmaları, geri kalmış bir ülkede sosya-lizmin kuruluş sorunlarını, gelişme ve sanayileşme stratejilerini kapsayan özgün denemelerdir.

Siyasetçi Buharin için tarihçi E.H.Carr: "devri-min trajik sınımlarından biridir. Ancak onun trajedis-i, ruhsal yapısını çok aşan olayların kargaşası içine düşmüş olmasıdır" değerlendirmesini yapmaktadır. Kuramcı olarak ise Buharin 20.yy başlarında Marxist ekonomi politik alanında önemli katkılar yapmıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Mirovoe Khozyaistvo i Imperia-lizm*, 1918, (Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm); *Progr-ammo Kommunistov*, 1918, ("Komünistlerin Programı"); *Azbuka Kommünizma* (Preobrajenski ile) 1919, (Komünizmin Alfabeti); *Political Economy of the Leisure Class*, 1919, ("Aylak Sınıfın Ekonomi Politikliği"); *Ekonomika Perekhodnogo Perioda*, 1920, ("Geçiş Döneminin İktisadi"); *Teoriya Istoriceskogo Materyalizma, Popularniy Uchebnik Marksistkoi Sociologii*, 1921, ("Tarihi Materyaliz-min Kuramı, Marxist Sosyoloji El Kitabı"); *Lenin as a Marxist*, 1924, ("Bir Marxist Olarak Lenin"); *The Road to Socialism*, 1925, ("Sosyalizme Giden Yol"); *Imperialism and the Accumulation of Capital*, 1925, ("Emperyalizm ve Sermaye Birikimi"); *Notes of an Economist*, 1928, ("Bir İktisatçının Notları"); *Kriticheskie Zametaniya na Kinigi E. Preobrazhenskogo "Novaya Ekonomika"*, 1928, ("Preob-rajenski'nin "Yeni İktisat" Kitabına Eleştiriler").

• **KAYNAKLAR**: C.Bettelheim, *Les luttes des classes en URSS; Troisime periode 1930-1939*, 1981-1983; E.H. Carr, *A History of Soviet Russia*, 1950-1978; R.Medvedev,

dev, "Bukharin's Last Years", *New Left Review*, 19, 1978; E.Zarzyeka-Berard, "Biographie de Nikolai Ivanovich Bukharin", *Introduction a l'Economie de la periode de la transition*.

• **BAKINIZ: LENİN, LUXEMBURG, PREOBR AJENS-KY, STALİN, TROÇKİ.**

BULAVİN, Kondrati (1660-1708)

◀
Kuramsal
katkıları

Kazak köylü hareketi önderidir.

Kondrati Afanasyeviç Bulavin Don Kazakları'n-dandır. Tryohizloyanski Kazak köyü Atamanı'nın (başkan) oğludur. Kazaklar'ın düzenledikleri seferler-de boy başkanlığı yapmış ve Don Kazakları'nın sefer Atamanı olmuştur.

I.Petro döneminde toprak kölesi köylüler üze-rinde baskılar artmış, dayanılmaz vergiler onların kitleler halinde Don Nehri ve çevresindeki tuzlalara kaçması sonucunu doğurmuştu. Kaçakların bulunma-sı ve geri döndürülmesi için bölgeye gönderilen cezalandırma birliklerinin acımasızlığı halkın hoşnut-suzluğunu derinleştirmiş, kendiliğinden bir başkaldırı ortamı yaratmıştı.

Bulavin bu dönemde, kaçak toprak kölesi köylü-lerin ve ırgatların toplandığı Bahmut tuzlaları Atama-nı'ydı. 1704'te, bölgesindeki tuzlalara el koymaya girişen Çarlık görevlilerine karşı koymuş, olayı soruş-turmaya gelen, çarın görevlisi Gorçakov'u da hapset-miştir.

Astrahan, Zaporovski ve Terski Kazakları'nın da desteğini kazanan Bulavin, kaçak kölelerden ve yok-sul Kazaklar'dan oluşan önemli bir gücü çevresinde topladı. Halka çağrıda bulunarak "herkesin, Rusya'dan gelen yabancılara karşı her türlü çabayı göster-mesini" istedi. Seferlere girerek birçok kenti, bu arada Don Kazakları'nın başkenti Çerkassk'ı ele geçirdi. Kendi güçleri tarafından Don Birlikleri Ata-manı ilan edildi.

Bulavin, yandaşlarının bir bölümünü Çerkassk'ta bırakmıştı. Bunlar Bulavin'e bir tuzak hazırladı-lar ve uygun bir an kollamaya başladılar. Onu Azak'ta uğradığı yenilgiden sonra bir çiftlikte kuşattı-lar. Durumunun çıkmazını gören ve canlı teslim olmak istemeyen Bulavin kendisini vurdu. Ölümün-den sonra Don boylarında ve Rusya'nın kimi kentle-rinde birkaç ay süren başkaldırı tümüyle bastırıldı.

BULGAKOV, Mihail (1891-1940)

SSCB'li yazar. Fantastik öğelerin egemen olduğu yapıtlarıyla 1960'larda üne kavuşmuştur.

Mihail Afanasyeviç Bulgakov Kiev'de doğdu, 10 Mart 1940'ta Moskova'da öldü. Tıp öğrenimi gördük-ten sonra kısa bir süre doktorluk yaptı. 1917-1921 arasında Rusya'da ve Kafkasya'da dolaştı. 1921'de

Moskova'ya yerleşerek yazarlığa başladı. Oyunları ve öykülerinde gerçekçi bir üslup kullanmasına karşın, fantastik öğeler çoğu kez ağır bastı. *Master i Margarita* (Usta ile Margarita) adlı romanı 1966-1967 yıllarında yayımlandı. Bu romanda Bulgakov gerçekçi bir anlatım biçiminin içinde şeytanın Moskova'daki serüvenlerini anlatıyordu.

1930'lu yıllarda sahnelenen oyunları çoğunlukla ünlü sanatçıların yaşamlarını anlatır. Seçtiği konular çerçevesinde işlediği tema sanatsal özgürlük ve otorite çatışmalıdır. Bu oyunlardan Molière 1936'da *Puşkin* ise 1943'te sahnelendi.

SSCB'de ve diğer ülkelerde üne kavuşması ancak 1960'lı yıllarda gerçekleşti.

- YAPITLAR (başlıca): Roman: *Master i Margarita*, (ö.s.), 1966-1967, (Usta ile Margarita). *Oyun Beg*, 1927; *Molière*, 1936; *Don Quixote*, 1940; *Puşkin* (ö.s.), 1943.

BULGAKOV, Sergey (1871-1927)

Rus, düşünür. Köylülük ve dinsel konulardaki çalışmalarıyla tanınmıştır.

Sergey Nikolevyeviç Bulgakov, Orel'de doğdu, Paris'te öldü. 1906'dan başlayarak Moskova Üniversitesi'nde iktisat dersleri verdi. 1907'de Çarlık Rusya'sı meclisi olan II.Devlet Duması'na üye olarak girdi. 1918'de papaz oldu. 1923'te Fransa'ya yerleşti. Paris Ortodoks İlahiyat Enstitüsü'nde profesör olarak çalıştı.

Bulgakov 1900'de yayımlanan *Kapitalizm i Zemledeliye* ("Kapitalizm ve Tarım") başlıklı doktora tezinde kapitalizmin gelişme yasalarının tarıma uygulanamayacağını savunarak, kırsal kesimde küçük üretimin kalıcılığını, yaşayabilirliğini ve bunun büyük üretimden daha verimli olduğunu öne sürdü. Tarım kesiminin geriliğinin ve bu kesimde katmanlar arası dengesizliklerin kapitalizmin toplumsal-ekonomik koşullarının değil, doğayasalarının, özellikle de "toprağın azalan verimliliği yasası"nın sonucu olduğunu savundu.

Bulgakov daha sonra Yeni-Kantçı bir konumu benimsedi. Mistik Rus düşünürü Solovyov'un görüşlerinden etkilendi. Paris'te yaşadığı sırada teolojik felsefe kuramlarını geliştirmeye çalıştı ve Berdyayev'le birlikte "Tanrıyı arayış" akımının önde gelenlerinden biri oldu.

- YAPITLAR (başlıca): *Kapitalizm i Zemledeliye*, 1900, ("Kapitalizm ve Tarım"); *Na piru bogov*, 1918, ("Tanrının Şöleni"); *Du verbe incarné*, 1943, ("Cisimleşen Kelam").

- BAKINIZ: W.SOLOVYOV, BERDYAYEV.

BULGANİN, Nikolay (1895-1975)

SSCB'li asker ve devlet adamı. 1955-1958 arasında başbakanlık yapmıştır.

Nikolay Aleksandroviç Bulganin 11 Haziran 1895'te Nijniy-Novgorod'da (bugün Gorki) doğdu, 24 Şubat 1975'te Moskova'da öldü. Bir işçi ailesinin çocuğudur. Devlet okullarında öğrenim gördü. 1917 Şubatı'nda gerçekleşen demokratik devrimden sonra Bolşevikler'e katıldı. 1918-1922 arasındaki İç Savaş yıllarında kurulan Rusya Olağanüstü Komisyonu organlarında yöneticilik yaptı. 1922-1927 arasında da Ekonomi Yüksek Kurulu organlarında çalıştı.

Bulganin, 1927'de Moskova'da elektrik fabrikası müdürlüğüne atandı. Bu kuruluş, Birinci Beş Yıllık Plan hedefini süresinden önce bitirince, başarısı dikkati çekti. 1931'de Moskova Sovyeti'nin başkanlığına seçildi. 1937-1938 arasında Rusya Cumhuriyeti başbakanı, 1938-1941 arasında Devlet Bankası başkanı, 1939'da Komünist Partisi merkez komitesi üyesi oldu. II.Dünya Savaşı sırasında general olan Bulganin, Batı cephesi ve Baltık orduları savaş konseylerinin siyasi komiserliğini yaptı.

Bulganin, 1944'te Savunma Bakanı Yardımcısı, 1947'de mareşallığe yükselerek Savunma Bakanı, aynı zamanda SSCB Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı oldu. 1948'de Politbüro üyeliğine seçildi.

Stalin'in ölümünden sonra, Malenkov hükümetinde başbakan vekili ve Savunma Bakanı oldu. Daha sonra Malenkov ile Kruşçev arasındaki mücadelede ağır sanayiye öncelik verilmesini savunan Kruşçev'i destekledi. Kruşçev döneminde 1955-1958 arasında başbakanlık yaptı. Bulganin 1957'de Malenkov ve Molotov'un başını çektiği Kruşçev'e karşı muhalefet hareketine katıldı. 1958-1960 arasında Stavropol İktisadi Konseyi başkanlığına atandı. 1960'ta emekli oldu. 1961'de merkez komitesi üyeliği sona erdi.

- BAKINIZ: KRUŞÇEV, MALENKOV, STALİN.

BULMERINCQ, August Von (1822-1890)

Alman, hukukçu. Devletler hukukunda Pozitivist Okul'un temsilcilerindendir.

12 Ağustos 1822'de Riga'da doğdu, 18 Ağustos 1890'da Stuttgart'ta öldü. Devletler hukuku ve kamu hukuku profesörü oldu. Daha sonra Heidelberg Üniversitesi'nde Bluntschli'nin yerini aldı.

1870'ten önce Almanya'da devletler hukuku bir disiplin olarak gelişmemişti ve bu alanda Heffter'in tabii hukuka dayanan görüşleri egemendi. Özellikle Avrupa'daki uluslararası antlaşmalarda ortaya çıktığı biçimiyle devletler hukuku konusunda çağdaşların bulmerincq/bulmerincq.org bilgi sahibi olan Bulmerincq, Pozitivist Okul'un önde gelen temsilcilerinden biri oldu.

Bulmerincq, 1858'de yayımlanan *Die Systematik des Völkerrechts von Grotius bis auf die Gegenwart* ("Grotius'tan Günümüze Devletler Hukuku Sistematiği") adlı kitabıyla ün kazandı. Bu yapıtında Grotius'tan bu yana devletler hukukuna gerekli ilginin gösterilmediğini ve devletler hukukunun yapay bir biçimde "barış hukuku" ve "savaş hukuku" olarak iki bölüme ayrıldığını öne sürdü. Devletler hukukundaki bu eksikliği gidermek için özel hukuk örneğinden yola çıkarak devletler hukukunun sistemleştirilmesini yapmaya çalıştı. Savaşta, deniz hukuku ve özellikle ganimet hukuku alanlarıyla da ilgilendi. Bulmerincq'in görüşleri daha sonra öğrencisi Bergbohm tarafından geliştirildi.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Die Systematik des Völkerrechts von Grotius bis auf die Gegenwart*, 1858, ("Grotius'tan Günümüze Devletler Hukuku Sistematiği"); *Praxis, Theorie und Codification des Völkerrechts*, 1874, ("Devletler Hukukunun Kuramı, Uygulaması ve Kodifikasyonu"); *Das Völkerrecht oder internationales Recht*, 1887, ("Devletler Hukuku ya da Uluslararası Hukuk").

- **BAKINIZ:** BLUNTSCHLI, BERGBOHM.

BULUTAY, Tuncer (1934)

Türk, iktisatçı. Ekonometri ve genel denge kuramı konularındaki çalışmalarıyla tanınmıştır.

23 Nisan 1934'te Trabzon'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Trabzon'da gördükten sonra 1953'te Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdi. 1957'de mezun olduktan sonra aynı yıl İktisat ve Maliye Kürsüsü'ne asistan oldu.

1960'ta "Başlıca İktisadi Büyüme Nazariyeleri" konulu tezini vererek iktisat doktoru oldu. 1965'te aynı kürsüde doçentliğe yükseldi. 1973'te profesör oldu. Şubat 1983'te 1402 sayılı sıkıyönetim yasası uyarınca öğretim üyeliği görevine son verildi.

Tuncer Bulutay'ın istatistik, ekonometri ve iktisat alanlarındaki çağdaş öğretilerin tanınmasında ve yaygınlaşmasında önemli katkısı olmuştur. Ekonometri ve genel denge kuramı konularındaki kitapları bu alanlarda Türkiye'de yayımlanan ilk yapıtlardır. Somut iktisadi sorunları, istatistiksel ve ekonometrik yöntemleri yetkinlikle kullanarak incelemiştir. *SBF Dergisi*'nde, *İktisat Dergisi*'nde ve *ODTÜ Gelişme Dergisi*'nde yayımlanmış otuza yakın makalesi vardır. Bu makalelerde Bulutay, Türkiye'de iktisat eğitimi, ekonometrik yöntem ve Türkiye ekonomisine uygulanması, Türk seçmenlerin oy verme eğiliminde iktisadi nedenlerin önemi, Türkiye imalat sanayinin yapısı, mantık kurallarının bilimsel alanda kullanılması, Neo-klasik iktisat modelinin eleştirel değerlendirilmesi gibi konuları işlemiştir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *İktisadi Büyüme Nazariyeleri*, 1961; *Doğrusal Programlama-Giriş*, 1965; *Ekonometrik Bir Deneme, Teori ve Türk Ekonomisine Uygulama*, 1967; *Türkiye'de Gelir Dağılımı* (Dr.Serim Ünüvar ile), 1971; *İktisadi Büyüme Modelleri*

Üzerine Açıklamalar ve Eleştirmeler, 1972; *Türkiye Milli Geliri* (1923-1948) (Y.S.Tezel ve N.Yıldırım ile), 1974; *Genel Denge Kuramı*, 1979.

Huari Bumedyen

BUMEDYEN, Huari (1932-1978)

Cezayirli devlet adamı. Bağımsız Cezayir'in ikinci cumhurbaşkanıdır.

Cezayir'in doğusunda, Guelma kenti yakınlarındaki Heliopolis'te doğdu, 27 Aralık 1978'de Cezayir kentinde öldü. Asıl adı Muhammed Buharruba'dır. Yoksul bir köylü ailesinin yedi çocuğundan biriydi. Arap bir baba ile bir Berberi annenin çocuğu olarak Cezayirli olmanın tüm yerel özelliklerini üzerinde toplamıştı. Çekingen ve sessiz bir çocukluk dönemi geçirdi. Altı yaşında bir Fransız okuluna yazıldı. Bir yandan da Kuran kursuna devam etti. 8 Mayıs 1945'te Setif ve Guelma'da meydana gelen ve 45.000 Cezayirli'nin öldürüldüğü katliam, üzerinde derin etkiler yaptı.

14 yaşındayken bölgenin merkezi ve ülkenin üçüncü büyük kenti Konstantin'e giderek PPA-MTLD (Parti Populaire Algérien-Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques) Cezayir Halk Partisi-Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi'nde çalıştı. Radikal Cezayirli milliyetçi Messali Hac'ın önderlik yaptığı bu hareket, 1 Kasım 1954'te 130 yıllık Fransız sömürge yönetimine karşı başlatılan Cezayir Kurtuluş Savaşı'nın kadrolarını yetiştirmiştir.

Konstantin'de geçirdiği sürede dini çevrelerle ve düşüncelerle ilişkileri gelişti. Arapça ve İslamiyet üzerinde çalışmalar yapıktan sonra Fransız ordusunda askerlik yapmamak için Cezayir'i terketti. Tüm Kuzey Afrika'nın en önemli ikinci İslamı öğretim merkezi olan Tunus'taki Zeytuniye Medresesi'ne yazıldı. Tunus'tan sonra Mısır'ın başkenti Kahire'ye

geçerek dünyanın en ünlü ve en önemli İslami öğretim merkezi kabul edilen el-Ezher'de okudu.

Kahire'de bulunduğu yıllarda, 23 Temmuz 1952'de Mısır'daki krallık rejimini deviren darbeye ve Nasır döneminin başlamasına tanık oldu. Cezayirli yurtseverlerle ilişki kurdu. 1 Kasım 1954'te Cezayir Kurtuluş Savaşı'nın başlaması üzerine çalışmalarını keserek Kahire yakınlarında askeri eğitim görmeye başladı.

Kurtuluş savaşına katılması

Şubat 1955'te deniz yoluyla kurtuluş savaşçılarına silah gönderme işine girişti. Gizlice ülkesine döndü. 23 yaşında, Cezayir'in batı bölgesinde askeri sorumluluklar üstlendi. Tlemsen'deki Sidi Bumedyen Camii'nden Bumedyen adını aldı. İlk isim olarak da Oran bölgesinde çok kullanılan Huari adını benimsedi. Uluslararası alandaki adı gizlilik gereklerinden doğmuş oldu.

25 yaşında Cezayir kurtuluş ordusunun en yüksek rütbesi olan albaylığa yükseldi ve ülkenin beş bölgesinden beşincisinin başına askeri lider olarak getirildi. Fas sınırı yakınlarındaki bu bölgede Fransız sömürge ordusuna karşı silahlı mücadeleyi yönetti.

28 yaşında Genel Kurmay Başkanı sıfatıyla Tunus sınırındaki genel karargâha geçti. Bağımsızlığa dek burada kaldı. 1962 Temmuz'unda bağımsızlığın elde edilmesinden hemen sonra Yusuf Benhed'in başkanlığında kurulan "ılımlı" hükümete karşı Ben Bella'nın başını çektiği FLN'nin (Ulusal Kurtuluş Cephesi) temsil ettiği radikallerin yanında yer aldı ve emrindeki birliklerle başkent Cezayir'e yürüyerek Ben Bella'nın iktidara geçmesini sağladı. Ben Bella'nın yönetimi döneminde Savunma Bakanı olarak görev yaptı.

Politikası

Cezayir'in bağımsızlığını elde ettiği 1962'den Kurtuluş Savaşı'nın önderi ve ülkenin ilk Cumhurbaşkanı Ahmed Ben Bella'nın kansız bir askeri darbeye görevden uzaklaştırılmasına dek geçen üç yıl, Kurtuluş Savaşı'nın önder kadroları arasında kıyasıya iktidar mücadeleleriyle geçti. Ben Bella, tüm siyasal rakiplerini birbiri ardınca saf dışı bırakıp, ülkenin tek güçlü adamı olunca sıranın kendisine geleceğini düşündü. Cumhurbaşkanı Ben Bella yetkilerini kısıtlamaya yönelik önlemler almaya başlayınca kuşkuları arttı. Silahlı kuvvetlerin denetimini elinde bulundurması ve Kurtuluş Savaşı sırasında Fas sınırındaki Oujda'daki karargâhında yakın silah arkadaşları olan Abdülaziz Buteflika (Cezayir Dışişleri Bakanı 1963-1979), Belkasım, Medeghri, Ali Menclî ve Aid Ahmed'ten oluşan ve Oujda Grubu adı verilen yönetici kadroların desteğiyle 1965'te Ben Bella'yı iktidardan uzaklaştırdı.

İktidar dönemi

Ben Bella'yı devirdikten sonra Ulusal Meclis'i feshetti. Anayasayı askıya aldı. Bir süre sonra FLN'nin yeniden örgütlenmesiyle uğraştı. FLN'yi tek parti rejiminin devlet partisi haline dönüştürdü. 1976'da yapılan ikinci FLN Kongresi'nde yerel organların üzerinde merkez komitesi ve siyasi büro oluşturuldu. 1965'te iktidara geldiğinde feshettiği Ulusal Meclis'in yerine Devrim Konseyi kuruldu. 1975'te Ulusal Halk Meclisi açıldı. Milletvekili adayları seçime katılmadan önce, bir Ulusal Seçme Komitesi'nin onayına bağlandılar. Ulusal Halk Meclisi'nin kurulmasına karşılık Devrim Konseyi'ni kurdu. 1976'da bir referandumla Ulusal Misak kabul edildi.

Ardından yeni Anayasa onaylandı.

İktidara geçtikten sonra 11 yıl üzerinde uğraştığı siyasal kurumsallaşma, karmaşık olduğu ölçüde, tüm iktidar dizginlerinin elinde toplanmasına olanak veriyordu. 1978'de uzun bir hastalığın ardından beklenmedik ölümü Cezayir'i bir süre iktidar boşluğunda bıraktı. Hiç kimse onun kadar kişisel güç ile iktidar gücünü kaynaştırabilecek düzeyde sivrilememişti.

Cezayir'i tam anlamıyla bir "Tek adam" olarak yönettiği 15 yıl boyunca bir kez, 1967'de bir darbe girişimi ile karşılaştı. 1968'de ise bir suikast girişimi sonucunda ağır yaralandı. Bu olaydan sonra uzun süre halkın arasına girmede.

Birçok konuda Ben Bella'nın yörüngesine uygun bir siyaset izlediyse de gerek biçim, gerekse ayrıntılarda önemli ölçüde farklı davranışlar içinde oldu. Ben Bella'yı devirdiği zaman onu "kişi putlaştırması", "şeytani iktidar hırsı" ve "demagogik bir sosyalizm" uygulayıcısı olmakla suçladı. Kendisinin, sosyalizmi ülkenin gerçekleriyle uyum halinde kuracağını öne sürdü. Ben Bella döneminde Cezayir, Nasır'a yakın bir siyaset izliyordu. Cumhurbaşkanlığı çevresinde çok sayıda Mısırlı danışman vardı. Mısır'ın yanı sıra Küba ve Çin gibi ülkelerin saygınlığı da çok yüksekti ve Cezayir'in kuruluşunda bu ülkelere örnek olarak bakılıyordu. Bumedyen başa geçtikten sonra bu duruma son verdi. Yandaşlarının tanımıyla "Cezayir'i Cezayirli'leştirdi".

İktidarı eline geçirince üç temel hedef saptadı: Devleti yeniden örgütlemek, siyasal bağımsızlığı ulusal kaynaklar üzerinde egemenlik kurarak pekiştirmek, ülke ekonomisini güçlendirmek ve kültürel bağımsızlığı sağlamak.

1970'li yıllarda bu hedeflerini uygulamaya koydu. Ülke içine dönük programı üçlü bir boyut taşıdı: Sanayi devrimi, tarım devrimi, kültür devrimi.

Sanayi devrimi ile petrol sanayiinin kamulaştırılmasına bağlı olarak temel sanayi işletmelerini kamulaştırmayı ve ağır sanayii kurmayı amaçladı. Tarım devrimi, köklü bir toprak reformunu içeriyordu. Kültür devrimi, Fransız kültürüne bağlanmış olan Cezayirli'ler'e Arapça eğitim vermeyi öngörüyordu. Bu amaçla "Araplaşma", "özüne dönme" kampanyaları yürüttü.

Yoksul bir köylü çocuğu olarak büyümüş olmasının da etkisiyle gerek devrim anlayışında, gerek iktisadi kalkınma seferberliğinde ve gerekse uluslararası yeni iktisadi düzen önerilerinde, köylülüğe özel bir yer verdi. Köylülüğün yanı sıra aydınlar ve işçilerin rollerine ilişkin şu görüşü ortaya attı: "Özellikle Arap dünyasında ve genel olarak Üçüncü Dünya'da her devrimin çıkış noktası, devrimci aydınlar tarafından köylülerin gücünün toplanmasında ve işçinin bilincini sendikal ve iktisadi planda yükseltecek olan siyasal ve toplumsal eylem için birleştirilmesinde yatar".

Uluslararası politikada "Üçüncü Dünya"nın zengin ülkeler karşısında ortak hareketini savundu. Birleşmiş Milletler'in 1974'te Cezayir'in isteği üzerine toplanan hammadde konusundaki olağanüstü oturumunda konuşarak Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen kavramının siyasal yazına girmesinde etkili oldu.

- **KAYNAKLAR:** P.Balta ve C.Rulleau, *La Stratégie de Boumediène*, 1978; A.Francos ve J.P.Sereni, *Un Algerien nommé Boumediène*, 1976; K.Mameri, *Citations du Président Boumediène*, 1980.
- **BAKINIZ:** BEN BELLA, MESSALİ HAC, ŞADLİ.

BUMİN, Orhan (1916)

Türk, cerrah. Kalp ve göğüs cerrahisinde pek çok yeni tekniğin Türkiye' de ilk uygulayıcısı olmuştur.

İstanbul'da doğdu. 1941'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni askeri hekim olarak bitirdi. Ertesi yıl Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin (GATA) II.Hariciye Kürsüsü'nde asistan oldu. 1947'de genel cerrahi dalında uzmanlık sınavını verince Milli Savunma Bakanlığı kanalıyla ABD'ye gönderildi. Çeşitli hastanelerde cerrahi deneyimini artırarak 1950'de Türkiye'ye döndü ve GATA'da 1952'ye değin başasistan, daha sonra doçent olarak görevini sürdürdü. 1954'te Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne geçerek I.Cerrahi Kliniği doçentliğine getirildi, 1961'de de aynı fakültede profesörlüğe yükseltildi.

Bumin, 1950-1952 arasında gerçekleştirdiği, akciğer loplarının çıkarılması (pnömonektomi), daralmış kalp kapakçıklarının kesilerek açılması, yemek borusunun bir bölümünün ameliyatla alınması ve organın çalışmasını engelleyecek derecede kalınlaşan akciğer zarının soyulması (akciğer dekortikasyonu) gibi ameliyatlara, Türkiye'de kalp ve göğüs cerrahisi alanında yeni tekniklerin ilk uygulayıcısı olmuştur. Özellikle akciğer zarının soyulmasında, ameliyat sırasında solunum yolu tıkanmalarını önlemek için soluk borusundan tüp sokarak bayıltma (endotrakeal anestezi) tekniğinin de öncüsüdür.

Mide-barsak cerrahisinde de, iki sindirim kanalının uç-yan ağızlaştırma (termino-lateral anastomoz) tekniğiyle birleştirilmesine dayanan yeni bir ameliyat yöntemi, tıp literatüründe Bumin'in adıyla anılır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Akciğer Vereminin Cerrahi Tedavisi*, 1954; *Mitral Darlığının Cerrahi T. davisi ve Komissürotomi*, 1955; *Cerrahide Klinik Muayene ve Hastalıklar-daki Bulgular*, 1957; *Sindirim Sistemi Cerrahisi*, 1961-1973.

BUMİN KAĞAN (?-552)

Göktürk hükümdarı. Göktürk Devleti'nin kurucusudur.

Doğum tarihi ve yeri bilinmemektedir. Babası söylencelere konu olan Na-du-lu'dur. Bumin'in adı Çin kaynaklarında Tu-men olarak geçmektedir.

Göktürkler'in atası olan Tukyular Altay Dağları'nın doğu eteklerinde demircilik sanatıyla uğraşan bir Türk kabilesiydi. Tukyular, o dönemde tüm Moğol-

tan'a egemen olan Avarlar'a (Juan Juanlar) bağımlı olmakla birlikte iç işlerinde özerktiler.

Tukyular'ın başkanı Bumin bölgedeki Türk boy-larını birleştirerek Avarlar'ın egemenliğine son vermek için çalışmalara başladı. Bu amaçla Kuzeybatı Çin'de egemen olan ve aslında Tabgaçlar adlı bir Türk boyundan gelip zamanla Çinlileşen Wei yönetimiyle siyasi ilişkiler kurdu (534). Birbirlerine karşılıklı elçiler ve hediyeler gönderdiler.

Kimi kaynakların Uygurlar'ın atası saydığı Töles adlı Türk boyu 546'da Avarlar'a karşı ayaklandı. Bu ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen ve bunu başaran Bumin, karşılığında Avar hükümdarı Ana-kay'ın kızını istedi. İsteği kabul edilmeyince Wei hanedanından bir prensesle evlenerek Avarlar'a karşı saldırıya geçti. 552 başlarında Anakay'ı yendi. Bozgu-na uğrayan Avarlar'a bağımlı boyları ve yerleri ele geçirdi. Bumin, kendini İl Kağan (Çin kaynaklarına göre Ilig Kaan) ilan ederek birçok Türk boyunu bir araya getirdi ve Göktürk Devleti'ni kurdu (552). Moğollardan sonra Kağan unvanını kullanan ilk hükümdar olan Bumin, ele geçirdiği toprakların Çin Seddi'ne dek olan doğu bölümünü, eski Hun İmparatorluğu'nun başkenti Ötüken'i merkez yaparak kendi yönetimine aldı. Altay Dağları'ndan İli Irmağı'na dek uzanan batı bölümünü ise Yabgu unvanını verdiği kardeşi İstemi'ye bıraktı. Buna karşılık İstemi'den doğunun yüksek egemenliğini tanımasını istedi.

İstemi, doğuda yeni yerler fethederek Batı Gök-türk Kağanlığı'nı oluştururken, Bumin Kağan Gök-türk Devleti'ni kurduğu yıl içinde öldü. Yerine oğlu K'olo geçti. K'olo'nun da kısa bir süre sonra ölmesi üzerine 553'te başa geçen küçük oğlu Muhan (Bağan) zamanında Göktürk Devleti en parlak dönemini yaşamıştır.

- **BAKINIZ:** İSTEMİ KAĞAN, MUHAN KAĞAN.

BUNCHE, Ralph (1904-1971)

ABD'li sosyolog ve diplomat. Birleşmiş Milletler'in kuruluş döneminde önemli görevler yapmıştır.

Ralph Johnson Bunche, 7 Ağustos 1904'te Michigan Eyaleti'nde Detroit'te doğdu, 9 Aralık 1971'de New York'da öldü. Anne ve babasının 13 yaşındayken ölmesinden sonra, kızkardeşiyle Los Angeles'daki anneannesinin yanında büyüdü. California Üniversitesi'ni 1927'de bitirdi. 1928'de yüksek lisans eğitimini Harvard Üniversitesi'nde tamamladı. 1934'te yönetim ve uluslararası ilişkiler konusunda doktora yaptı. Doktora tezi, sosyal bilimler dalında o yılın en iyi tezi seçilerek Tappan Ödülü'nü kazandı. Bu arada Fransız Batı Afrika'sına giderek Fransız mandası altındaki Togo ile Dahomey'deki sömürge yönetimlerini karşılaştıran bir çalışma yaptı. Daha sonra Northwestern Üniversitesi'nde, London School of Economics'de ve Cape Town Üniversitesi'nde antropoloji dalında araştırmalarda bulundu.

Bunche, 1928'den 1942'ye dek Howard Üniversitesi'nde kurduğu sosyal bilimler bölümünde görev aldı. 1937'den sonra bölüm başkanlığına getirildi. 1938'de profesör oldu. 1938-1940 arasında İsveçli sosyolog Gunnar Myrdal'ın ABD'de ırk sorunuyla ilgili çalışmasında büyük katkısı oldu, bu çalışma *An American Dilemma in 1944*, ("1944'te Bir Amerikan İkilemi") adıyla yayımlandı.

II.Dünya Savaşı'nda ABD Stratejik Hizmetler Bürosu'nda Afrika ve Uzak Doğu sorunlarını incelemek ve değerlendirmekle görevlendirildi. 1944'te Dışişleri Bakanlığı'nda Bağımsız Bölge İşleri Bölümü'nün başına geçti. Birleşmiş Milletler'in kurulması için yapılan çalışmalara katıldı. 1945 San Francisco Konferansı'nda Vesayet Komisyonu ile ilgili maddeleri kaleme aldı. 1947'de BM Genel Sekreterliği'nce, ülkelere, siyasi bağımsızlıklarını tam olarak kazanıncaya kadar, yol göstermeyi amaçlayan Vesayet Komisyonu'nun başına getirildi.

Birkaç yıl sonra, Birleşmiş Milletler'in Filistin sorunu için bölgeye gönderdiği özel bir kurula katıldı. Araplar BM'in planını kabul etmedi ve I.Arap-İsrail Savaşı başladı. Arabulucu Count Folke Bernadotte 1948'de bir suikast sonucu öldürülünce, Bunche onun yerini aldı. 1949'da savaşı sona erdirmeye çalıştı ve sonunda ateşkes imzalanmasını sağladı. Bu başarısından ötürü Nobel Barış Ödülü'nü aldı.

1955'te BM Genel Sekreterliği'nde sekreter yardımcısı olarak çalıştı, 1957'de özel siyasi sorunlar sekreter yardımcılığına getirildi. Daha önce, İngiliz-Fransız-İsrail güçlerince işgal edilen Süveyş Kanalı'nda tarafsız BM ordularının bölgeye yayılmasını denetledi. 1960'ta Kongo'da BM Barış Gücü'nü yönetti, 1964'te Kıbrıs'ta Rumlar'la Türkler arasındaki gerginliği gidermek için adaya gönderilen BM Barış Gücü'nün de yöneticisiydi. Birçok madalya ve unvanla ödüllendirildi, 1963'te ABD'nin verdiği en yüksek ödül olan Birleşik Devletler Özgürlük Madalyası'nı kazandı.

1960'ların başına kadar ABD'deki siyah özgürlük hareketiyle ilgilenmedi. Bundan sonra ABD'de ırk ayrımı konusunda demeçler verdi, 1965'te Alabama Eyaleti'nde Martin Luther King'in önderliğindeki ırk ayrımını protesto eden yürüyüşlere katıldı. Beyaz ırktan olmayan halkın çıkarlarını korumak ve ilerlemelerini sağlamak için kurulan National Association for Colored People (Beyaz Olmayan Halkın Ulusal Birliği) adlı kurumun yönetim kurulu üyesi olarak 22 yıl görev yaptı.

Birleşmiş Milletler'den sağlık nedenleriyle Haziran 1970'de ayrıldığında, Genel Sekreter U Thant'ın en etkili siyasi danışmanı ve BM'de en yüksek düzeydeki Amerikan görevlisiydi.

- **KAYNAKLAR:** J.A.Kugelmass, *Ralph J.Bunche: Fighter for Peace*, 1962, H.P.Linton, *Ralph Johnson Bunche: Writings by and About Him from 1928 to 1966*, 1967.
- **BAKINIZ:** MYRDAL, M.L.Jr.KING, THANT.

BUNİN, İvan Alekseyeviç (1870-1953)

Rus, şair ve yazar. Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan ilk Rus yazarıdır.

22 Ekim 1870'te, Voronezh'te doğdu, 8 Kasım 1953'te Paris'te öldü. Yoksul düşmüş soylu bir aileden geliyordu. Moskova Üniversitesi'nde okuduktan sonra Orta Rusya'daki köy yönetimlerinde bir süre çalıştı. Avrupa ve Asya'da yolculuklar yaptı. Çehov ve Gorki'yle tanıştı. Gorki'yle birlikte çalışan demokratik-yazarlar topluluğuna katıldı ama grubun toplumsal-siyasal görüşlerini benimsemedi. 1891'de ilk şiir kitabı yayımlandı. 19.yy'ın son yıllarında İngiliz şairlerin yapıtlarını Rusça'ya çevirerek ün kazandı. Yaptığı çeviriler arasında Byron'un *Manfred* ve *Cain* ("Kabil") adlı manzum oyunları vardı. 1901'de bir şiiriyle Puşkin Ödülü'nü aldı. 1909'da Rus Akademisi'ne fahri üye seçildi. 1920'de Rusya'dan ayrılarak Fransa'ya yerleşti. Bunin bu tarihten sonra şiirlerinden çok, kısa öyküleriyle ün yaptı. Batı uygarlığının yergisi olan *Gospodin iz San-Frantsisko* ("San Fransisco Efendisi") adlı öykü derlemesi 1915'te yayımlandı. Yarı-otobiyografik bir roman olan *Zhizn Arsenyeva* ("Arsenyev'in Yaşamı") ona 1933'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Bu romanın devamı niteliğindeki *Lika* 1939'da, son öykü derlemesi olan *Tyomnye alley* ("Karanlık Sokaklar") 1943'te yayımlandı. Öykülerinde 20.yy'ın başında Rusya'da geleneksel köy yaşamının çözülüşünü işledi. 1943'ten sonra yazdığı öykülerinde büyük bir yoğunluk dikkati çeker, bunların kimileri bir sayfadan kısıdır.

Bunin'in kişisel olarak tanıdığı Tolstoy ve Çehov üzerine incelemeleri vardır. Bunlardan Tolstoy üzerine olan 1937'de, Çehov üzerine olanı ise ölümünden sonra, 1955'te yayımlanmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** Öykü: *Gospodin iz San-Frantsisko*, 1915, ("San Fransisco Efendisi"); *Tyomnye alley*, 1943, ("Karanlık Sokaklar"). Roman: *Derevnya*, 1910, ("Köy"); *Mitina lyubov*, 1925, ("Mitya'nın Sevdası"); *Zhizn Arsenyeva*, 1930, ("Arsenyev'in Yaşamı"); *Lika*, 1939. İnceleme: *Osvobozhdeniye Tolstoğa*, 1937, ("Tolstoy'un Kurtuluşu"); *O Çehove*, (ö.s.), 1955.

BUNSEN, Robert Wilhelm (1811-1899)

Alman kimya ve fizik bilgini. Kimyasal tayf çözümlemesinin öncülerinden ve 19.yy'ın en büyük deneysel kimyacılarından biridir.

31 Mart 1811'de Göttingen'de doğdu, 16 Ağustos 1899'da Heidelberg'te öldü. Fizik, kimya, mineraloji ve matematik okuduğu Göttingen Üniversitesi'nden, nemölçerlere (higrometre) ilişkin teziyle 1830'da fizik bilimi dalında doktora derecesini aldı. Üç yıl

Robert Wilhelm Bunsen

kadar Paris, Berlin ve Viyana'daki laboratuvarları inceleyip, ünlü kimyacılarla tanıştıktan sonra 1835'te Göttingen Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak göreve başladı. 1836-1838 arası Kassel'deki Politeknik Okulu'nda ders veren, 1838'den 1857'ye değin Marburg Üniversitesi'nde kimya profesörlüğünü üstlenen Bunsen, o yıl bir sömestr ders vermek üzere gittiği Breslau Üniversitesi'nde, sonradan birlikte çalışacağı Kirchhoff ile tanıştı. 1852'de Heidelberg Üniversitesi'nde Gmelin'den boşalan kimya profesörlüğünü üstlendi ve 1889'da emekli oluncaya değin bu görevi sürdürdü. Bu üniversitede kurduğu deneysel kimya laboratuvarında Adolph von Baeyer, Adolph Kolbe, Edward Frankland, Julius Meyer gibi değerli kimyacıların yetişmesine emek verdi, hiç evlenmeyerek tüm zamanını laboratuvar çalışmalarına ve öğrencilerine adadı.

1858'de Londra'daki Royal Society'nin, 1882'de Fransız Bilimler Akademisi'nin yabancı üyeliklerine seçilen Bunsen, 1860'ta Royal Society'nin Copley madalyasını, 1877'de de Kirchhoff ile birlikte ilk Davy madalyasını almıştır.

İlk çalışmalarında arseniğin organik bileşiklerini inceleyen Bunsen, 1837'deki bir deney sırasında kakodil siyanür patlamasında sağ gözünü yitirdi. Üstelik, altı yıl kadar süren bu araştırmaları sırasında arsenik zehirlenmesinden az daha ölüyordu. Sonunda, $C_4H_{12}As_2$ formülündeki kakodilin yapısını tanımlamayı başardığı gibi, sönmüş demir oksitin arsenik zehirlenmelerinde panzehir olarak kullanılabileceğini de gösterdi. Ancak, bu çalışmasını sonuçlandırdıktan sonra bir daha organik kimya alanında çalışmadı.

Buna karşılık inorganik kimya alanındaki deneysel çalışmaların en büyük adlarından biri olan Bunsen, kimyasal analizler için gerekli araç ve yöntemleri de çoğunlukla kendisi tasarlamıştır. İlk kez Faraday'ın kullandığı aygıtı geliştirerek yaptığı *Bunsen beki*, bugün de kimya laboratuvarlarının temel araçlarından biridir. 1841'de, o dönemde kullanılmakta olan platinli pil yerine çinko-karbonlu bir pil geliştirip Bunsen, 1845'te de dökme demir üretim yöntemini

geliştirmekle görevlendirilmiş, bu çalışmaları sonucunda gaz analizi konusunda yoğun araştırmalara başlamıştır.

Bunsen, öğrencisi Roscoe ile yaptığı ortak çalışmalarıyla da fotokimyanın temellerini atmıştır. Bu çalışmalarında, ışığın kimyasal tepkimeler üzerindeki nitel etkilerini incelemek için hidrojen ve klor gazlarının ışık etkisiyle birleşme tepkimesini seçmiş ve tepkime sonucu oluşan hidroklorik asit miktarının, katalizör rolü oynayan ışığın şiddetine ve ısıma süresine bağlı olduğunu göstermiştir. Gene de kimyaya en önemli katkısı, Kirchhoff ile birlikte yaptığı tayf analizi çalışmalarıdır. İki araştırmacı, Bunsen beki ile Fraunhofer'in tasarladığı bir aygıtı birleştirerek ilk spektroskopu (tayfölçeri) geliştirmiş ve bu yöntemle elementlerin nicel analizini başarmışlardır. Bu yöntemde, birden fazla element karışımı Bunsen bekinin aleviyle buharlaştırılır ve her elementin kendine özgü ışığı bir prizmadan geçirilerek renk tayfı incelenir. Tayfta belirli renklerin olup olmaması, incelenen örnekte hangi elementlerin bulunduğunu gösterdiğinden güvenilir bir analiz yöntemidir ve Bunsen, rubidyum, sezyum gibi elementlerin varlığını bu yöntemle tanımlamıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Gasometrische Methoden*, 1857, ("Gazölçümü Yöntemleri"); *Photochemical Researches* (H.E.Roscoe ile), 1858, ("Fotokimya Araştırmaları"); *Chemische Analyse durch Spectralbeobachtungen* (G.Kirchhoff ile), 1860, ("Tayf Gözlemleriyle Kimyasal Analiz"); *Flammenreaktionen*, 1866, ("Alev Tepkimeleri"); W.Ostwald ve E.Bodenstein (der.), *Gesammelte Abhandlungen*, (ö.s.), 3 cilt, 1905, ("Toplu Araştırmalar").

• **KAYNAKLAR**: H.Debus, *Erinnerungen an R.W.Bunsen*, 1901; O.Fuchs, "Bunsen", *Das Buch der grossen Chemiker* (yay.G.Bugge), 1955; G.Lockemsn, *Robert Wilhelm Bunsen*, 1949.

• **BAKINIZ**: BAEYER, E.FRANKLAND, FRAUNHOFER, KIRCHHOFF, KOLBE.

BUNSHAFT, Gordon (1909)

ABD'li mimar. Ülkesinin önde gelen mimarlık bürolarından Skidmore, Owings ve Merrill'deki tasarım çalışmalarıyla adını duyurmuştur.

9 Mayıs 1909'da New York'da Buffalo'da doğdu. Cambridge'deki Massachusetts Institute of Technology'de (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü) mimarlık öğrenimi gördü. Kazandığı bir bursla Avrupa ve Kuzey Afrika'ya gitti. 1937'de, ABD'nin en büyük mimarlık firmalarından S.O.M.'ye (Skidmore, Owings ve Merrill) girdi. 1946'da burada ortak ve sorumlu mimar oldu. ABD içinde ve dışında bu firmanın yapım işlerini yürüttü.

Bunshaft'ın mimarlığa başladığı yıllarda mimarlıkta iki görüş egemendi. Bunlardan biri iktisadi, teknik ve estetik öğelerin bileşkesinden kaynaklanan akıldışın ortaya çıkardığı yalın biçim anlayışı idi. İkinci görüş ise, bir yapıda değişik işlevlere ve

"Lever House"

İlk filmi

strüktürlere sahip bölümlerin birbirlerinden ayrılması gerektiğini savunuyordu.

Bunshaft en önemli yapıtlarını S.O.M. firmasıyla çalışırken vermiş, her iki görüşten de etkilenmiştir. 1952'de New York'ta yaptığı *Lever House İşhanı* giydirme dış yüzlü gökdelenlerin en önemlilerinden biridir. Bunshaft bu yapının tasarımında o dönemin en önde gelen mimarlarından Mies van der Rohe'yi örnek almıştır. 1957'de Bloomfield'de *Connecticut Genel Yaşam Sigortası Merkez Yapısı*'nda da benzer bir yaklaşımla giydirme yüz yapımına gitmiş, planlarda ise açık büro mekânları oluşturmaya özen göstermiştir. Yale Üniversitesi'nin *Değerli Kitaplar ve Elyazmaları Kitaplığı*'nda Bunshaft'ın yeni bir anlayışa yöneldiği görülür. Son döneminin bu ilk yapısında Bunshaft, yapının dış yüzündeki strüktür öğelerini etkileyici bir biçim ögesi olarak kullanmıştır. Bunshaft'ın bu dönemindeki en önemli yapısı Texas Üniversitesi'nin *Lyndon Baines Johnson Kütaplığı ve Araştırma Merkezi*'dir. Travertenden yapılmış bu yapıda yatay çizgilere ağırlık verilmiştir. Bunshaft ülkesi dışında da yapı yapmıştır. Bunlar arasında Brüksel'deki *Lambert Bankası* ile tasarımına Sedat Hakkı Eldem'in de katıldığı *İstanbul Hilton Oteli* de bulunmaktadır.

- YAPITLAR (başlıca): *Lever House* (S.O.M. ile), 1952, New York; *Hilton Oteli* (S.O.M. ve S.H. Eldem ile), 1953, İstanbul; *Connecticut Genel Yaşam Sigortası Merkez Yapısı* (S.O.M. ile), 1957, Bloomfield/ABD; *Texas Üniversitesi, Lyndon Baines Johnson Kütaplığı ve Araştırma Merkezi* (S.O.M. ile), 1971, Texas/ABD; *Lambert Bankası*, Brüksel; *Yale Üniversitesi Değerli Kitaplar ve Elyazmaları Kitaplığı*, New Haven/Connecticut.

BUÑUEL, Luis

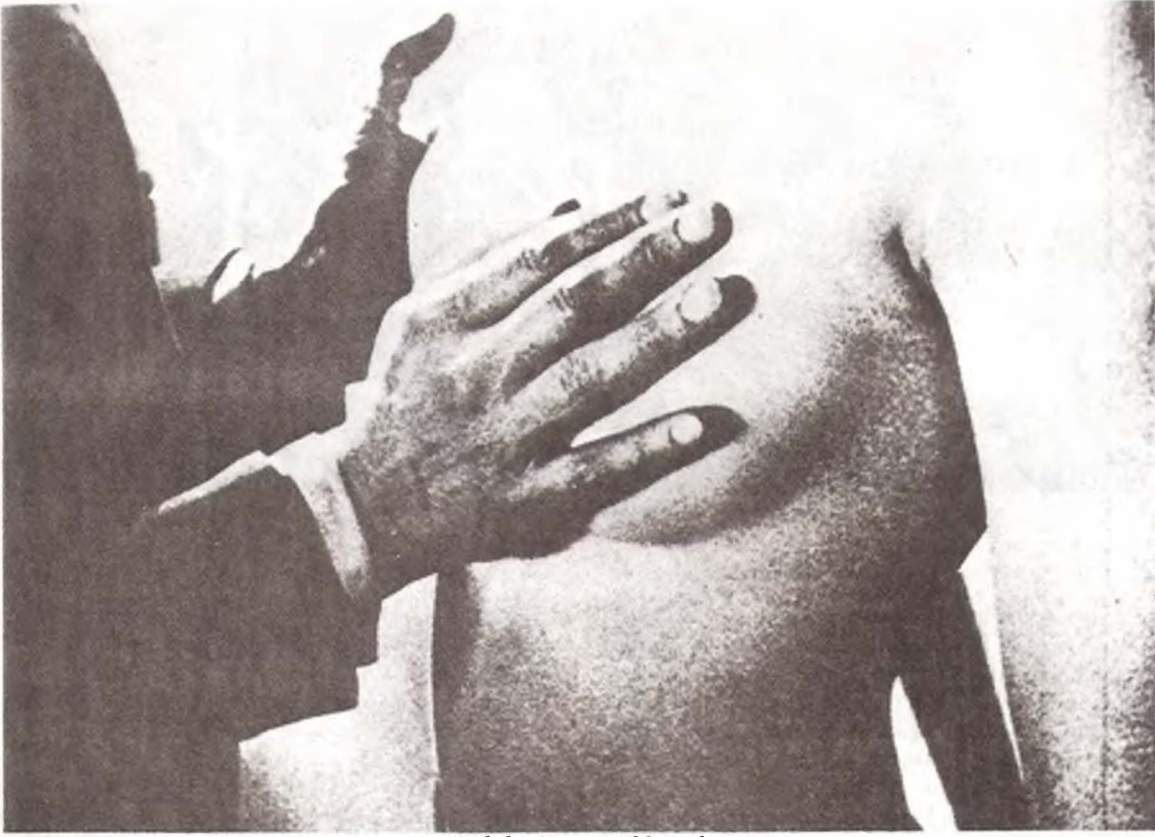
(1900-1983)

İspanyol sinema yönetmeni ve senaryo yazarı. Gerçeküstücülük akımının sinemadaki ilk temsilcilerinden ve Avrupa sinemasının ustalarından biri olmuştur.

22 Şubat 1900'de Saragossa bölgesinin Calanda kentinde doğdu, 29 Temmuz 1983'te Meksika'da, Mexico City'de öldü. Kültürlü bir İspanyol burjuva ailesinin oğludur. Küçük yaşta Cizvit okuluna yollandı. Çocukluk ve gençlik yıllarında İspanyol Katolikliği'nin etkisinde kaldı. Filmlerinin birçoğunda konu edindiği ten ve din karşıtlığı bu öğrenimin getirdiği etkilerle açıklanabilir. Okulda iyi bir öğrenciyken okul dışında dinsel öğrenimine ters düşen bir yaşam sürdüğünü kendisi belirtmiştir. 1920-1923 arasında, Madrid Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Salvador Dali ve Federico Garcia Lorca ile tanıştı. 1925'te Paris'e gitti. Fritz Lang'ın *Der müde Tod* ("Yorgun Ölüm") filmini gördükten sonra sinemayla ilgilenmeye karar verdi. Academie du Cinema'da öğrenim gördü. Sinemaya Jean Epstein'in yardımcısı olarak başladı. *Mauprat* ve *La Chute de la maison Usher* ("Usher Malikânesi'nin Çöküşü") filmlerinde Epstein'in, *La Sirene des tropiques* ("Tropik Sirenleri") filminde Etievant ile Malpas'ın yardımcılığını yaptı.

Çok geçmeden Epstein'la arası bozulan Buñuel, 1928'de annesinin yolladığı parayla ilk filmini gerçekleştirdi: *Un Chien andalou* ("Endülü Köpeği"). Bu film aynı zamanda, Buñuel'in Salvador Dali ile yaptığı ilk ortak çalışmadır. Gerçeküstücülük'ün otomatizm ilkesine yaslanan film birbirleriyle hiçbir mantıksal ilişki içinde bulunmayan bir şakalar dizisi olarak tasarlanmıştır. Alaylı ya da irkiltici birtakım görüntüler, bilinçaltından çıkıp geldiği gibi aktarılır. Bunların bir çoğu, ileriki Buñuel filmlerindeki görüntülerle izleksel bir bütünlük içindedir.

Epstein'in uyarısına karşın Buñuel Gerçeküstücüler'le olan işbirliğini sürdürdü. Dali'yle ikinci ortak çalışmasının ürünü olan 1930'daki *L'Age d'or* (Altın Çağ) Paris'in Stüdyo 28 sinemasında gösterilmeye başlar başlamaz yasaklandı. Film, birinci filmdeki kurgu anlayışı yanı sıra Gerçeküstücüler'in "çılgın aşk" temasını geliştiriyordu. Bu tema Marquis de Sade'a yapılan göndermelerle zenginleştirilerek cinsel arzu ve aşkın toplum düzenini yerle bir edişini gösteriyordu. Bir akrep dövüşüyle açılan filmde, gerçeküstücü ressam Max Ernst'in canlandırdığı haydut önderliğindeki çeteyle başpiskoposlar arasında bir "başkaldırı-yerleşik düzen" karşıtlığı kuruluyordu. Filmin kahramanı her yerde cinselliği görüyor ve cinsel arzusunun doyurulamamasından ileri gelen bir dizi gerçeküstücü tepki gösteriyordu.

“Bir Endülüs Köpeği” filminden

Altın Çağ skandalı sırasında Buñuel Hollywood’daydı. *The Beast With Five Fingers* (“Beş Parmaklı Canavar”) adlı bir film senaryosu üzerinde ve araştırmacı olarak Modern Sanatlar Müzesi’nde bir süre çalıştı. 1932’de İspanya’ya döndüğünde piyangodan kazandığı parayla İspanya’nın yoksul Las Hurdes bölgesindeki halkı konu edinen *Las Hurdes* (“Ekmeksiz Toprak”) adlı belgesel bir film çekmeye girişti. Bu filmde hastalar, umutsuzlar, günden güne tükenen insanlar, kilisenin gösterişli zenginliğiyle karşıtlık içinde verilir. Buñuel’i çok ilgilendirecek olan kilise ve halk karşıtlığı toplumsal bir eleştiri niteliği kazanır. Aldığı tepkiler yüzünden film sınırlı gösterim olanağı buldu. Bundan sonra İspanya İç Savaşı’nı konu edinen *Madrid’36* adlı filmin kurgusuna katkıda bulundu. Naziler’e karşı filmler ve Amerikan ordusu için belgesel filmler çekmek üzere New York’a çağrıldı. Buñuel’in sözlerine göre Dalí’nin onun bir dinsiz olduğunu açıklaması üzerine bu tasarı gerçekleşmedi. 1944-1946 arasında Warner Bros şirketinde yapımcı olarak çalıştı. 1947’de Meksika’ya gitti. Burada Meksikalı yapımcı Oscar Danguires adına iki piyasa filmi çekti: *Gran Casino* ve *El gran calavera* (“Büyük Çılgın”). Aynı yapımcı bunlardan sonra ona, 1950’de, hiçbir koşul öne sürmeden, en büyük filmlerinden biri olan *Los Olvidados*’u (“Yitikler”) çevirme olanağını tanıdı. 1951 Cannes Film Şenliği’nde en iyi yönetmen ödülünü alan bu film, Mexico City gettolarındaki çocuk suçluları konu ediniyordu. Buñuel, bir çocuğun başka bir çocuk tarafından mahvedilişini anlatırken yoğun bir şiddete yer veriyordu.

Toplumdaki yıkıcı güçlerin üstünlük kazanmasıyla birlikte gelişen bu şiddet, öteki film kahramanlarının çizilişine de yansıyor. *Los Olvidados* Buñuel’e özgü şiddet ve cinsellik karışımıyla toplumsal eleştiriye bağdaştıran bir filmi.

Meksika’da Buñuel artık ustalığını kanıtlamış ve belli bir bağımsızlık kazanmıştı. 1951’de çevirdiği *Subida al cielo* (“Göklere Doğru”) melodram etkileri taşıyan bir serüven filmiydi.

Yönetmenin 1952’de İngilizce olarak çektiği tek film, bir İngiliz romanının, Daniel Defoe’nun *Robinson Crusoe*’sunun uyarlamasıydı. Bu filmde, Buñuel için giderek bir tutku haline gelen böcek, ip vb. gibi belli simgeler ve düşler yer alıyordu. “Romani değil, kahramanını sevdiğini” söyleyen Buñuel, filmde Crusoe ile Cuma arasındaki ilişkiyi irdeler. Burada geleneksel efendi-köle ilişkisi bir insan ilişkisinin gerçekliğine ulaşır. 1952’de bunu izleyen *El’de* (“O”) yönetmen aşkın yıkıcılığı konusuna döner. İngiliz yazar Emily Brontë’nin romanından yapılan uyarlamalardan biri olan *Abismos de pasión* (“Tutku Uçurumları”) ise gene doğrudan doğruya “çılgın aşk”ı konu edinmektedir.

Buñuel’in oldukça üretken olan Meksika dönemi filmlerinin sonuncusu ve en önemlisi 1955 tarihli *Ensayo de un Crimen*’dir (“Archibaldo de la Cruz’un Suçlu Hayatı”). Kara bir mizah ve sapkın bir cinsellik anlayışıyla bezenmiş bu film bir tür Landru çeşitlemesidir. Kadın katili bir psikopat olan Archibaldo de la Cruz, her cinayet girişiminde seçtiği kurbanının daha önceden başka bir ölümlle ortadan kalkmasıyla

◀ Kilise-halk karşıtlığı

◀ Şiddet ve cinsellik

“Burjuvazinin Gizli Çekiciliği” filminden

► engellenmektedir. Film kadın ayakkabıları, böcekler, gelinlikler gibi Buñuel simgeleriyle doludur. Burada Buñuel hem gerçeküstücü izlekleri sürdürür, hem de bunlarla alay eder. Film temelde kendi kendine tutsak bir adamı ve onun düşüncelerini konu edinir. Daha sonraki bazı Buñuel kahramanları gibi Archibaldo da iktidarsız bir kişiliğin anlatımıdır.

Buñuel, 1955'te Fransa'ya döndü. Burada çektiği ilk film *Cela s'appelle l'aurore*'dur (“Adı Şafaktır”). Toplumsal çatışma ve silah arkadaşlığı izleklerini sürdüren film devrimci bir konuyu işliyordu. 1956'da bunu izleyen *La Mort en ce jardin*'de (“Bu Bahçede Ölüm”) bir grup kaçağın öyküsü anlatılır. Filmde bir kasaba zorbasının gazabından kaçan bir fahişe, bir rahip, bir genç kız ve bir serüvenci geleneksel Buñuel karşıtlıklarını özetlemek için kullanılır. Buradaki rahip karakteri filmin gelişimi süresince, hem dış dünyayla ilişki halinde olup, hem de örnek bir Hristiyan olarak yaşanamayacağını anlar.

Nazarin Aynı konuyu yönetmen bir sonraki filmi ve en önemli yapıtlarından biri olan *Nazarin*'de (1958) işledi. Dünya zevklerinden elini eteğini çekmiş olan rahip Nazarin, dinin öngördüğü ilkelere uygun olarak yaşamaktadır. Oysa iyi niyetle giriştiği her iş başarısızlıkla sonuçlanır, sofuluğu çevresindekiler tarafından değerlendirilemez. Filmin sonunda, suç işleyen Nazarin bir tür vazgeçiş içinde iki jandarmanın arasında uzaklaşırken bir köylü kadın ona ilk olarak bir “armağan”, bir ananas sunacaktır. Buñuel film hakkında yaptığı bir açıklamada Nazarin tipinin belirsizliğini bilinçli olarak vurguladığını belirtmiştir. Nazarin bir Hristiyanlık eleştirisi olarak görülebileceği gibi modern bir İsa yorumu olarak da ele alınabilir. Rahip Nazarin'in çevresindeki tipler filmin kahramanını bütünleyip açmıyordular. Binici Binto'nun bedensel hazlara açıklığıyla cüce Ujo'nun İsa benzeri insancılığı arasında bir yerde durmakta olan Nazarin, eyleminde ısrar eden bir düşünce adamıdır. Ama Archibaldo ve ötekiler gibi o da düşünceleri konusunda bir kesinliğe varmış değildir. Çevresiyle olan yarı mucizevi yarı rastlantısal ilişki de bundan kaynaklanmaktadır. Film, 1959 Cannes Film Festivali'nde özel jüri ödülünü aldı. Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://kitapy.org>

Eski izlekleri yinelemesi bakımından önemsiz sayılabilecek iki filmi Buñuel'in en önemli filmlerinden biri olan *Viridiana* (1961) izledi. *Viridiana* bir rahibe adaydır. Amcası Don Jaime'nin yanına, sofuca ama kendisini dünya uğraşlarından tümüyle uzak tutmayacak bir hayat sürmeye gider. Don Jaime kıza duyduğu suçlu cinsel arzu nedeniyle kendini asar. Öte yandan, tıpkı *Nazarin* gibi onun da iyilik adına yaptığı her şey ters teper. Eve topladığı dilenciler, sakatlar ve cüceler evi talan edip, *Viridiana*'nın ırzına geçerler. *Viridiana* sonunda sofulukla ilgili olmayan kuzeni Jorge ve onun metresi ile ortak yaşamaya boyun eğer. *Viridiana*, daha yumuşak bir film olan *Nazarin*'in tersine şiddet, alay ve yoğun bir cinsellikle dolu bir başyapıttır. Filmin doruk noktası cücelerle dilencilerin Leonardo'nun *Son Yemek* tablosunun parodisini yaptıkları talan sahnesidir. *Viridiana*'da da insanlar içinde yaşayıp sofuca davranmanın olanaksızlığı vurgulanmaktadır. *Viridiana* İspanya'da büyük gürültüler kopardı, ancak 1961 Cannes Festivali büyük ödülünü kazandıktan sonra geniş gösterim olanaklarına kavuştu.

Buñuel bundan sonraki filmi *El Angel exterminador*'u (“Mahveden Melek”) çevirmek üzere 1962'de Meksika'ya gitti. Film çoğu eleştirmenleri şaşırtmakla birlikte gene de bir başyapıt sayıldı. Bir grup zengin, çağrılı oldukları akşam yemeğinden sonra ev sahiplerinin oturma odasına geçerler ve orada hapsolup bir daha çıkamazlar. Haftalar geçtikçe aralarındaki ilişkiler yavaş yavaş barbarlığa dönüşür ve işi nerdeyse birbirlerini yemeye kadar varırlar. Filmde, yoğun kara mizaha karşıtlık oluşturacak kadar yalın bir kamera çalışması vardır.

Bunu iki yıl sonra bir Fransız/İtalyan ortak yapımı izledi. Bu Octave Mirabeau'nun ilk olarak Jean Renoir tarafından 1945'te sinemaya uyarlanan bir romanının ikinci uyarlamasıydı: *Le Journal d'une femme de chambre* (“Bir Oda Hizmetçisinin Günlüğü”). Filmde Hizmetçi Célestine (Jeanne Moreau) girdiği evdeki bütün erkekleri bir bir baştan çıkarır ve sonunda zengin bir komşuyla evlenir. Nerdeyse bir cinsel sapkınlıklar derlemesi olan film sahte değerleri eleştirir. Ahlaki bir çöküş ortamında,

erkeklerin cinsel zayıflıklarını kollayarak fırsatçılık güden Célestine sonunda faşist olmayı seçer. Film Buñuel'in en az belirsizlik taşıyan yapıtıydı. Hatta taşra ve cinsellik izlekleri filme zaman zaman bir güldürü niteliği kazandırıyor. Yeniden Meksika'ya dönen Buñuel *Simon del desierto* ("Çölün Simon'u") ile *Nazarin* ve *Viridiana*'nın dini konularına döndü.

Buñuel'in Fransa'da çektiği *Belle de jour* (Gündüz Güzeli) yönetmenin son dönemindeki başarılı ortak yapımların ilkidir. Zengin ve yakışıklı kocasıyla mutlu bir evliliği olan Séverine (Catherine Deneuve) bir aile dostundan (Michel Piccoli) Paris'teki bir randevuevinin adresini öğrenir. Orada çalışmak için dayanılmaz bir istek duyan genç kadın gündüzleri randevuevine gitmeye başlar. Çok geçmeden burada "gündüz güzeli" olarak sürdürdüğü hayatla dışarıdaki hayatı arasında düşsel öğelerle büyüyen bir uçurum açılır. Joseph Kessel'in romanından uyarlanan filmde burjuva ahlaklılığının eleştirisi romana göre çok daha acımasızdır ve asıl konu gene cinselliğin bilinmezlikleridir. Séverine'in randevuevi sahibesi, kocası, aile dostu, belalı ve çeşitli müşteriler ile olan ilişkileri onun değişik yüzleri gibidir. Filmin sonundaki "kefaret" olayı da Séverine için görece bir kurtuluş sayılmalıdır.

Tristana (1970), Buñuel'in *Viridiana*'dan sonra İspanya'da çektiği ilk filmidir. Amcasının yanında oturmaya gelen Tristana (C.Deneuve) onun ısrarlı cinsel yaklaşma isteklerine dayanamayarak bir ressamla kaçır. Ama ressamın ölümü üzerine, üstelik de bir bacağı kesilmiş olarak, amca evine döner. *Tristana*

olay örgüsü açısından *Viridiana*'yı biraz da *Gündüz Güzeli*'ni çağırıştırır. Tristana'nın canlı, güzel bir genç kızken giderek, acı dolu, kötürüm bir kadına dönüşmesi mutlak masurniyetin olanaksızlığını bir kez daha vurgular.

1972 tarihli, gene bir Fransız yapımı olan *Le Charme discret de la bourgeoisie*'de ("Burjuvazinin Gizli Çekiciliği"), bölümlü, gerçeküstücü film kurgusuna döner. Film bir yemek için bir araya gelen, ama yemek yemeye fırsat bulamadıkları gibi, başlarından türlü olaylar geçen bir grup büyük burjuvanın öyküsüdür. *El Angel exterminador*'u hatırlatan film toplumsal taşlama geleneğinin özgün bir başyapıtıydı. Aynı kurgu 1974 tarihli *Le Fantôme de la liberté*'de ("Özgürlük Hayaleti") görülür. Filmin kahramanları değişik olayları içiçe yaşarken bir türlü birbirlerinden kopamazlar ve anlatı yapısı olayların düşsel bir biçimde birbirine eklenmesi ya da yarıda kesilmesinden oluşur.

Luis Buñuel'in 1980 tarihli son filmi *Cet obscur objet du désir* ("Arzunun O Belirsiz Nesnesi"), Pierre Louys'nin *La Femme et le Pantin* ("Kadın ve Kukla") adlı romanının gerçeküstücü, alaylı, anarşist bir uyarlamasıydı. Daha önce Joseph von Sternberg tarafından *The Devil is a Woman* ("Şeytan Kadındır") adıyla sinemaya uyarlanan bu romanda orta yaşlı bir İspanyol zengini (Fernando Rey) "Arzunun belirsiz nesnesi" Conchita'nın peşinden ülke ülke dolaşır ama ona bir türlü sahip olamaz. Buñuel'in filmdeki ilginç buluşu Conchita'yı iki ayrı kadın oyuncuya bölmekti. Yönetmen bu değişiklikten de büyük ölçüde yararla-

◀
Son dönem
filmleri

Sinemada Gerçeküstücülük

Gerçeküstücülük (Sürrealizm) 1920'lerde Fransa'da plastik sanatlarda ortaya çıkan bir akımdır. Akımın sözcüsü A.Breton'un* kuramı büyük ölçüde gerçektışımsın, akıldışımsın (irrational) gerçekliğine, olayların akışındaki mantık bağının koparılmasına, rüyaların önemine ve cinsel anarşinin (l'amour fou) büyümesine dayalıydı.

Sinema Gerçeküstücülük'e çok çekici gelen bir anlatım aracıydı. Bir yandan fotoğraf gerçeküstücü fantezilerin en aşırısına bile bir "gerçeğe benzerlik" niteliği kazandırırken sinemanın kurguyla sağlanan bölümlü yapısı da en akıl almaz olay örgüsünü bile kurmayı mümkün kılıyordu.

Gerçeküstücü sanatçılar önceleri kendi aralarında deneysel nitelikli çalışmalar yaptılar. İlk gerçeküstücü film 1928 tarihli, Germaine Dulac'ın *La Coquille et le Clergyman* ("Deniz Kabuğu ve Rahip") adlı denemesidir. Grup ayrıca Luis Buñuel'in *Bir Endülüs Köpeği* (1928) ve Altın Çağ (1930) filmlerini de büyük bir coşkuyla desteklemiştir. Gerçeküstücü denemeler yapan öteki sanatçılar arasında Man Ray* ve Jacques Brunius gibileri vardır.

Sinemadaki tek sürekli temsilcileri Buñuel olan Gerçeküstücü grubun ilkelerini benimseyen ti-

cari sinema örnekleri arasında Marx Kardeşler'in* çulgın güldürülerini, Hitchcock'un* alaylı kara filmlerini, Mae West* filmlerinin alaylı cinselliğini, Jean Cocteau'nun* -Gerçeküstücü- ler tarafından ısrarla reddedilmiş olsa da- mitolojiden kaynaklanan fantezileri vardır.

Örneğin Marx Kardeşler'in güldürülerindeki kimi sahneler birbirleriyle ilintisiz nesne, kişi, olay ve durumların en akılalmaz biçimlerde bir araya getirilmesinden kaynaklanan bir gerçeküstücü tad getirirler. Dört kardeşin deliliğe varan espri anlayışları da aynı etkiyi verecek biçimde kullanılmıştır. Gerçeküstücülüğü olduğu gibi sinemaya aktarma çabalarına bir örnek ise Hitchcock'un *Spellbound* filminde Salvador Dali* tarafından hazırlanan rüya bölümüdür. Cocteau ise bu kadar biçimsel olmamakla birlikte Gerçeküstücülük'ün özünden çok dekoruyla ilgilenmesi açısından soy bir Gerçeküstücü sayılmaz. Günümüze yaklaştıkça gerçeküstücülüğün sinemada ana bir izlek olmaktan çok yan izleklerden biri durumuna düştüğü görülür. Türk sinemasında gerçeküstücülük pek az filmde yer almıştır. İlk akla gelen örnekler arasında Alp Zeki Heper'in *Suluk Gecenin Aşk Hikâyeleri* filmi, Metin Erksan'ın* *Sevmek Zamanı* ve Atıf Yılmaz'ın* *Kalbe Vuran Düşman* gibi filmlerinin bazı bölümleri vardır.

narak büyük bir cinsel tavırlar güldürüsü çıkarıyordu.

Buñuel, ilk filmi olan *Un Chien andalou*'dan son filmine değin düşüncelerinde hiçbir değişiklik olmadığını söyler. Burjuvazinin sahte duygusallığı ve ahlakçılığına karşı tüm filmlerinde cinselliğin özgürleştiriciliğini, bilinçaltının gücünü, Gerçeküstücü programın ilk dönemdeki çığır açıcı karakterini benimser. Dali ve öteki bazı Gerçeküstücüler'in giderek tükenmelerine karşın Buñuel yalnızca Gerçeküstüçülük'e bağlı kalmadan çok geniş bir yelpazede (sosyal gerçekçilik, belgəcilik, ticari sinema vb.) yer alır ve öncü sinemacıların en büyüğü ve en "genci" sayılır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Un Chien andalou*, 1928, ("Endülüs Köpeği"); *L'Age d'or*, 1930, (Altın Çağ); *Las Hurdes*, 1932, ("Ekmeksiz Toprak"); *Gran Casino*, 1947; *El gran calavera*, 1949, ("Büyük Çılgın"); *Los Olvidados*, 1950, ("Yitikler"); *Susana*, 1951; *Subida al cielo*, 1951, ("Göklerle Doğru"); *El Bruto*, 1952, ("Hayvan"); *Robinson Crusoe*, 1952; *El*, 1952, ("O"); *Abismos de pasión*, 1953, ("Tutku Uçurumları"); *Ensayo de un Crimen*, 1955, ("Archibaldo de la Cruz'un Suçlu Hayatı"); *Cela s'appelle l'awore*, 1955, ("Adı Şafaktır"); *La Mort en ce jardin*, 1956, ("Bu Bahçede Ölüm"); *Nazarin*, 1958; *La Fièvre monte à El Pao*, 1959, ("El Pao'da Yanan Ateş"); *La Joven*, 1960, ("Genç Kız"); *Viridiana*, 1961; *El Angel exterminador*, 1962, ("Mahveden Melek"); *Le Journal d'une femme de chambre*, 1964, ("Bir Oda Hizmetçisinin Günlüğü"); *Simon del desierto*, 1965, ("Çölün Simon'u"); *Belle de jour*, 1966, (Gündüz Güzeli); *Tristana*, 1970; *La Charme discret de la bourgeoisie*, 1972, ("Burjuvazinin Gizli Çekiciliği"); *Le Fantôme de la liberté*, 1974, ("Özgürlük Havaleti"); *Cet obscur objet du désir*, 1980, ("Arzunun O Belirsiz Nesnesi").

• **KAYNAKLAR:** F.Aranda, *Luis Buñuel*, 1969; F.Buache, *Luis Buñuel*, 1970; R.Durgnat, *Buñuel*, 1967; P.Harcourt, *Six European Directors*, 1974; A.Kyrou, *Luis Buñuel*, 1963.

• **BAKINIZ:** BRETON.

BUNYAN, John (1628-1688)

İngiliz din adamı ve yazar. Kutsal kitap kadar çok okunan *The Pilgrim's Progress* (Hac Yolunda) adlı yapıtı ile İngiliz romanının doğuşunu etkilemiştir.

Kasım 1628'de Bedford yakınında, Elstow'da doğdu, 31 Ağustos 1688'de Londra'da öldü. Babası gezgin bir tenekeciydi. Yöredeki ilkokulda okuma yazmayı öğrenen Bunyan, daha sonra okulu bırakarak babasının zanaatını öğrendi. 1644'te iç savaşın başlaması üzerine Parlamento'nun yanında orduya katıldı ve 1647'ye kadar askerlik yaptı. İç savaşa katıldığı üç yıl içinde, Cromwell yandaşları arasında savaşan Quaker, Seeker gibi koyu Püriten tarikatlerden etkilendi. Ordudan ayrıldıktan bir süre sonra evlendi. Dindar bir aileden gelen karısı çeyiziyle birlikte Arthur Dent'in *The Plain Man's Path-way to Heaven* ("Sıradan İnsan İçin Cennete Giden Yol") ve Lewis Bayly'nin *The Practice of Piety* ("Dindar Bir Yaşam Sürmenin Yolu") kitaplarını da vermişti. Bu kitapları okuduğu sıralarda, geçmişte sürdürdüğü

dindarca sayılmayan yaşantıdan büyük bir pişmanlığa kapılan Bunyan, 1650-1655 arasında bir çile ve onu izleyen aydınlanma dönemine girdi. En sonunda 1655'te Bedford ayrılıkçı kilisesine katılarak vaiz oldu.

Yetenekli bir konuşmacı ve vaiz olarak sivrilen Bunyan, 1659'da Bedford kilisesinin önderlerinden biri sayılmaya başlamıştı. 1660'ta Cromwell yönetimi yıkılarak Restorasyon dönemi başladığında, İngiliz Ulusal Kilisesi'nin karşıtı tarikatlar arasında önde gelen isimlerden biri haline geldi. 1660'ta Ulusal Kilise geleneklerine aykırı ayin düzenlemekle suçlanarak tutuklandı, 1661'de hapse mahkûm oldu. Hapiste kaldığı on iki yıl içinde *Grace Abounding* adını verdiği otobiyografisini yazdı.

Bunyan'ın günah ve kayıtsızlıktan dindarlığa geçişini anlatan bu ruhsal otobiyografi bu türün başka örneklerinde de görüldüğü gibi, "Günaha teşvik-Günah-Pişmanlık-Ödül" aşamalarını izliyordu. 1672'de Kral II.Charles'in ilan ettiği aflu hapisten çıktı; aynı yıl kendisi gibi Ulusal Kilise'ye karşı yirmi beş rahiple birlikte vaaz verebilme izni aldı. 1677'de yeniden hapse atıldıysa da bu mahkûmiyetinin altı aydan fazla sürmediği sanılmaktadır.

1678'de *The Pilgrim's Progress*'i (Hac Yolunda) yayımladı. Bu yapıt Christian (Hristiyan) adlı başkişisinin Umut, Cehalet, Dünyevi Akıl, Pişmanlık gibi alegorik kişilerin arasında Tanrı yolunu buluşunu ve bu dünyadan öbür dünyaya geçişini anlatıyordu. Dinsel amaçlı bir yapıt olmasına karşın, *Hac Yolunda*, anlatımındaki acıcılık, Bunyan'ın çocukluğundan beri kendisini etkileyen halk öykülerinin bıraktığı izler ve betimlemelerindeki gerçekçilik dolayısıyla hemen sevilen bir kitap oldu. Kişileri alegori geleneğine uygun biçimde soyut erdem ve kötülükleri temsil edecek tarzda isimlendirilmiş olmalarına karşın, davranış ve eylemleriyle gerçek yaşamdan alınmışlardı. Bu yüzden ruhani bir hac yolculuğu olarak beliren olay örgüsü somut dünyada, gerçek koşullar içinde gelişen bir serüvenler dizisi niteliği kazandı. Bu özelliği ile *Hac Yolunda* öncesi ve sonrası olmayan özgün bir yapıttır. 18.yy'da Defoe ile birlikte başlayacak olan dindışı roman geleneği içinde ürün veren yazarlar Bunyan'ın alegorik öğelerinin dışında kalan anlatım tekniklerinden ve kalıplarından uzun süre yararlandılar.

Bunyan *Hac Yolunda*'nın 1684'te yayımlanan ikinci bölümünde Christian'ın karısı Christiana'nın "hac yolculuğunu" anlattı. 1680'de *The Life and Death of Mr.Badman* ("Bay Kötüadam'ın Yaşamı ve Ölümü") ve 1682'de *The Holy War* ("Kutsal Savaş") adlı iki alegori daha yazdı.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Grace Abounding* (otobiyografi), 1666; *The Pilgrim's Progress*: 1.Bölüm, 1678; 2.Bölüm, 1684; (*Hac Yolunda*, 1967, sadeleştirilmiş baskı); *The Life and Death of Mr.Badman*, 1680, ("Bay Kötüadam'ın Yaşamı ve Ölümü"); *The Holy War*, 1682, ("Kutsal Savaş").

BURAK, Cihat

(1915)

Türk, ressam. Kişisel yaşantısını ve ilgi alanlarını, taşlama da içeren duyarlı bir üslupla betimlemiştir.

8 Ağustos 1915'te İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde yaptıktan sonra girdiği İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü 1943'te bitirdi. 1953'e değin çeşitli resmi görevlerde bulundu, mimarlık bürolarında çalıştı. 1953'te Birleşmiş Milletler bursu ile Fransa'ya gitti. Yurda döndüğünde Bayındırlık Bakanlığı'nda görevlendirildi. 1961'de Fransa Hükümeti'nin bursuyla prefabrike yapım yöntemlerini incelemek üzere gene Fransa'ya gönderildi. Burs süresinin bitiminde işinden ayrılarak bu ülkede kaldı; o güne değin resim çalışmalarını amatörcü yaparken bu konuya ağırlık verdi. İki kişisel sergi açtı ve karma sergilere katıldı. 1964'te Utrillo Ödülü'nü kazandı.

1965'te yurda döndü; İstanbul'daki Özel Işık Mimarlık Okulu'nda resim dersi öğretim görevlisi oldu. Bir yandan çeşitli kuruluşlarda mimar olarak çalışırken, bir yandan da resim çalışmalarını sürdürdü, yurt içi ve yurt dışında yeni kişisel sergiler açtı, karma sergilere katıldı.

Burak'ın çalışmalarında halka özgü bir gülmece duygusu vardır. Bu gülmece filozofça bir eleştiri ve alay da içerir. Türk toplumunun yaşayışındaki çelişkilerle eğilir. Sultanların, kör kedilerin, göbek dansçılarının, Kuva-yı Milliye gazilerinin yer aldığı resimlerinde eleştirel bir gerçekçilik vardır. Burak, çizdiği kuşlar, tavuskuşları, çeşmeler, sütunlar, acaip insan tipleri ile adeta bir öykücü kişiliğindedir. Resimlerindeki -belki de mimarlığından gelen- ayrıntı çokluğu, üslubunu biraz ağırlaştırırken, bir yandan da onun en güçlü yönünü oluşturur. Yaşamın bir ressamı konu olabilecek nice ayrıntısını yakalamakta ustadır. En belirgin özelliklerinden biri de resimlerindeki insançılık ve insan sevgisidir.

- YAPITLAR (başlıca): *Natürmort*, 1961; *Yayın Balığı*, 1961; *Hint*, 1962; *Rüya*, 1964; *Asrın Çapkını III*, 1967; *Mozart'ın Ölümü*, 1967; *Kompozisyon*, 1968; *Hânı Yağma*, 1969; *Aliye Berger*, 1970; *İstakoz*, 1970; *Akaretiler Yokuşu*, 1979; *Ayna*, 1981; *Akvaryum ile Kedi*; *Boğaziçi*.

BURAK, Ratip Tahir

(1904-1977)

Türk, karikatürcü ve çizgi romancı. Klasik bir çizim anlayışı içinde yapıtlar vermiştir.

İstanbul'da doğdu, 28 Ekim 1977'de aynı yerde öldü. Babası Donanma Komutanı Tahir Bey'in özen-dirmesi üzerine Denizcilik Okulu'na girdi ve 1921'de kaptan oldu. Bir yıl sonra Refik Halit Karay'ın çıkardığı *Aydede* dergisinde karikatürler yayımlanmaya başladı. 1925'te denizcilği bırakıp kendisini tü-

müyle karikatürcülüğe verdi. 1926'da resim öğrenimi yapmak için Paris'e gitti. 1928'de yurda dönünce bir yandan Kabataş Lisesi'nde resim öğretmenliği yaptı, bir yandan da *Karagöz*, *Karikatür* gibi dergilerde, değişik gazetelerde karikatür çizdi. 1936'da Ankara'ya taşınarak çeşitli devlet dairelerinde ressam, *Ulus* gazetesinde baş karikatürcü olarak çalıştı. 1950'de İstanbul'a döndü ve *Hürriyet* gazetesinin pazar eklerinde tam sayfalık çizgi romanlar çizmeye başladı. Kısa ömürlü *Halk Gazetesi*'ni kurdu ve yönetti. 1956'da politik bir karikatürü yüzünden 18 ay hapis yattı. 27 Mayıs'tan sonra Kurucu Meclis üyeliğine, 1961'de İstanbul milletvekilliğine seçildi. 1973'e değin *Yeni İstanbul* gazetesinde çizdi. İlerleyen hastalığı yüzünden son yıllarında çalışmadı.

Ratip Tahir Burak'ın ilk karikatürlerini yayımladığı *Aydede* dergisi, Kurtuluş Savaşı yıllarında genç karikatürcülere kapılarını açmış, Ramiz Gökçe, Sedat Nuri gibi ustaların gençlere yol göstermelerine olanak sağlamıştı. Burak, resim öğrenimi görmesinin de etkisiyle, portre karikatürüne ağırlık veren, gerçekçi figürlerin yer aldığı ve gülmeceyi sözde bulan karikatürler çizmiştir. İçinde yaşadığı dönemlerin, kamuoyunda ön plana çıkan yeni zengin, vurguncu, politikacı tiplerini eleştirmiştir. Politik karikatürlerinin yanı sıra Türk denizcilik tarihinin Barbaros gibi ünlü kaptanlarının maceralarını konu alan çizgi romanlar da yapmıştır.

- YAPITLAR (başlıca): *Karikatürcünün Şakaları*, 1953; *Hapishane Hatıraları*, 1963; *Barbaroslar*, 1963.

BURAK, Sevim

(1931-1983)

Türk öykü ve oyun yazarı. Yakın geçmişin alafranga insanlarını sevgi dolu bir yaklaşımla ve ince mizah öğeleriyle bezenen özgün bir üslupla işlemiştir.

29 Haziran 1931'de İstanbul'da doğdu. 30 Aralık 1983'te aynı kentte öldü. İlköğrenimini Kuzguncuk'ta tamamladıktan sonra Alman Lisesi'nde ortaokulu bitirdi. Ortaokuldan sonra öğrenimini sürdürmedi ve kitabevi tezgâhtarlığı, terzilik gibi değişik işlerde çalıştı. Milli manken olarak ABD'ye ve çeşitli Avrupa ülkelerine gitti. Daha sonra, bir süre Afrika'da yaşadı.

İlk öyküleri 1950'de *Ulus* gazetesinde yayımlandı. Bu tarihten sonra çeşitli gazete ve dergilerde aralı olarak öyküleri yer aldı ve bunları 1965'te *Yanık Saraylar* adlı kitapta derledi. Yayımlandığı tarihte olumlu eleştiriler alan *Yanık Saraylar*'daki öyküler, özgün bir anlatımla yazılmış, belirli bir okula yakınlığı bulunmayan, yazarın yaşam deneyimini dürüst bir üslupla aktarmasıyla belirginleşen ürünlerdir. Kısa sürede tükenen kitabın ikinci basımı, 18 yıl sonra, 1983'te yapıldı.

Sevim Burak'ın kişileri çoğunlukla mutsuz bir yaşam sürdüren ve aile çevresinin kapallılığı içinde umutsuz ve çözümsüz bir yaşamı, fazla farklılık

göstermeyen kişilerle ele alır. Öykülerinin çoğu yazgıcı bir yaklaşımla aynı olumsuz çözüme, ya da çözümsüzlüğe ulaşır. Erkek tipleri, kadın kişilerinin bu olumsuz yazgısını hazırlayan özneler görünümündedir.

Öyküleri girift örgülerinden ötürü, yaklaşılması kolay olmayan, ama çok çarpıcı nitelikler taşıyan ürünlerdir. Yazmaya başladığı döneme kadar başka yazarların ele almadığı konuları ve duyguları, yadırganan, alışılmışın kalıplarını zorlayan bir anlatımla işlemiştir.

Sevim Burak uzun bir aradan sonra 1982'de *Sahibinin Sesi* adlı bir oyunu ve *Afrika Dansı* adlı öykü kitabıyla yeniden ilgileri üstüne çekmiş, yeni bir anlatım içindeyken ölmüştür.

► • YAPITLAR (başlıca): Öykü: *Yanık Saraylar*, 1965; *Rönesans yorumu* *Afrika Dansı*, 1982. Oyun: *Sahibinin Sesi*, 1982.

Jacob Burckhardt

BURCKHARDT, Jacob (1818-1897)

İsviçreli tarihçi. Rönesans dönemi kültür tarihi üzerine önemli çalışmalar yapmıştır.

Jacob Christoph Burckhardt 25 Mayıs 1818'de İsviçre'nin Basel kentinde doğdu, 8 Ağustos 1897'de aynı kentte öldü. Babası Basel Katedrali'nin papazıydı. Onun isteğiyle 1837'de Basel Üniversitesi'nde teoloji öğrenimine başladı, ancak yarıda bırakarak tarih alanına yöneldi.

1839'dan 1843'e değin Berlin Üniversitesi'nde okudu. O yıllarda Leopold von Ranke, August Boeckh, Johann Gustav Droysen ve Franz Kugler gibi çağdaş tarih anlayışını temsil eden tarihçilerden ve filolog Jacob Grimm'den ders aldı. Çocukluğundan beri sanata ve mimarlığa karşı yakınlık duyan Burckhardt'ın ilgisi, Franz Kugler'in yeni bir bilim dalı sayılan sanat tarihi derslerinden sonra İtalya'ya ve Rönesans'a yöneldi. Bir dönem Bonn Üniversitesi'ne gitti. Sanat tarihçisi olan Gottfried Kinkel ile dostluk kurdu, onun çevresindeki sanatçılar topluluğuna ka-

tıldı. Berlin'e döndükten sonra da bu toplulukla ilişkisini kesmedi.

1843'te Basel'e döndü. Muhafazakâr *Basler Zeitung* adlı gazetenin siyasal konulardaki muhabiri olarak çalıştı. Bir yandan da Basel Üniversitesi'nde sanat tarihi dersleri veriyordu. 1846-1847 arasında dostu ve öğretmeni Kugler'in sanat tarihi dalındaki iki kitabının yeni düzenlenmesine yardım etmek için Berlin'de kaldı. 1847-1848 kışını Roma'da geçirdikten sonra Basel'e döndü. 1855'te Zürich'teki Federal Teknoloji Enstitüsü'ne çağrıldı. Ancak 1858'de tarih ordinarius profesörü olarak yeniden Basel'e döndü. 1893'e değin Basel Üniversitesi'nin tek tarih profesörüydü. 1847'den başlayarak hem tarih hem de sanat tarihi, 1886'da emekli olduktan sonra da yalnızca sanat tarihi alanında ders verdi.

Burckhardt'ın en önemli yapıtı, *Die Kultur der Renaissance in Italien*'dir. (İtalya'da Rönesans Kültürü). Burckhardt, yapıtında Rönesans hareketini bir kültür yenilemesi olarak yorumluyordu. Ona göre bu yenilik Orta Çağ sanatına göre bir devrim sayılmalıydı. Orta Çağ toplumlarının özelliği insanın cemaat yaşayışına baş eğmesiydi. Rönesans ise kişinin bunun üstesinden gelerek kendini kurtarması ve kişiliğinin hürriyetini ilan etmesiydi. Böylece yeni bir yaratıcı güç ortaya çıkmıştı.

Burckhardt'ın kitabındaki özellik uzun zaman anlaşılmadı. Yapıtın daha sonra önem ve değer kazanması üç ayrı özelliğe bağlanabilir. Birincisi Rönesans konusundaki tezinin tarihçiler arasında yarattığı tartışmalardır. İkinci etken Avrupa aydınları arasında kolektivizme karşı olan bir davranışın gelişmesi olmuştur. Burckhardt'ı ilk keşfeden aydınlar arasında bu akımın temsilcilerinden Nietzsche vardır. Üçüncü etken Burckhardt'ın demokrasi hakkında belirttiği bir şüphenin Avrupa'da gelişen 19. yy. sonu düşünce akımlarına uyması olmuştur.

Burckhardt'ın yapıtları her ne kadar romantik akımın en güçlü olduğu bir dönemde ortaya çıkmışsa da onu romantiklerle özdeşleştirmek mümkün değildir. Daha öğrenciliğinde Shelling gibi cansız varlıklarda bile yaşam gücü gören bir filozofun düşüncelerini tepki ile karşılamıştı. Bu açıdan Burckhardt'ı kültür tarihine bazı nesnel ölçütler uygulamaya çalışan bir bilimselliğin peşinde görmek gerekir. Burckhardt'ın romantiklere benzeyen yönü, 19. yy. Batı uygarlığını hayatın estetik ve manevi değerlerini ortadan silmekle suçlamasıydı.

Burckhardt'ın ününün önemli bir yönü Avrupa demokratik gelişmesine karşı duyduğu şüpheden ve bu şüpheyi paylaşan aydınların beğenisinden kaynaklanmıştır. 1830'da başlayan devrimler çağı onu derin bir karamsarlığa düşürmüştü. Demokrasinin devrimler yoluyla genişlemesi onun için Avrupa uygarlığının yıkılarak bir barbarlık döneminin açılması anlamını taşıyordu. Geleceğin biçimlenmesi, Burckhardt'ın "terribles Simplificateurs", dediği basit ve basitleştirici, kendi bilgilerine güvenerek hiçbir şeyi ezmekten çekinmeyecek bir ilkel aydınlar grubunun denetiminde olacaktı. Sosyalizmin işçilere yaptığı vaatler işçilerin üniformalı olarak ve her gün "borazanlarla başlayan ve biten" bir çalışma günü halini alacaktı.

Burckhardt'ın bugünkü anlamı "kültür" birimini tarih arayışlarına getirmesi ve bazı kültürlerin kişinin

yücelmesi için gereken koşulları oluşturması biçimin-
de düşünce tarihinde bıraktığı bir izde toplanır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Die Zeit Konstantins des Grossen*, 1853, ("Büyük Konstantin Dönemi"); *Der Cicerone*, 1855, ("Cicero"); *Die Kultur der Renaissance in Italien*, 1860, (İtalya'da Rönesans Kültürü, 2 cilt, 1957-1958); *Die Geschichte der Renaissance in Italien*, 1867, ("İtalya'da Rönesans'ın Tarihi"); *Griechische Kulturgeschichte*, (ö.s.), 1898-1902, ("Yunan Kültürü'nün Tarihi"); *Erinnerungen aus Rubens*, (ö.s.), 1898, ("Rubens'den Anılar"); *Beiträge zur Kunstgeschichte von Italien*, (ö.s.), 1898, ("İtalyan Sanat Tarihine Katkı); *Weltgeschichtliche Betrachtungen*, (ö.s.), 1905, ("Dünya Tarihine Bakış").

- **KAYNAKLAR:** Werner Kaegi, *Jacob Bruckhardt, Eine Biographie*, 4 cilt, 1947-1967; Wallace K. Ferguson, *The Renaissance in Historical Thought: Five Centuries of Interpretation*, 1948.

- **BAKINIZ:** BOECKH, RANKE, DROYESEN.

BURGESS, Anthony (1917)

İngiliz romancı ve edebiyat eleştirmeni. Sözcük oyunları yardımıyla geliştirdiği kendine özgü dili ve izlediği karşı-ütopyacı temalarla son dönem İngiliz romancıları arasında özgün bir yeri vardır.

25 Şubat 1917'de Manchester'de doğdu. Asıl adı John Burgess Wilson'dur. Manchester Üniversitesi'nde İngiliz edebiyatı ve sesbilim öğrenimi gördükten sonra 1940-1946 arasında İngiliz ordusunda görev yaptı. 1946-1950 yıllarında Birmingham Üniversitesi'nde öğretim üyesi oldu. 1954'ten 1959'a kadar Eğitim Bakanlığı görevlisi olarak Malaya ve Borneo'da bulundu. "Malaya-Üçlemesi" adıyla bilinen ilk üç romanını bu dönemde yazdı. John Burgess Wilson adıyla yazdığı ilk eleştiri kitabı *English Literature: A Survey for Students* ("İngiliz Edebiyatı: Öğrenciler İçin Bir Araştırma") 1958'de yayımlandı. 1960'lı yılların başlarında Anthony Burgess adıyla bir dizi roman yazdı. Bunlardan 1962'de yayımlanan *A Clockwork Orange* (Otomatik Portakal) yazarı üne kavuşturdu. Kurgu-bilimründeki bu roman, soygun, cinayet, ırza geçme gibi şiddet eylemlerine yönelen gençliğin yakın bir gelecekteki abartılı portresini çiziyor, yönetimin ise bu eğilimi engellemek amacıyla başvurduğu yöntemlerin şiddet eğiliminin yanı sıra insan kimliğini de yok etme sonucunu vermesini yergili bir üslupla eleştiriyordu. *A Clockwork Orange* 1971'de ünlü sinema yönetmeni Stanley Kubrick tarafından filme alındı.

A Clockwork Orange'de geliştirdiği yarı İngilizce yarı Rusça argo, bu romanın en önemli özelliklerinden biri olarak beliriyor ve yazarın yazınsal anlatımda "dil"e verdiği önemi vurguluyordu. 1964'te yayımlanan *Nothing Like the Sun* ("Güneş Gibisi Yok") Elizabeth Çağı diliyle yazılmış bir parodi romanıydı ve Shakespeare'nin seveda yaşamını konu ediniyordu. 1965'te James Joyce'un yapıtlarına bir giriş niteliğindeki *Here Comes Everybody* ("İşte

Herkes Geldi") adlı bir eleştiri kitabı, 1967'de ise *The Novel Now* ("Günümüzde Roman") kitabını yayımladı. Bu ikinci kitabında roman türünün 20. yy'ın ikinci yarısında içine düştüğü bunalımı irdeliyordu. 1982'de zoolog Desmond Morris ile birlikte ilkel insanın ateşi buluşunu konu eden *Quest for Fire* ("Ateş Arayışı") filmi için ilkel insana özgü bir dil geliştirme çabasına girdi. Romancılığının yanı sıra gazetecilik, eleştirmenlik ve dilbilim çalışmaları da olan Burgess, son dönem İngiliz edebiyatında en verimli yazarlardan biri sayılmaktadır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Roman: The Malayan Trilogy: Time For a Tiger*, 1956, *The Enemy in the Blanket*, 1958, *Beds in the East*, 1959, ("Malaya Üçlemesi: Kaplanın Zamanı, Battaniyedeki Düşman, Doğuda Yataklar"); *The Doctor is Sick*, 1969, ("Doktor Hasta Oldu"); *The Worm and the Ring*, 1961, ("Solucan ve Yüzük"); *Devil of a State*, 1961; *A Clockwork Orange*, 1962, (Otomatik Portakal); *The Wanting Seed*, 1962, ("İstekli Tohum"); *Honey for the Bears*, 1963, ("Aylara Bal"); *The Eve of Saint Venus*, 1964, ("Aziz Venüs Yortusu"); *Nothing Like the Sun*, 1964, ("Güneş Gibisi Yok"); *Inside Mr. Enderby*, 1966, ("Bay Enderby'nin İçinde"); *Enderby Outside*, 1968, ("Enderby Dışarıda"); *The Clockwork Testament*, 1974, ("Otomatik Vasiyetname"); *Abba Abba*, 1977; 1985, 1978; *Earthly Powers*, 1980, ("Dünyevi Güçler"). Eleştiri: *Here Comes Everybody*, 1965, ("İşte Herkes Geldi"); *The Novel Now*, 1967, ("Günümüzde Roman"); *Shakespeare*, 1970.

BURGESS, Ernest (1886-1966)

ABD'li sosyolog. Aile konusunda yaptığı çalışmalarla tanınmıştır.

16 Mayıs 1886'da Kanada'nın Ontario Eyaleti'nde Tilbury'de doğdu. Doğduğu yıl ailesi ABD'ye göç etti. Üniversite öğrenimini 1908'de Oklahoma Eyaleti'ndeki Kingfisher College'da tamamladı. 1913'te Chicago Üniversitesi'nden doktora derecesi aldı. Kansas ve Ohio üniversitelerinde ders verdi. 1916'da Chicago Üniversitesi'nde öğretim üyesi, 1927'de aynı üniversitede sosyoloji profesörü oldu. 1951'de emiritus profesör oldu. Amerikan Sosyoloji Derneği, Sosyoloji Araştırmaları Derneği, Aile İlişkileri Ulusal Kongresi ve Gerontoloji Derneği'nin başkanlığını yaptı.

Burgess'in asıl ilgi alanı ailedir. 1916'da Chicago Üniversitesi'nde bu konu üzerinde ders vermesi istendiğinde konuyla daha yakından ilgilenmeye başladı. Aile ve evlilik kavramlarının romantikleştirilmiş biçimine karşı çıkarak aileyi karşılıklı etkileşim içinde bulunan kişilerin birliği olarak tanımladı. 1928'de katıldığı bir araştırma, onu evliliklerin başarısını ya da başarısızlığını önceden tahmin edebilme sorunu üzerinde yoğunlaştırmaya yöneltti. 1931'de sadece tek bir çiftten elde edilen verilere dayanarak başlattığı bir çalışmayı daha geniş verilere dayalı çalışmaları izledi. Burgess ailedeki uyumun bireylerin tavırlarındaki birlikteliğe, karı ve kocanın toplumsal özelliklerine bağlı olduğu sonucuna vardı.

Burgess'in ilgilendiği diğer bir alan yaşlı çiftlerdir. Kocanın emekli olmasının getirdiği sorunları,

yaşlıların çocuklarından bekledikleri destekleri incelemiş; yaşlılara yönelik hükümet programlarına ilişkin çalışmalar yapmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Predicting Success or Failure in Marriage* (Cottrell ile), 1939, ("Evlilikte Başarı ve Başarısızlık Tahmini"); *Engagement and Marriage* (Wallin ile), 1953, ("Nişanlanma ve Evlilik").
- **BAKINIZ:** G.H. MEAD, R.E. PARK, W.I. THOMAS.

►
Neo Düstur
Partisi'ni
kurması

Habib Burgiba

BURGİBA, Habib (1903)

Tunuslu devlet adamı. Bağımsızlık mücadelesinin önderi ve Tunus'un ilk cumhurbaşkanıdır.

3 Ağustos 1903'te Tunus'un kıyı şeridindeki Monastır kasabasında doğdu. Ailesinin Libya kökenli olduğu sanılıyor. Babası Tunus Beyi'nin emrinde çalışan bir astsubay idi. 1917-1924 arasında başkent Tunus'ta Collège Sadiki ve Lycée Carnot'da ortaöğrenimini tamamladı. Bu iki okulda aldığı eğitim gerek Arap, gerekse Fransız kültürünü çok küçük yaşlarda elde etmesine yardımcı oldu.

Siyasi yaşamına 1922'de Anayasal Liberal Parti'ye (Düstur Partisi) üye olarak başladı. 1924'te yükseköğrenim için Paris'e gitti. Hukuk Fakültesi ile L'Ecole Libre des Sciences Politiques'e (Siyasal Bilimler Serbest Okulu) kaydoldu. Paris'te geçirdiği yıllarda bir yandan Fransız liberalleri ile bir yandan da Suriye kökenli, dönemin önemli Arap milliyetçisi ve İslam düşüncüsü Şekib Arslan ile yakın ilişkileri oldu.

1926'da bir Fransız ile evlendi. Daha sonra başından ikinci bir evlilik daha geçecek ve 1963'te Tunus'ta kadın hareketinin öncülerinden Vesile ben Ammarun ile yaşamını birleştirecektir. Yükseköğrenimini bitirdikten sonra, 1927'de Tunus'a döndü ve avukatlık yapmağa başladı. 1927-1933 arasında Düstur Partisi'nde siyasi çalışmalar yaptı.

Düstur Partisi, ülkeyi Fransız egemenliğinden

kurtarmak ve Tunus'un bağımsızlığını sağlamak için mücadele etmekteydi. Parti, gelenekçi bir Tunus yaratmak amacındaydı. Düstur Partisi'nin eylemleri ve propagandasında Tunus'un Arap ve İslami karakteri özellikle vurgulanmaktaydı. 11 yıllık bir parti üyeliğinden sonra Batılı düşüncelerle donanmış bir grup Tunuslu aydınla birlikte 1933 sonunda Düstur Partisi'nden ayrıldı. Aynı yıl *L'Action Tunisienne* (Tunuslu Eylemi) adlı gazeteyi yayımladı.

1934 Martı'nda Düstur Partisi'nden kopan arkadaşlarıyla Neo- Düstur Partisi'ni (Yeni-Düstur) kurdu. 1934 Eylülü'nde ise Fransızlar'ın başlattıkları genel baskı ve sindirme politikasının bir sonucu olarak öbür parti kurucuları ile birlikte tutuklandı. İki yıl kadar hapsede kaldı. Fransa'da sol eğilimli Halk Cephesi'nin iktidara geçmesi üzerine serbest bırakıldı.

1937'de bir kez daha Paris'e gitti ve Fransız yöneticilerine Neo-Düstur'un istemlerini açıkladı. Neo-Düstur'un amacı, en genel çizgileriyle "Fransa ile Tunus arasında parçalanmaz bir birlik yaratmak" olarak ifade edildi. Bu ilkenin Neo-Düstur'un tüm öbür istemlerinin temeli olduğu belirtildi. O tarihlerde Fransa'da Sosyalist Léon Blum başkanlığında bir hükümet kurulmuştu. Blum hükümetinin yarattığı görece liberal koşullar, Tunus'taki Fransız egemenliğinin Fransa ile anlaşmalı biçimde son bulabileceği yolunda Burgiba ve arkadaşlarındaki umutları artırmıştı. Fransa'daki iktidar da o dönemde Avrupa'da beliren faşizm tehlikesine karşı koyabilmek için, sömürgelerinde ve manda yönetimi altında bulundurduğu topraklardaki milliyetçi güçlerle daha anlayışlı ilişkiler içine girmişti.

Leon Blum'un yerini sağcı bir rejim alınca Fransızlar'ın Kuzey Afrika'daki Arap ülkelerinde baskı politikası yeniden canlandı, Fas'ın Meknes kasabasında bütün Magrip'i (Kuzey Afrika) sarsan sert baskı önlemleri alındı. Cezayirli milliyetçi önder Messali Hac tutuklandı ve baskı politikası Tunus'a da sıçradı. Habib Burgiba 1938 Martı'nda bir grup mücedde arkadaşıyla birlikte yine tutuklandı.

Tunus'ta başlayan tutukluluğu, daha sonra Fransa'nın Marsilya kenti yakınlarındaki bir cezaevinde 1943 Kasımı'na değin sürdü. Serbest bırakılmasından sonra Roma'ya geçerek bir süre orada kaldı. İtalyanlar, kendisiyle Fransızlar'a karşı işbirliği önerisinde bulundular, Burgiba işbirliği için Tunus'un bağımsızlığında ısrar etti. Bu dönemde partililere yönergeler yollayarak, Tunus'un başına yeni geçmiş olan ve milliyetçi tavırlarıyla tanınan Moncef Bey'in çevresinde kenetlenmelerini, onun kişiliğinde Tunus'un ulusal birliğini yaratmalarını istedi.

Fransız sömürgecilğine karşı Alman ve İtalyan kuvvetleriyle işbirliğine girişmedi. 1942'de yakın mücadeleye arkadaşlarından Habib Thameur'e yazdığı bir mektupta, Fransa'nın Almanya karşısında uğradığı yenilginin Tunuslu milliyetçileri aldatmaması gerektiğini ve bu nedenle Almanlar'dan bir şey umut edilmemesi uyarısında bulundu.

II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği sıralarda Arap Birliği Örgütü'nün ortaya çıkması yeni umutlar yarattı. 1946'da Tunus'un bağımsızlığı sorununu anlatmak ve destek sağlamak için Kahire'ye gitti. Daha sonra New York'a geçerek Birleşmiş Milletler'de

Tunus sorununu diplomatik kanallardan halletmek politikasını sürdürmeye başladı.

Uluslararası politikada ABD'den destek sağlama politikasına öncelik verdi. Tunus'ta Fransız egemenliğine karşı çıkan, bağımsızlık yanlısı ama aynı zamanda anti-Amerikan sosyalistlerle mücadeleye girişti. Tunus sendika hareketini denetim altında tutan partisi Neo-Düstur aracılığıyla sosyalist eğilimli sendikacıları ve işçileri partiden uzaklaştırdı.

1953'te Fransız gizli servislerince öldürülen Tunus işçi hareketinin ve Neo-Düstur'un önderlerinden Ferhat Haşed'e ekti yaparak Tunus İşçi Sendikaları Genel Birliği'ni Sosyalist Blok'un uluslararası sendikal kuruluşundan çıkarttı, Dünya Hür Sendikalar Birliği'ne bağlattı. Bu siyasi çıkışları ile Batı dünyasına güven verdi.

Tunus'un bağımsızlığını elde etme konusunda şiddet kullanılmasının da karşısında yer aldı. Tunus'un bağımsızlığının görüşmeler yoluyla elde edilebileceği tezini geliştirdi. Bu çizgisi, zaten uzun süredir anlaşmazlık içinde bulunduğu eski Düstur ile arasını iyice açtı.

Afrika'da Kahire'nin el-Ezher'inden sonra en nüfuzlu İslami öğretim kurumu olan Tunus'taki Beytun'ye Medresesi'nden güç alan eski Düstur, laik-Batı yanlısı Burgiba ve arkadaşlarını ihanetle suçladı. Görüşmeler yoluna ağırlık verilen bağımsızlık politikasını kınadı.

1954'te Fransa'da yıllar öncesinden tanıdığı Pierre Mendès-France başbakan olunca tezlerini uygulamaya koyacağı fırsatı yakaladı. Pierre Mendès-France, Tunus'a iç özerklik vaadetti. Bu vaad, Burgiba'nın iç özerklikten bağımsızlığa kademeli ve aşamalı bir biçimde geçilebileceği tezini ortaya atmasına yardımcı oldu.

Ancak bu politika, Neo-Düstur içinde karşılaştığı en önemli bunalıma yol açtı. Radikal görüşleriyle tanınan Neo-Düstur önderlerinden Salah Ben Yusuf, iç özerkliğe karşı çıktı ve "tam bağımsızlık ve tüm Kuzey Afrika'nın kurtuluşuna dek mücadele" sloganı ile Burgiba'yı "Batı'nın, Arap milliyetçiliğinin ve İslam'ın ajanı" olarak suçladı. Çetin bir örgüt içi mücadele ve Tunus'ta yer yer çıkan karışıklıklardan sonra Salah Ben Yusuf saf dışı bırakıldı.

Vietnam yenilgisinden sonra kanlı Cezayir kurtuluş savaşı karşısında kalan Fransa'daki Guy Mollet hükümeti 20 Mart 1956'da Burgiba ile Tunus'un bağımsızlık protokolünü imzaladı. Habib Burgiba Tunus'un ilk cumhurbaşkanı oldu.

Burgiba, bağımsızlıktan sonra Tunus'u tek elden yönetti. 1950'lerin ortalarından 1970'lere dek tüm Arap dünyasını etkileyen Nasır Arap milliyetçisi dalgaya karşı koydu. Nasır ile çatıştı. Araplar'ın İsrail'in varlığını tanımalarını savunduğu için şimşekleri üzerine çekti. Cezayir'in bağımsızlığına kavuştuğu 1962'den sonra bu güçlü komşusu ile de geçinemedi. Ben Bella, Burgiba'ya karşı Salah Ben Yusuf'u destekledi. Tüm olumsuz koşullara karşın ayakta kalmayı başardı. 1974'te yaşam boyu cumhurbaşkanı seçildi. Tunus'u laik, Batı yanlısı bir Arap devleti yaptı.

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün 1982'de İsrail saldırısı sonucu Lübnan'ı terketmesi üzerine yeni karar-gâhını Tunus'a kurmasına izin vererek saygınlık

güçlendirdi. Arap Birliği Örgütü'nün 1979'da Kahire'den Tunus'a taşınması da uluslararası politikadaki rolünü öne çıkarttı.

• **YAPITLAR** (başlıca): *La Destour et la France*, 1937, ("Düstur ve Fransa"); *La Tunisie et la France*, 1954, ("Tunus ve Fransa"); *La Bataille de l'évacuation*, 1959, ("Boşaltma Savaşı"); *Discours de la victoire*, 1959, ("Zafer Söylevleri").

• **KAYNAKLAR**: C. Begve, *Le Message de Bourguibaune politique de l'homme*, 1973; J.H. Guerif, *Histoire du Mouvement National Tunisien*, 5 cilt, 1969; C.H. Moore, *Tunisia since Independence: The Dynamics of One-Party Government*, 1965; L. Rudebeck, *Party and People: A Study of Political Change in Tunisia*, 1967.

• **BAKINIZ**: İAMİN BEY.

BURHAN [Hafız] (1897-1943)

Türk ses sanatçısı. Gazelhan olarak ünlüdür.

İstanbul'da doğdu. Kocamustafapaşa rüşdiyesini bitirerek Muzika-i Hümayun'a hanende olarak girdi. Hıfzını tamamladıktan sonra, müezzinlik, mevlidhanlık, hafızlık yaptı. Burhan, musiki derslerini İsmail Hakkı Bey ile Zati Arca'dan almıştır. Mevlidhan olarak da tanınan Burhan esas ününü gazelhan olarak yapmıştır.

18 Nisan 1943'te Mareşal Fevzi Çakmak'ın kızının mevlidini okurken Ankara Hacıbayram Camii'nde öldü.

Dinsel ve dindışı musikide düzenli bir eğitim görmemişti. Özellikle çok tizlere çıkabilen bir ses alanına sahip olan Burhan, plaklara okuduğu gazellerle halk arasında yaygın bir ün kazanmış, gazel geleneğinin günümüze değin kalan başarılı bir örneğini oluşturmıştır.

BURHANEDDİN DÜSUKİ (1255-1294)

◀
**Tunus'un
bağımsızlığını
kazanması**

Mısırlı mutasavvıf. Dusukiye tarikatının kurucusudur. İslam dinine, Mısır insanının yaşayışına uygun bir biçim vermek istemiştir.

Nil kıyısında, Raşid ilçesine bağlı Düsuk köyünde doğdu, orada öldü. Gerçek adı İbrahim Burhaneddin'dir. Babası Seyid Ebülmecid'tir. Eskiden beri tasavvufla ilgilenen, Peygamber soyundan geldiği ileri sürülen bir ailedendir. "Seyid" sanını da babasından almıştır. Tasavvufla ilgili ilk bilgileri babasından edindiği sonra Kahire'de öğrenim gördüğü söylenir. Başka bir söylentiye göre de ramazan ayının birinci gününde doğduğundan, kendisinde "uğur" varmış, çevresini yetiştirmek için görevlendirilmiş. Burhaneddin öğrenimini tamamlayıp köyüne döndükten sonra

toplumla ilişkilerini kesmiş, içekapalı bir yaşam sürmeye başlamış. Bu tutumu halkın ilgisini çekince çevresinde büyük bir kalabalık toplanmış. Bundan yararlanan Burhaneddin, düşüncelerini çevresindekilere aşılama, onlar aracılığıyla daha geniş bir alana yaymaya başlamış. Kısa bir süre içinde ünü Mısır sınırları dışına taşmış. Suriye, Irak, İran, Anadolu ülkelerinden kendisini görmeye gelenler olmuş. Burhaneddin'in birçok kitap yazdığı, bunların yalnız tarikata bağlı kimselerce okunduğu söylenir.

Burhaneddin'in kurduğu tarikata, doğduğu yerin Düşük olmasından ve kendisinin de, doğduğu yere göre "Düşüki" diye anılmasından dolayı "Düşükiye" denir. Tarikat, kurucusunun görüşlerini içeren, onun koyduğu kurallara uyan, buyruklara göre davranan bir yaşam anlayışını benimsemiştir. Bu nedenle tarikatın düşünceleri Burhaneddin'in kişisel görüşleridir. Burhaneddin, bir tasavvuf insanı olmasına karşın, biri *Kuran*, öteki. Hadis olmak üzere iki kaynağa bağlanmıştır. Ona göre yaşamın ereği bilim edinmek, bilimin görevi de Tanrı'nın birliğini, yüceliğini, *Kuran*'la bildirilenleri öğretmek, kişinin inanını güçlendirmektir. Mutluluğa ulaşmak için başlıca yol azla yetinme, aşırılığa kaçmama, dünya ile ilgili tutkulardan sıyrılmasıdır. Azla yetinme (kifafu nefis) kişiyi erdemli kılar, içini arındırır, kendini Tanrı'ya vermesini sağlar. İnsanın öğrenmesi, bilmesi gereken ne varsa *Kuran*'la, Hadis'le bildirilmiştir. Tanrı önsüz-sonsuz (ezeli-ebedi) bir varlıktır, evren ve öteki varlık türleri yaratılmıştır, Tanrı'nın belirlediği süre sonunda yok olacaktır. Yargı günü vardır, ölümden sonra dirilme gerçektir. İslam dininin öngördüğü bütün görevleri yerine getirmek imanın özü gereğidir.

İnsan inandığını eylemleriyle ortaya koymalıdır, yalnız düşüncede kalan, davranışlarda kılavuz olmayan bir iman kesin değildir. Burhaneddin Düşüki'ye göre inanan kimse iyilik etmeyi seven, başkalarına karşı alçakgönüllü, yardımsever davranan, bütün çevresiyle barış ve kardeşlik duyguları içinde geçiren kimsedir. Savaş kötüdür, savaşa yol açmak daha kötüdür. Büyüklük, üstünlük başkalarının gücüne dayanılarak sağlanan görevlerle değil bilimle, gönül bilgisiyle (irfan) bağlantılıdır. İbadetin amacı insanı olgunlaştırmak, içini Tanrı sevgisiyle doldurmak, gönlünü aydınlatmaktır. İbadeti bir biçim, gövdeyle ilgili bir davranış diye anlamak yanlıştır.

Burhaneddin Düşüki'nin etkisi, ölümünden sonra daha büyük olmuş kurduğu tarikattan yeni yeni kollar türemiş, Sünnilik'in uygulandığı ülkelerde yandaş toplulukları oluşturmuştur. Anadolu'da Halvetilik'le bağlantı kuran Düşükiye tarikatının Şernubiye adlı kolu Antalya'da ortaya çıkmıştır. Öteki kolları Aşuriye, Süyütiye ve Taziye'dir.

- **KAYNAK:** *Tıbyanü Vesailü'l-Hakayık j-i Beyanü's-Selasilü't-Tariyik.* (Yazma).

BURIDANUS, Joannes (1295-1358)

Fransız, filozof. Adıcı felsefeyi savunmuş, özgür seçim sorunuyla ilgilenmiştir.

Artois bölgesindeki Béthune'de doğdu. Paris Üniversitesi'nde Occamlı William'dan felsefe öğrenimi gördü. 1328-1340 arasında bu üniversitede önce öğretim üyesi sonra da iki kez rektör oldu. 1345'te Roma'da Paris Üniversitesi'nin çıkarlarını savunmakla görevlendirildi. Kimi kaynaklar Viyana Üniversitesi'ni kurduğunu belirtirlerse de, bu konuda kesin bilgi yoktur.

Buridanus'un felsefe anlayışı Occamlı William doğrultusundadır. Ancak, kimi doğacı ve deneyci görüşlerde onu aşar. Tümellerin tikellerden önce mi sonra mı geldiği sorusunda, duyu gözlemlerinden yola çıkarak tikellerin önce geldiğini savunmuştur. Bir süre sonra ise, önceki görüşünü de değiştirerek tümel duyunun tikelden önce oluştuğunu, çünkü kesin bilginin, önce karışık olan duyu bilgisinden sonra geldiği sonucuna varmıştır. Ona göre bir nesneye uzaktan bakıldığında, iyice ayırt edilemez, bu yüzden de karmaşık ya da tümeldir. Sonra nesne daha belirginleşir ve tam görüldüğünde tikel bir durum alır. Bu, duyu bilgisinin ussal bilgiden üstün olduğunu gösterir.

Buridanus'un fiziği deney üzerine kuruludur. En önemli fizik kuramı "impetus"tur. Aristotelesçi "yemel devinim" kuramına karşı olarak o, atılan nesnenin elden çıktıktan sonra da devinimi sürdürdüğü görüşünü savunur. Bu devinim nesneleri atan yüzünden değil, atıldıklarında onlara yapışan devindirici güç nedeniyle.

Buridanus bu kuramı uzaya da uygular. Gök varlıkları kutsal bir güç itişile sağlanan "impetus" aracılığıyla devinebilirler. Bu devinim sürekli, çünkü orada engelleyici güçler yoktur.

Özgür seçim sorunuyla ilgili görüşü "Buridanus'un eşeği" denen bir örnek olayla dile getirilir. Bu örnek, kendisine eşit uzaklıkta bulunan ve eşit ölçüde çekici iki ot yığınının hangisini seçeceğine karar veremeyen eşeğin aklıktan ölüşünü betimler. Düşünürün, özgün yapıtlarında geçmeyen bu örneği, sonradan ona karşı olanların uydurdukları sanılmaktadır. Buridanus'a göre biri daha çok, öteki daha az olmak üzere, iki iyi nesne arasındaki özgür seçim, us doğrultusundadır. Ancak eş düzeydeki iki iyi söz konusu olduğunda seçim yapılamaz. İşte, eşeğin durumuna benzetilen de budur. Buridanus, bu savıyla özgür seçimi yadsımak istememiş, ancak bunun us yargısının engellenmesiyle olanaklı olduğunu savunmuştur.

Ona göre her sorun, iki karşıt güdü arasına yerleşerek, her ikisinden de bağımsız bir biçimde karar verilmesine yol açar. Bu nedenle özgürlük söz konusu değildir, çünkü artık ortada eylem yoktur; her iki yana karşı da eşit bir ilgisizlik duyunca bunlardan birini yeğlemenin bir anlamı kalmaz. İstencin doğal olarak iyiliğe yöneldiği öne sürülse de araçlardan biri seçildikten sonra özgürlük kalmaz; bu nedenle, devinimin kural ve güdüsü söz konusu ola-

maz, bu durum us kurallarıyla bağdaşmaz.

Kötüyü yeğlemek ona göre ya bilgisizlikten ya da karışıklıktan olabilir. Buridanus, istenci anlak ve duyu yönelimlerinden ayırmıştır. İstenç anlakla devindirilirse edilgin, bağımsız devinirse etkindir. Etkin bir istenç için ahlak özgürlüğü gereklidir, yoksa istenç gelişkiye götürür.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Summulae de Dialectica*, 1487, ("Diyalektik Üstüne Küçük Özetler"); *Compendium Logicae*, 1489, ("Mantığın Özeti"); *Sophismata*, 1489, ("Safsatalar"); *Questiones in X. Libros Ethicorum Aristotelis*, 1516, ("Aristoteles Etik'inin 10. Kitabı Üzerine Araştırmalar"); *In Aristotelis Metaphysica* 1518, ("Aristoteles'de Metafizik").

• **KAYNAKLAR:** I.M. Bochenski, *History of Formal Logic* (Çev. I. Thomas), 1961; E.A. Moody, *Truth and Consequence in Medieval Logic*, 1953.

• **BAKINIZ:** OCCAMLI William

BURİAN, Orhan (1914-1953)

Türk deneme, eleştiri yazarı. Aydın-
lık düşünceli bir bilim adamı olarak
Türk edebiyatına yazıları ve dergile-
riyle katkıda bulunmuştur.

İstanbul'da doğdu, 5 Mayıs 1953'te Ankara'da öldü. 1932'de İstanbul Kabataş Lisesi'ni bitirdi. Yükseköğrenimini İngiltere'de, Cambridge Üniversitesi İngiliz Edebiyatı Bölümü'nde yaptı. 1937'de yurda dönünce Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Muhtar Enata'nın çıkardığı *Yücel* dergisinin önce yazarı, sonra yöneticilerinden biri oldu. Fakülte'deki görevinin yanı sıra, Ankara Devlet Konservatuvarı'nda Batı edebiyatı ve tiyatro tarihi dersleri verdi. 1947'de çağrılı olarak ABD'ye gitti. İki yıl Princeton Üniversitesi'nde Amerikan edebiyatı üzerine çalıştı. 1952'de *Ufuklar* dergisini çıkarmaya başladı.

Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde İngiliz edebiyatı profesörü olan Orhan Burian *Yücel* dergisindeki yazılarıyla ağırlıklı olarak İngiliz edebiyatının Türkiye'de tanınmasına, özellikle Türk okurunun Shakespeare ve yapıtları konusunda derinliğine bilgiler edinmesine çalıştı. Sanat ve toplum konularında yazdığı çeşitli yazılarla hümanizm anlayışını savundu. Çağdaş Türk şiiri üzerine yazdığı yazılarla ve 1946'da yayımladığı *Kurtuluştan Sonrakiler* adındaki şiir antolojisinin önsözleriyle yeni değer yargıları getirdi.

Kurduğu *Ufuklar* dergisini onun anısına bir saygı olarak yakın arkadaşı Vedat Günyol *Yeni Ufuklar* adıyla uzun yıllar sürdürmüştür.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Kurtuluştan Sonrakiler*, 1946, antoloji; *Denemeler-Eleştiriler*, (ö.s.), 1964.

Edmund Burke

BURKE, Edmund (1729-1797)

İngiliz devlet adamı ve siyaset felsefesi. Güncel olaylar üzerine yazdığı yazılarla siyaset kuramının oluşmasını etkilemiştir.

12 Ocak 1729'da Dublin'de doğdu, 9 Temmuz 1797'de Beaconsfield'de öldü. İrlandalı orta halli bir ailenin oğludur. Annesi Katolik, babası Protestan olan Burke, daha çok, Protestan olarak yetiştirildi. 1743-1748 arasında Dublin'deki Trinity College'da öğrenimini tamamladıktan sonra, 1750'de Londra'da hukuk öğrenimi gördü.

1761'de İrlanda Bakanı G. Hamilton'un, 1765'te de Rockingham Markisi'nin özel yazmanlığını yaptı. Liberal eğilimli WhigPartisi'negirerek, 1765'te Wendenover'den, 1774'te Bristol'den, 1781'de Malton'dan milletvekili seçildi; 1795'te siyasetten çekildi.

1688 Devrimi'yle İngiltere'de siyasal erk, "Whig" aristokratlarının eline geçmişti. Fakat yüzyıl sonra III. George, anayasanın krala tanıdığı yetkileri artırmak için Whigler'in çoğunlukta olduğu yasama organını kendi amaçları doğrultusunda zorlamaya başlayınca, Burke, Whig Partisi'ni krala karşı durmadığı için eleştirmiştir. Dengeli bir anayasa düzeninde yasama organının bağımsız olmasını ve kendini ulusun yararına adanmış, yetenekli, ilkelerine bağlı kişilerden oluşması gerektiğini savunmuştur. Öte yandan yönetilenlerin nasıl yönetileceklerini saptamaya hakları olmadığını eşit oy hakkının anlamsız bir aritmetik oyunu olduğunu öne sürmüştür.

Burke temsil fikrini tarihsel kategoriler içinde düşünmüş, kendisi soylu olmamakla birlikte aristokratik yönetimi savunmuştur. Düzenin bozulmamasını her şeyin üstünde tutmuştur. Yaşadığı çağın iki büyük olayına da bu açıdan bakmış, Amerikan Devrimi'ni onaylamış, Fransız Devrimi'ni ise yermiştir. Amerikan Devrimi'nde temelde geleneksel hakların ve özgürlüklerin korunması varken, Burke'e göre, Fransız Devrimi yapay bir akılcı felsefe üzerine yeni bir sistem kurmayı amaçlamıştır. Ayrıca Burke, bu devrim, kişisel hürriyet, din ve devletin geleneksel

Fransız
Devrimi'ne
ilişkin görüşleri

yapısını bozma pahasına özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi ilkeleri getirmekle de suçlamıştır.

Burke, Fransız Devrimi'nin temelindeki "evrensel insan hakları" ve "doğal yasalar" gibi önsel (a priori) kavramları önemli görmemiştir. Ona göre siyasal görmüş-geçirmişlikten yoksun, hayalperest bazı idealistlerin var olan kurumlara ve yerleşmiş geleneklere karşı şiddet yoluyla giriştikleri bir devrim verebileceği sonuç, felaketten başka bir şey olamazdı.

Burke'nün siyaset ile ilgili tutumu temelde dinsel bir tutumdur. Bir Hristiyan olarak, dünyanın yetkinlikten uzak bir düzeni olduğunu söylerken ahlaki düzene verdiği önemi vurgular. Ona göre, yöneticilerin ve yasa koyucuların ilk görevi, şimdiyle ilgilidir, gelecekle değil. Bu kişiler güçlerini bugünkü kötülükleri düzeltmek için kullanmalıydılar.

Burke'nün üzerinde durduğu kavramların başında; adalet, doğal eşitlik, doğal haklar gelir. Eşitlik ve yararcılığı "hukukun iyi temeli" olarak gösterirken, adaleti yararcılığın bir işlevi olarak görmez. Hukuksal yargı, yan-koşullar, yararlılık gibi kavramları doğal hukuk geleneği içinde, değişik bir biçimde ele almıştır.

Doğal görevler ve haklar

Burke, doğal hukuktan söz ederken 17. ve 18. yy'ların doğal hukuk anlayışı ile Thomizm'in doğal hukuk anlayışı arasındaki farkı gösterir. Thomizm daha çok doğal görevlerle, öteki ise doğal haklarla ilgilidir. Burke, Thomizm'de olduğu gibi doğal görevler üzerinde durur, doğal hakları ise ikincil olarak ele alır.

Burke'e göre, insanı, Tanrı, fiziki dünya ve öteki insanlardan oluşan üçlü bağımlılığından kurtaracak ya da bağımlılığını azaltacak hiçbir hak olamaz. Bu bağımlılıklarını ve bunlardan kurtulmasının olanaksızlığını bilmesi, insanın yaşam, özgürlük ve mülkiyet eşitliğinin bir hayal olduğunu öğrenmesine yarar. Uygar bir toplum düşüncesi ancak doğal görevler ve doğal haklarla birlikte anlamlıdır. Uygar bir toplumun ayakta kalabilmesi için toplumu yönetenler bu hakların kullanılmasını ve görevlerin yapılmasını sağlamalıdır.

Burke, insanlar arasında ahlaksal ve yasalar önünde hukuksal bir eşitliğe inanır. Buna karşılık insanlar arasında siyasal ve düşünsel bir eşitliği kabul etmez.

Doğal ve siyasal toplum kavramları

Burke'nün siyaset felsefesi ile ilgili görüşlerinin toplandığı kitabı *A Vindication of Natural Society*'dir ("Doğal Toplumun Doğrulanması"). Bu kitabında doğal toplum biçimini ve ilişkileri inceler. Doğada birçok zorluklarla karşı karşıya kalan insanlar bu zorluklara birlikte göğüs germek, gereksinimlerini birlikte karşılamak zorundaydılar. Onları besleyen, barınmalarını sağlayan maddeler aynı ve ortaklı. Bu ortaklık onları toplum fikrine götürdü. Burke, pozitif bir kurumlaşmayı içermeyen bu birliği "doğal toplum" olarak adlandırır. Ancak insanlar bununla yetinemediler. Doğal biraradalıkları onlara zorunluluklar getirmiyordu, bu yüzden de elde ettiklerini ellerinden kaçırmaları, bu koşullar altında, çok kolaydı. "Doğal toplum" onları birarada tutamadığına göre, başka yollar aranmalıydı. İnsanlar bu eksikliği "yasalar"la giderdi. Yasaların işe karışmasıyla ortaya çıkan toplum biçimi "siyasal toplum" dur. Bu toplum biçimi,

devletlerin, uygar toplumların, hükümetlerin kaynağıdır.

Genel sınıflamadan sonra, tek tek devlet biçimlerinin yapısını inceleyen Burke'e göre, devleti kavramsal olarak ele alırken dışsal ve içsel ilişkilerini incelemek gerekir. Dışsal ilişkileri arasında, başka devletlerle olan dostluk ve düşmanlık ilişkileri vardır. İçsel ilişkileri ise, onu oluşturan parçalarını, yöneten ile yönetilenlerin karşılıklı ilişkilerini içerir. Her iki tür ilişkinin temelinde, insanların birbirlerini altetme güdüləri yatar. İnsanlar "siyasal toplum" kurdukları zaman bu güdülerini doyuracak araçları üretme olanakları olur.

Burke, Tarihçi Hukuk Okulu'nun esin kaynaklarından. Rousseau'nun doğal hukuk görüşlerine karşı tarihsel olguların sürekliliği görüşünü savunmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *A Vindication of Natural Society: or a View of the Miseries and Evil arising to Mankind from every Species of Artificial Society*, 1756, ("Doğal Toplumun Doğrulanması: Ya da Her Çeşit Yapay Toplumun İnsanlığa Getirdiği Felaket ve Kötülüklerin Bir Değerlendirmesi"); *A Philosophical Inquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful*, 1756, ("Asil ve Güzel Olana İlişkin Düşüncelerimizin Kökenine Yönelik Felsefi Bir Araştırma"); *Observations on a late Publication Entitled, the Present State of the Nation*, 1769, ("Ulusun Bugünkü Durumu Adlı Kitap Üzerine Gözlemler"); *Thoughts on the Present Discontents*, 1770, ("Varolan Hoşnutsuzluklar Üzerine Düşünceler"); *American Taxation*, 1774, ("Amerikan Maliyesi"); *Conciliation With America*, 1775, ("Amerika ile Üzlaşma"); *India Bill*, 1783, ("Hindistan Yasa Tasarısı"); *The Impeachment of Warren Hastings*, 1788, ("Warren Hastings'in Suçlanması"); *Reflections on the Revolution in France*, 1790, ("Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler").

• **KAYNAKLAR:** A. Cobban, *Edmund Burke and the Revolt against the Eighteenth Century*, 1929; C.B. Cone, *Burke and the Nature of Politics*, 1957; J. Mac Cunn, *The Political Philosophy of Burke*, 1913.

BURKE, Kenneth (1897)

ABD'li eleştirmen, edebiyat kuramcısı, şair ve öykü yazarı. Edebi biçimler üzerine geliştirdiği kuramsal yaklaşımıyla önem kazanmıştır.

5 Mayıs 1897'de, Pittsburgh'da doğdu. Ohio Eyalet Üniversitesi ve Columbia Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Önceleri şair olarak, daha sonra ise 1926-1927 yıllarında *The Dial* dergisine yazdığı yazılarla, müzik eleştirmeni olarak tanındı. 1934-1936 arasında *The Nation* dergisinin müzik eleştirmeni oldu. 1937'de New School for Social Research'de eleştiri kuramları ve uygulamalı eleştiri konularında verdiği derslerle ilgi topladı. 1938'de ve 1949-1950 arasında Chicago Üniversitesi'nde, 1952 ve 1958'de Indiana Üniversitesi'nde, 1962 ve 1964'de Drew Üniversitesi'nde, 1943-1961 arası Bennington College'da, 1963'te Pennsylvania Eyalet Üniversitesi'nde, 1967-1968 arası Harvard Üniversitesi'nde, 1970-1971 yıllarında Washington Üniversitesi'nde ve birçok başka üniversitede öğretim üyeliği yaptı. Edebiyat

kuramları, modern edebiyat eleştirisi, edebiyat biçimleri üzerine verdiği ders ve seminerlerle ABD akademik çevrelerinin önemli isimlerinden biri olarak tanındı. Şiirleri ve edebiyat eleştirisine yaptığı katkılarla birçok ödül aldı.

Burke'un müzik eleştirmeni, edebiyat kuramcısı, şair ve öykü yazarı olarak çok yönlü bir kişiliği vardır. En önemli çalışmaları ise, 1931'de yayımlanan *Counter-Statement* ("Karşı-Tez"), 1941'de yayımlanan *The Philosophy of Literary Form* ("Edebi Biçim Felsefesi"), 1966'da yayımlanan *Language as Symbolic Action* ("Simgesel Eylem Olarak Dil") gibi kitaplarıyla, edebiyat eleştirisi alanında olmuştur.

20. yy başlarında ABD'de akademik eleştiri, iletişim ve sanat incelemesinde belagatı (rhetoric) temel alan ve Aristoteles'e yaslanan bir yaklaşıma yönelmişti. Daha sonraki yıllarda ise eleştirmenlerin ilgisi, belagatı yazar ya da konuşan açısından değil, okuyucu ya da dinleyici açısından değerlendiren bir anlayışa kaydı. Kenneth Burke, belagata ağırlık veren eleştirinin Aristoteles'ten kaynaklanan sınırlarını zorlayarak, bu yaklaşıma çağın koşullarına ve gelişen bilgi kuramlarına uygun bir biçim vermeyi amaçlamıştır. Belagat çözümlemesini sözlü olmayan edebi biçimlere de uygulayarak yeni bir eleştiri anlayışının kuramsal temellerini atmıştır. Edebiyatı bir "simgesel eylem" olarak çözümleyen Burke, okuyucu psikolojisi ile edebiyat biçimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen yaklaşımıyla önem kazanmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** Eleştiri-İnceleme: *Counter-Statement*, 1931, ("Karşı Tez"); *Attitudes Toward History*, 1937, ("Tarihe Karşı Alınan Tavırlar"); *The Philosophy of Literary Form*, 1941, ("Edebi Biçim Felsefesi"); *The Grammar of Motives*, 1945; *A Rhetoric of Motives*, 1950; *Language as Symbolic Action*, 1966, ("Simgesel Bir Eylem Olarak Dil"). Şiir: *Collected Poems, 1915-1967*, 1968, ("Tüm Şiirleri"). Öykü: *The White Oxen and Other Stories*, 1924; *Complete White Oxen*, 1968. Roman: *Towards a Better Life*, 1932, ("Daha İyi Bir Yaşama Doğru").

BURLAMAQUI, Jean Jacques (1694-1748)

İsviçreli filozof ve hukukçu. Ustan ve ahlaka dayanan içgüdüden çıkarıldığına inandığı doğal hukukun çözümünü yapmaya çalışmıştır.

Cenevre'de doğdu ve orada öldü. Hukuk öğrenimi gördü. 25 yaşında doğal hukuk dersleri vermeye başladı. 1730'da Cenevre Üniversitesi'nde halk hukuku doçenti oldu, 1732'de Cumhuriyet'in yüksek konseyine üye seçildi.

Burlamaqui, uygar toplumun doğal duruma aykırı bir nitelik taşıdığını ileri süren Hobbes'a karşı çıkarak uygar toplumun doğal durumun evrimleşmiş bir aşamaya ulaşmasıyla oluştuğu görüşünü savundu. Ona göre, uygar toplumun amacı ortak bir yetkeye dayanarak toplanan insanların, yalnız yasa ve kuralların kendilerine vereceği mutluluğu sağlamaktır. Bu yetkenin bütün bireylerin çıkarlarını koruması gerek-

tiğinden, yönetici kurul ulusun çıkarı için güvence vermeli ve onu sarsıntıya uğratmamalıdır. Bu güvence özgürlüğün koşullarını yaratan başlıca kaynaktır. Bu koşullar olmadan uygar toplum amacına ulaşamaz.

Özgürlük konusunda, arkadaşı liberal görüşlü Barbeyrak'dan etkilenen düşünür, 19. yy'ın bütün toplum kurumlarının bu ilkelere dayanması gerektiğini öne sürdü.

Ona göre, hükümdarın üstünde, kendisini yargılayabilecek daha büyük bir yetke olamaz. Hükümdarın dokunulmazlığı vardır. Ancak, ulusun, yöneticinin yetkisini geri almak ve başkasına vermek hakkı da bulunur. Temelde monarşi destekçisi olan Burlamaqui, seçimle gelen yönetimi soydan gelen krallık yönetimine yeğlediğini açıklamıştır. Ona göre yasa düşüncesi, özellikle doğal yasa, insan doğasıyla bağlantılıdır. Hukuk gibi ahlakın da baş nesnesi olan insanın doğasını inceledikten sonra genel doğrunun kaynağını bulmaya çalıştı. Bu nedenle akıldan çıkarıldığına inandığı davranış kurallarını, zorunluluğun doğasını ve kaynağını, karşılıklı hakları ve görevleri sistemleştiren yasayı ve egemenliğin temellerini inceledi. Doğal yasayı kutsal düzen, us ve ahlaka dayalı içgüdüden çıkartarak varlığını denedi ve bu biçimde çözümlemeye çalıştı.

Ona göre us, kendinde her zaman kesin olma özelliğini taşır. Tanrı usun içinde, us da doğa içinde emilmiştir. Anlamak, kendi doğası içinde, yanılmazdır ve doğruyu tanıma gücü yoluyla yanlıştan ayırır. İnsanın çoğunlukla yenik düştüğü aşırı tutkularına karşı us, açıklık niteliği de sağlar.

Burlamaqui yapıtlarında genel olarak doğal hukuk biliminin o zamana dek ulaştığı aşamanın bir özetini verdi.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Eléments du droit naturel*, 1744, ("Doğal Hukukun Öğeleri"); *Principes du droit naturel*, 1747, ("Doğal Hukukun İlkeleri"); *Principes du droit politique*, 1751, ("Siyasal Hukukun İlkeleri").

- **BAKINIZ: BARBEYRAK.**

BURLEIGH, Walter (1275-1343)

İngiliz, düşünür. Tümellerin bütün nesnelerde var olduğunu ve gerçekte bağlantılı bulunduğunu ileri sürdü.

Oxford'da doğdu, nerede öldüğü bilinmiyor. Arkadaşı Occamlı ile birlikte Duns Scotus'tan felsefe okudu. Okulu bitirdikten sonra bir süre Paris'te ders verdi. İngiltere'ye döndüğünde Kral III. Edward'ın eğitimiyle görevlendirildi. 1301'den başlayarak Oxford Üniversitesi'nde felsefe okuttu.

Burleigh'nin yaşadığı dönemde Aristotelesçilik yenilmiş, Occamcı felsefe ortaya çıkmıştı. O, geç Orta Çağ döneminde yaşayan düşünürler arasında, gelecekte konuları işlemeyi sürdüren ve çoğu kez tutucu sayılabilecek sonuçlara varmış olan bir filozoftur. Çok sayıda yapıt vermiş, bunlarda "modern" filozoflar olarak adlandırılacaklarına karşı çıkmış ve özellikle

Occamlı William'ın felsefede başlıca rakiplerinden biri olarak tanınmıştır.

Tümeller konusunda Occam'ın genel kavramları zihinsel olgulara indirgeyen uç tutumunu yadsır. Burleigh'ye göre genel terimler gerçek varlıklar üzerinedir. Bu terimlerin yalnızca kavram ya da sözcüklerle ilgili olduklarını söylemek yalın bir tutumdur. Anlaşılması gereken, bütün nesnelerde tümeller bulunduğudur. Şu halde tümeller insan anlığından bağımsız olarak vardır. Anlak tikeli doğrudan kavrar. Tümele ise düşünce yoluyla varır. Karşılaşılan herhangi bir nesnenin gerçekten anlaşılması, bu imgelem-sel düşünce yetisiyle tümele ulaşılmasına bağlıdır.

Burleigh'nin çok yönlü bilimsel çalışmaları tümellerin gerçekliği varsayımını serimler. Ortaya attığı özgün bir açıklama, biçimlerin pekleşme ve zayıflamalarıyla ilgilidir. Ona göre, nesnelerin biçimleri belirli bir tümelik kategorisine göre ya pektir ya da zayıftır. Örneğin bir nesne az ya da çok güzel olabilir. Burleigh bu olguyu birden çok güzellik formu kabul etmek gerekmeden şöyle açıklıyor: Biçimlerin kendileri değişmemelerine karşın, bu biçimleri taşıyan nesneler bunları az ya da çok yetkin olarak alırlar. Bu değişirlik (variation) derecesine göre de biçimlerin peklilik ve zayıflıkları söz konusu olur.

O, düşüncenin geleneksel yöntemine bağlı kalarak "devininin kaynağı devinen nesnedir" diyen "impetus" öğretisini yadsıdı. Bunun yerine her devininin içinde yeni bir yerin, yeni bir bitiş noktasının ve yeni bir biçimin olduğunu ileri sürdü. Bunların, birbirlerinin yerini alarak devinimi gerçekleştirdiği görüşünü savundu.

Onun benimsediği bu yöntem başlangıçta Occam'a karşı olan zaman ve nicelik konusundaki düşüncelerinde de görülür. Onun düşüncesine göre zaman ve nicelik usun dışında oluşan bağımsız kategorilerdir. Zaman birbiri ardınca geliştir, nicelik ise genişleyendir. Bunların eş kökten gelen başka özelliklerle özdeşleştirilmesi söz konusu değildir.

Zaman bir devininin değildir, ancak zaman doğrultusunda devininin geçmişte veya şimdi varolabilir. Devininin ölçüsü olduğunda, zaman hızlı ya da yavaş olabilir. Nicelik ve zaman maddeden ayrıdır. Burleigh'nin benimsediği görüşe göre evren, varlıklarını kendi kendine sürdüren nesnelerden kurulmuştur.

Yerçekimi konusunda Burleigh'nin ileri sürdüğü düşünceler Occam ile Buridanus'un görüşlerine yaklaşıp.

Ele aldığı sorunlar nedeniyle, gelenekçi bir tutumu benimseyen Burleigh'nin kendinden sonra gelen tanrıbilimciler üzerindeki etkisi uzun sürmüştür.

• **YAPITLAR (başlıca):** *De Materia et Forma*, (ö.s.), 1500, ("Madde ve Biçim Üstüne"); *Summa Totius Logicae* ("Genel Mantık Üstüne"); *De Intentione et Remissione Formarum*, (ö.s.), 1519, ("Biçimlerin Pekleşmesi ve Zayıflama Üstüne"); *De Puritate Artis Logicas*, (ö.s.), 1951, ("Mantık Biliminin Arınmışlığı Üstüne").

• **KAYNAKLAR:** A. Maier, *Die Vorläufer Galilei*, 1949; A. Maier, *Zwischen Philosophie und Mechanik*, 1950.

BURNE-JONES, Edward Coley (1833-1898)

İngiliz, ressam. Süslemeci bir incelikle çeşitli efsane konularını işlemiştir.

22 Ağustos 1833'te Birmingham'da doğdu, 17 Haziran 1898'de Londra'da öldü. Exeter College'da öğrenim gördüğü sıralarda şair ve ressam William Morris'le tanıştı ve İtalyan resminde Raphael'den önce var olduğunu düşündükleri yalın ve dolaysız bir sanatı izleyen Rosetti, Millias ve Hunt gibi Pre-Raphaelit topluluğunun ileri gelen sanatçılarından yapıtlarını incelemek olanağını buldu. 1855'te yapıtlarına hayranlık duyduğu Rossetti ile tanıştı, onun önerisi üzerine Oxford Üniversitesi'nde sürdürdüğü öğrenciliği bırakarak ressam olmaya karar verdi. 1858'de yeniden Oxford'a dönerek Rossetti ile birlikte üniversitenin okuma salonunun süsleme çalışmalarına katıldı. 1859'da İtalya'ya gitti. Burada yakından incelediği Botticelli, Mantegna ve Signorelli gibi sanatçılardan çok etkilendi. 1862'de ünlü İngiliz eleştirmeni John Ruskin ile birlikte ikinci kez İtalya'ya gitti, orada Tintoretto'nun yapıtlarını kopya etti. Grosvenor Galerisi'nin 1877'deki açılış sırasında çok sayıda yapıtı sergilenince kısa zamanda tanındı. 1882'de Paris'te açılan Uluslararası Çağdaş Sanat Sergisi'ne Fransız Hükümeti'nin çağrılısı olarak katılan tek İngiliz sanatçı oldu. "Uyuyan Güzel" öyküsünden yola çıkarak gerçekleştirdiği *Briar Rose* adlı resim dizisinin 1890'da Agnev's Galerisi'nde sergilenmesi ününü iyice pekiştirdi. Resim dışında çeşitli süsleme çalışmaları ve vitray tasarımları da gerçekleştirdi. 1894'te Sir unvanını aldı.

Burne-Jones'un resimlerinin konuları Orta Çağ baladlarından, Yunan mitolojisinden, Morris'in *The Earthly Paradise*'ından ("Dünyasal Cennet"), Spencer ve Chaucer'in şiirlerinden ve *İncil*'den kaynaklanır. Üslubu, ilk yapıtlarında da görüldüğü gibi Rossetti'nin ve William Morris'in etkisi altındadır.

İtalya gezilerinden sonra resimlerine, özellikle kadın figürlerinin işlenişine, Botticelli'nin şiirsel süslemeciliği yansımasıdır, bununla birlikte kişisel duyarlılığı kaybolmamıştır. Ancak yaşamının sonuna doğru bu duyarlılık yok olmuş, üslubu katışıksız bir estetik çiliğe dönüşmüştür.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Clara von Bork*, 1860; *Başrahıbe'nin Öyküsü*, 1869-1898; *Değirmen*, 1870; *Pan ile Psykhe*, 1872-1874; *Altın Basamaklar*, 1880; *Kral Cophetua ve Dilenci Kız*, 1884, Tate Galerisi, Londra; *Yıkıntılar Arasında Aşk*, 1894, Wightwich Malikânesi, Wolverhampton/İngiltere; *Venus'ün Aynası*, 1898-1899.

• **BAKINIZ:** W. MORRIS, ROSETTI.

BURNET, Frank Macfarlane (1899)

Avustralyalı viroloji uzmanı. Doku naklinde bağışıklık sisteminin rolü üzerine çalışmalarıyla Nobel Tıp ve Fizyoloji Ödülü'nü kazanmıştır.

Frank Macfarlane Burnet 3 Eylül 1899'da Trafalgon'da doğdu. 1923'te Melbourne Üniversitesi'nden tıp diploması aldı. 1926-1927 arasında İngiltere'ye giderek Lister Enstitüsü'nde çalıştı, aynı zamanda Londra Üniversitesi'nden doktora aldı. Bu dönemde ve 1931-1932 arasında İngiltere'ye yeniden gittiğinde, virüslerin neden olduğu hastalıklar üzerine yaptığı çalışmalara dayanarak virolojide yaygın olarak kullanılan bazı teknikler geliştirdi. 1928'de Melbourne Kraliyet Hastanesi'ndeki Hall Tıp Araştırmaları Merkezi'nde yardımcı yönetmen, 1944'te de yönetmen oldu. Aynı yıl Melbourne Üniversitesi'nde atandığı deneysel tıp profesörlüğü görevini 1964'te emekli oluncaya değin sürdürdü. 1960'ta doku naklinde kazanılmış bağışıklık mekanizmasının rolü üzerine incelemeleri ile Medawar ile birlikte Nobel Tıp Ödülü'nü kazandı.

Burnet 1931'de İngiltere'deyken katıldığı grip virüsü çalışmalarını Avustralya'da sürdürerek civciv embriyonunda virüs üretme tekniğini geliştirdi. Günümüzde yaygın olarak kullanılan bu yöntemle ilk kez bir grip aşısı gerçekleştirdi. Bunun yanı sıra, Q humması, doğum humması, miksomatöz dejenerasyon gibi hastalıklara yol açan virüsler üzerine çalışmalar yaptı. Q hummasına neden olan ve kendi adıyla anılan organizmayı (*Coxiella burnetii*) buldu.

Burnet viroloji çalışmaları sonucu bağışıklık mekanizmalarıyla ilgilenmeye başlayınca, özellikle doku naklinde red mekanizmasını incelemeye yöneldi. Vücuda giren bir yabancı maddedeki kimi proteinlere tepki şeklinde oluşan antikorlar bu yabancı proteinleri nasıl etkisiz hale getirebiliyorsa, bir organizmadan başka birine nakledilen dokudaki proteinler de aynı şekilde bağışıklık sisteminde bir tepkiye ve dolayısıyla red olayına yol açabiliyordu. Burnet 1949'da bağışıklık mekanizmasının tümüyle doğuştan işlerlik kazanmadığını ve gelişme sürecinde edinildiği görüşünden yola çıkarak, doku naklini engelleyen mekanizmanın embriyon aşamasında geliştiğini ileri sürdü. Bu görüş Medawar'ın deneyleri, özellikle de embriyon aşamasındayken başka bir tür farenin doku hücreleri aşılanmış bir farenin daha sonra o türden yapılan doku nakillerini kabul ettiğini gösteren çalışmalarıyla doğrulandı. 1960'larda da antikor üretme mekanizmasının doğuştan timüs bezinde odaklaştığı ve daha sonra tüm vücuda yaygınlaştığı ortaya çıkarıldı.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Viruses and Man*, 1953, ("Virüsler ve İnsan"); *Principles of Animal Virology*, 1955, ("Hayvan Virolojisinin İlkeleri").

• **KAYNAKLAR**: E.T. Gustafson, *Portraits of Nobel Laureates in Medicine and Physiology*, 1963.

• **BAKINIZ**: CARREL, MEDAWAR.

BURNHAM, Daniel Hudson (1846-1912)

ABD'li mimar ve kent tasarımcısı. Chicago'da gerçekleştirdiği yapılar ve hazırladığı planla kentin gelişiminde uzun süren bir etkisi olmuştur.

4 Eylül 1846'da New York'da Henderson'da doğdu, 1 Haziran 1912'de Heidelberg'de öldü. Dokuz yaşındayken ailesi Chicago'ya yerleşti. Öğrenimini tamamladıktan bir süre sonra Carter, Drake and Wright adlı bir mimarlık bürosunda çalışmaya başladı. Burada, John Welborn Root'la tanıştı. 1873'te ortak olarak Burnham ve Root şirketini kurdular ve 1891'de Root'un ölümüne değin birlikte çalıştılar. Altmış teknik ressamın çalıştığı bu şirketin gerçekleştirdiği yapılardan ABD'deki yığma strüktürlü gökdelenlerin sonuncusu ve en yükseği olan *Monadnock* ve çelik konstrüksiyonlu *Reliance* ile *Rookery* gökdelenleri özellikle önemlidir.

Burnham önceleri daha çok şirketin yönetimi ve ticari işleriyle ilgileniyordu. Şirkette başmimar olarak çalışan Root ölünce, bu görevi de üstlendi ve kendi adına yeni bir şirket oluşturdu. 1894'te Amerika Mimarlar Kuruluşu başkanlığına getirildi. Bundan sonraki çalışmaları arasında kent tasarımı giderek ağırlık kazandı. Önemli yapıların yanı sıra, ABD'nin çeşitli kentleri ve Filipinler'in başkenti Manila için planlar hazırladı.

Burnham'ın çalışmaları, ABD kentlerinin, özellikle Chicago'nun biçimlenmesini etkilemiştir. 1907-1909 arasında Edward H. Bennett'la birlikte hazırladığı Chicago planı, yaklaşık otuz yıl boyunca uygulanmıştır. Onun Root'la birlikte gerçekleştirdiği yapılar, bazı teknik yeniliklerle, gökdelen yapımının gelişmesine katkı sağlamış, ticari merkezlerin dev yapılarla donanmış bugünkü görünümünü hazırlayıcı bir rol oynamıştır. "Büyük boyutlu düşünme" ABD kentlerinin gelişimi açısından, Burnham için bir çeşit slogan olmuştur. 1893 Dünya Sergisi ile ilgili çalışmalarındaki tutumuyla, akademik seçmeci anlayışın yeniden ağırlık kazanmasına yol açmıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Yapı: Montauk Block* (Root ile), 1882-1883, Chicago; *Rand McNally İşhanı* (Root ile), 1889-1890, Chicago; *Chicago'da Rookery İşhanı* (Root ile), 1886; *Reliance İşhanı* (Root ile), 1890, Chicago, 1895'te 4 kattan 13 kata yükseltildi; *Monadnock Gökdeleni* (Root ile), 1891, Chicago; *Union İstasyonu*, 1909, Washington DC; *Selfridge Mağazası*, 1909, Londra. **Kent planlaması**: *Cleveland, Baltimore, Manila*, 1903; *Chicago*, 1907-1909.

• **BAKINIZ**: H.H. RICHARDSON, L. SULLIVAN.

BURNHAM, James (1905)

ABD'li siyaset bilimci. Çağdaş sanayi toplumlarında teknokratların işlevleri üstüne çalışmalarıyla tanınmıştır.

James Burnham 1941'de yayımlanan *The Managerial Revolution* ("İşletmeciler Devrimi") adlı kitabında, gerek sosyalist gerekse kapitalist ülkelerde örgütlerin giderek birbirine benzemekte olduğunu ve teknokratların etkinliğinin arttığını öne sürmüştür.

Burnham'a göre, kapitalizm çöküş içindedir ve sosyalist sistem kapitalizmin yerini alacak durumda değildir. Kapitalist ve sosyalist sistemler benzer biçimde evrim göstermektedirler. Siyasal rejimi ne olursa olsun her ülkede bir "iş idarecileri devrimi" yaşanmakta, servet ve iktidar giderek ekonomiden sorumlu teknisyenlerin eline geçmektedir. İşletmelerin sahipliği ve denetiminin birbirinden ayrılması işletmenin sahipliğinin denetleyenlerin eline geçmiş olduğu anlamına gelmektedir. Üretim araçlarının denetiminin, işletmenin hem sahibi hem de yöneticisi olanlardan yalnızca yöneticilerin eline geçmesi, sınıf çelişkilerini etkilemeksizin kapitalizmin biçim değiştirmesine yol açmaktadır. Kapitalistler gibi, üretim araçlarının "yeni" sahipleri de "mülksüz" işçi sınıfı ile karşı karşıyadır. Yeni bir sömürü biçimi ortaya çıkmaktadır. Bu sömürü kapitalist toplumda olduğundan daha yoğundur. Bir yandan işçi sınıfı daha türdeş bir yapı kazanmakta ve son derece uzmanlaşmış iş idarecileriyle genelde niteliksiz işçiler arasındaki fark artmaktadır. Öte yandan da "bürokratikleşmiş" toplumlarda, işçinin emeğini satma konusundaki görünürdeki özgürlüğü bile elinden alınmakta ve işçi çalışmaya zorlanmaktadır.

Yaşadığı dönemi, bir "geçiş" dönemi olarak nitelendiren Burnham, sanayileşmenin belirli bir aşamasından sonra tüm toplumların işletmeciler sınıf toplumları haline geleceğini savunmuştur.

- YAPITLAR (başlıca): *The Managerial Revolution*, 1941, ("İşletmeciler Devrimi"); *The Machiavellians, Defenders of Freedom*, ("Makyavelciler, Özgürlüğün Savunucuları").

BURNS, Robert (1759-1796)

İskoç, şair. Çok sevilen taşlama, şarkı ve duygusal şiirleriyle İskoçlar'ın ulusal şairi olarak ün kazanmıştır.

25 Ocak 1759'da, İskoçya'da, Ayrshire'da doğdu, 21 Temmuz 1796'da Drumfries'de öldü. Yoksul bir çiftçinin oğluydu. Çocukluk yıllarının geçtiği Ayrshire Kalvenciler'in etkisindeydi. Ama babasının ılımlı görüşleri Burns'un Kalvenci bağnazlıktan uzak yetişebilmesini sağladı. Özel öğrenim gördü. *Incil*'i ve İngiliz şairlerini okudu, Fransızca ve biraz da Latince öğrendi. Önceleri İskoç edebiyatı üzerine bilgileri

yerel halk şarkı ve öykülerinden oluşan sözlü edebiyatla sınırlıydı. Daha sonra 15. yy'da yazılmış olan "Wallace" adlı şiirin İskoç şair William Hamilton of Gilbertfield tarafından yapılan uyarlamasını okudu. Yazılı İskoç edebiyatının ilk etkilerini aldığı kaynak bu şiirdir. Robert Fergusson'u okuduktan sonra ise çağdaş İskoç edebiyatının sorunları üzerine bilgiler edinmeye başladı.

Gençlik yıllarını babasının çiftliğinde çalışarak geçirdi. Çiftlik yaşamının zor koşulları yüzünden genç yaşta hastalandı. Bir yandan edebiyatla uğraşırken şiir yazıyor, bir yandan da toprak sahipleriyle çiftçiler arasındaki çelişkiler üzerine düşünüyordu. Eşitlikçi görüşlere yakınlık duymaya başladı. 1784'de babası iflas edip ölünce, ailenin reisi olarak Mossiel'de bir çiftlik kiraladı. Uzun süre şair ve çiftçi olarak ikili bir yaşam sürdürdü. Jean Armour'la olan ilişkisi ve evlilik dışı çocukları kilisenin suçlamalarına neden oldu. 1788'de Armour'la evlendikten sonra Ellisland'de bir çiftliğe yerleştiyse de işinde pek başarılı olamadı. Sağlığı da bozulmaktaydı. 1791'de Dumfries'de vergi tahsildarı olarak çalışmaya başladı. Duygusal sorunlar ve para sıkıntısına karşın bu dönemde de birçok eser verdi.

Burns'un ilk ürünleri İskoç halk şarkıları ile 18. yy'ın duygusal ve melodramatik şiirlerinin etkilerini birleştirir. Aynı yıllarda Kalvenciler'e karşı yazdığı taşlamalar, döneminin toplumsal tablosunun ince alay dolu değerlendirmeleridir. 1785'ten sonra yazdığı şiirler ise İskoç "sanat" şiirinin de etkilerini taşır. 1786'da *Poems, Chiefly in the Scottish Dialect* ("Çoğunlukla İskoç Lehçesinde Şiirler") adıyla yayımladığı bu şiirler hem taşra halkının sevgisini, hem de İskoç şair ve eleştirmenlerinin övgüsünü kazanmıştır.

Bu şiirlerde halk kültürünün öğeleriyle, taşlamaya yönelen bir eleştirelilik birleştirilmiştir. Sözlü İskoç edebiyatı geleneğinin söz ve müzik uyumu ile şarkı ritimlerinin yanı sıra, yazılı İskoç edebiyatının şiir biçimleri ve taşlama anlayışı başarıyla kullanılmıştır. Ayrshire lehçesi, eski İskoç dili ve İngilizce karışımı esnek bir şiir dili yaratmıştır. İnsanın doğallığı ve köylülüğün soyluluğu gibi temaları derin bir duyarlılık ve içtenlikle vurgulanması Robert Burns'e doğadan kopmamış eğitimsiz bir köylü şair olarak ün kazandırmıştır.

Şair bundan sonraki yıllarının büyük bir bölümünü eski İskoç şarkılarını derleyerek ve şarkılar yazarak geçirmiştir. James Johnson'un 1787-1803 arasında yayımlanan *The Scots Musical Museum* ("İskoç Müzik Mirası") adlı derlemesinin altı cildi ve George Thomson'un 1793-1818 arasında yayımlanan *A Select Collection of Original Scottish Airs for the Voice* ("İnsan Sesi İçin Özgün İskoç Havalarından Seçmeler") adlı derlemesinin sekiz bölümü Burns'un şarkılarına ayrılmıştır. Şair, dağınık bir durumda olan İskoç halk şarkılarını unutulmaktan kurtarmış ve halk geleneğine bağlı kalarak yazdığı şarkılarla zenginleştirmiştir. Bu yılların ürünü olan başlıca şiiri bir halk öyküsüne dayanarak sekiz hecelik beyitlerle yazdığı ve bir mizah başyapıtı olarak nitelendirilen "Tam o'Shanter"dır.

Pope ve öbür 18. yy İngiliz şairlerinin etkilerini taşımakla birlikte Burns'un şiirleri daha çok İskoç halk şiiri içinde değerlendirilir. Robert Fergusson ve

Allan Ramsay gibi İskoç şairlerinin etkileriyle gelişen şiir üslubu özgünlüğünden çok popülerliğiyle dikkati çeker.

Burns, özellikle 19. yy'daki sanayileşmeye karşı doğa yaşamının temsilcisi bir köy şairi olarak yüceltilmiş, zaman zamanda bir İskoç milliyetçisi olarak görülmüştür.

- **YAPITLAR (başlıca):** Şiir: *Poems, Chiefly in the Scottish Dialect*, 1786, (Kilmarnock baskısı), 1787, (genişletilmiş Edinburgh baskısı), ("Çoğunlukla İskoç Lehçesinde Şiirler"). Şarkı: *The Scots Musical Museum*, J. Johnson (der.), 6 cilt, 1787-1803, ("İskoç Müzik Mirası"); *A Select Collection of Original Scottish Airs for the Voice*, George Thomson (der.), 1793-1818, ("İnsan Sesi İçin Özgün İskoç Havalardan Seçmeler").

BURRI, Alberto (1915)

İtalyan, ressam. II. Dünya Savaşı sırasındaki izlenimlerini soyut ve çarpıcı bir resim diliyle yansıtmıştır.

Perugia'da doğdu. II. Dünya Savaşı'ndan önce tip öğrenimi gördü. Savaşa doktor olarak katıldı. Esir düşerek Texas'a götürüldü. Burada da sahra doktoru olarak çalıştı. Kanlı şiddet olaylarının sarsıcı etkisinden kurtulmak için resim yapmaya başladı. Duyduğu endişelerin görsel ve düşünsel anlatımının arayışı içindeydi. İtalya'ya döndükten sonra doktorluğu bırakarak kendini tümüyle resme verdi. 1952'de katıldığı Venedik Bineali'nde birincilik ödülünü kazandı. Aynı yıl açtığı ilk kişisel sergi de büyük bir başarı sağladı.

Burri yapıtlarında eski çuvallar, çeşitli kumaş ve tahta parçaları, plakalar gibi işe yaramaz hale gelmiş, atılmış malzemeleri kullanır. Bunları, kalınca sürülmüş siyah ya da kırmızı boya tabakaları içinde düzenler.

Çeşitli kıvrıntılar ve eklentiler içindeki kumaş parçalarıyla oluşturduğu dokusal yüzeylerde yakarak açtığı delikler, vücutta açılan yaraların; çarpuk çurpuk, patlamış dikişler ise bu yaralara uygulanan cerrahi işlemin karşılığı gibidir. 1952'den bu yana daha çok plastik maddeler kullanmıştır. Yapıştırma tekniğiyle oluşturduğu bu kolaj (yapıştırma) resimler, benzer çalışmaları olan Schwitters ve öteki Dadacılar'ın yapıtlarını çağırıştırır. Ancak Burri'ninkiler, Dadacılar'ın biçimselliğini aşan bir duygu uyandırır. Savaşı izleyen yıllardaki endişe, boşluk, anlamsızlık gibi yaygın duygular, Burri'nin resimlerinde görsel bir anlatım kazanmıştır.

- **BAKINIZ:** DUCHAMP.

BURSALI, Şefik (1903)

Türk, ressam. Gerçekçiliği, yalınlığı, doğa karşısında alçakgönüllülüğü ilke edinen bir manzara resmi anlayışının temsilcilerindendir.

Bursa'da doğdu. Liseye giderken ailesine yardımcı olabilmek için bir süre karikatürcü Cemal Nadir'le birlikte tabelacılık yaptı. Bu yıllarda suluboya resimlerini bir kırtasiye dükkânında sergiledi. Lise eğitimini yarıda bırakıp Sanayi-i Nefise Mektebi'ne gitmeye karar verdi. İşgal altında olan Bursa'dan ayrılabilmek için görevli Yunan subaylarına suluboya manzaralarından armağan ederek çıkış izni aldı. İstanbul'da Çallı ile tanıştı. 1921'de Sanayi-i Nefise Mektebi'nin giriş sınavını kazandı ve 1921-1930 arasında burada resim eğitimi gördü. 1930'da Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı Avrupa yarışmasını birincilikle kazandı, ama devlet o yıl yurt dışına öğrenci göndermekten vazgeçti. Bursalı, öğrenciliği sırasında yaz aylarında Bursa'ya gidiyor ve manzara resimleri yapıyordu. 1923'ten sonraki bütün Galatasaray ve Akademi sergilerine katıldı.

1934-1937 arasında Konya'daki öğretmenliği sırasında yaptığı manzara resimlerini İstanbul ve Ankara'daki toplu sergilere gönderdi. 1936'da Atatürk'ün emriyle Moskova, Kiev ve Leningrad'da düzenlenen sergilere katıldı.

1937'de, Güzel Sanatlar Akademisi'ne dönüştürülmüş olan eski okuluna öğretim üyesi olarak atandı ve otuz yıl bu görevi sürdürdü. Kişisel sergiler açtı. Ayrıca yurt dışında karma sergilere katıldı. Devlet Resim ve Heykel sergilerinde resim dalında 1966'da birincilik, 1973, 1980 ve 1982'de başarı ödülleri kazandı.

Ankara'da resim çalışmalarını sürdüren Şefik Bursalı, resimleri arasında büyük bir yer tutan manzaralarının yanı sıra natürmort ve portre çalışmaları da yapmaktadır. Doğayı, taklide dayanmayan duygulu bir yaklaşımla yansıtır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Kanepeye Uzanmış Kadın*, 1944; *Edirne'den*, 1964; *Burdur'da Eski Bir Ev*, 1967; *Ankara Çankaya'dan*, 1977; *İnce Minare-Konya*; *Topkapı Sarayı ve Liman*; *Çiçekçi*.

BURSALI TAHİR BEY (1861-1924)

Osmanlı araştırmacı, yazar. Osmanlı döneminde yetişen ünlülerle ilgili önemli yapıtlar vermiştir.

Mehmed Tahir Bey, 22 Kasım 1861'de Bursa'da doğdu, 10 Ekim 1924'te İstanbul'da öldü. Üsküdarlı Seyyid Mehmed Tahir Paşa'nın torunu, Rıfat Bey'in oğludur. İlk ve ortaöğrenimini Bursa'da yaptı. 1879'da Bursa Askeri İdadisi'ni, 1881'de Harbiye

Mektebi'ni bitirdi. 1883'te Manastır Askeri Rüştiyesi'ne tarih-coğrafya öğretmeni olarak atandı. 1897'de Üsküp Askeri Rüştiyesi'ne geçti. 1898'de Kolağalığına (önyüzbaşı) yükselterek Manastır Askeri Rüştiyesi müdürlüğüne getirildi. 1904'te de Selanik Askeri Rüştiyesi'ne müdür oldu. 1905'te binbaşılığa yükseldi.

Selanik'te iken gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişki kurması yüzünden açığa alındı ve Tabur komutanı olarak Alaşehir'e (Manisa'da) gönderildi. Oradan da İzmir'e Fırka Divan-ı Harbi üyeliğine atandı. Kaymakam (yarbay) olduktan bir süre sonra ordudan ayrıldı.

Tahir Bey, 1908'de açılan Meclis-i Mebusan'da bir dönem Bursa mebusluğu yaptıktan sonra siyasetten de çekildi. Bir ara bulunduğu İstanbul kütüphaneleri müfettişliği aldığı son resmi görevdir.

Tahir Bey, kitaplarının yanısıra çeşitli dergi ve gazetelerde de alanıyla ilgili yazılar yazmıştır. Bunların en önemlileri *Türk Derneği*, *Türk Yurdu*, *Sırat-ı Müstakim*, *Sebü'lü'r-Reşad*, *İslâm Mecmuası*, *Kelime-i Tayyibe* de yayımlanmıştır. Ayrıca Türk Bilgi Derneği'nde aslı, Tarih-i Osmani Encümeni'nde de yardımcı üye olarak bulunmuştur.

Tahir Bey, son dönemin Mehmed Süreyya Bey'den sonra en tanınmış ve en verimli biyografya ve bibliyografya araştırmacısıdır. Bu alanlarda verdiği yapıtlar eksiklerine, yanlışlarına sistematik bakımdan taşıdığı zayıflıklarına karşın birçok yönden bugün de değerini korumakta, temel birer kaynak olma özelliğini sürdürmektedir.

- YAPITLAR (başlıca): *Türkler'in Ulûm ve Fünûna Hizmetleri*, 1896; *Terceme-i Hal ve Fezail-i Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî*, 1898; *Kibar-ı Meşayih ve Ulemâdan Oniki Zatin Teracim-i Ahvali*, 1899; *Meşayih-i Osmaniyeden Sekiz Zatin Teracim-i Ahvali*, 1900; *Ulema-i Osmaniyeden Altı Zatin Teracim-i Ahvali*, 1900; *Nazar-ı İslâm'da Fâkr*, 1901; *Müverrihin-i Osmaniyeden Ali ve Kâtib Çelebi'nin Terceme-i Halleri*, 1906; *Aydın Vilayeti-ne Mensub Meşayih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihin ve Etibbânın Teracim-i Ahvali*, 1908; *Delilü't-Tefasir*, 1908; *Ahlâk Kitaplarımız*, 1909; *Müntehabat-ı Mesari ve Ebyat*, 1912; *Meulânâ eş-Şeyh İsmail Hakkı el-Celveti Hazretlerinin Muhtasaren Terceme-i Halleriyle Matbu ve Gayr-ı Matbu Asarını Havî Risaledir*, 1913; *Hacı Bayram Veli*, 1913; *Kâtib Çelebi*, 1915; *Osmanlı Müellifleri*, 3 cilt, 1915-1924; *Siyasete Mütâallik Asar-ı İslâmiye*, 1916; *Menâkıb-ı Harb*, 1917; *Kırım Müellifleri*, 1919.

- KAYNAKLAR: Muallim Vahyî, *Bursalı Tahir Bey*, 1918.

- BAKINIZ: MEHMED SÜREYYA BEY.

BURTON, Francis Richard (1821-1890)

İngiliz, gezgin. Afrika ve Arap yarımadasının Avrupa için gizli kalmış bölgelerini araştırmıştır.

19 Mart 1821'de, Devonshire'daki Torquay'de doğdu. 20 Ekim 1890'da Trieste'de öldü. Emekli bir subayın oğluydu. Küçük yaşta İngiltere'den ayrılarak öğrenimine Tours kentinde başladı, ardından İtalya'

ya geçti. 1840'ta İngiltere'ye dönerek Oxford Üniversitesi'ne bağlı Trinity College'a girdi. Ancak bir disiplin suçu nedeniyle 2 yıl sonra okuldan atıldı ve orduya girdi. Burton okul yıllarında öğrendiği Eski Yunanca ve Latince ile yetinmedi ve yaşadığı ülkelerin dillerini lehçelerine varıncaya kadar öğrendi. Lehçeleriyle birlikte 40'ı bulan bu 25 dili oldukça iyi konuşması sayesinde, o bölgelerin halkıyla kolay ilişki kurarak, hatta bazen kendini onlardan biriyimş gibi tanıtarak bu insanların kültürlerini inceledi.

Burton yazdıklarını o dönemdeki "baskıcı" ahlak anlayışıyla sınırlamadığından, özellikle Doğu'nun erotizmini anlatan kitapları tepkiyle karşılanmıştı. Öldükten sonra karısı yapıtlarının Saray tarafından yanlış anlaşılmasından korkarak birçoğunu yok etti.

1842-1849 arasında Hindistan'da bulundu. Daha sonra Fransa'ya giderek Hindistan ile ilgili, özellikle etnolojik değeri olan gözlemlerini kaleme aldı. Bundan sonra Hristiyan dünyasına kapalı olan Mekke ve Medine'nin gizlerini çözmeyi planlayan Burton, 1853'te kendini Afganlı bir doktor olarak tanıtarak bu iki kente girmeyi başardı. 1855-1856 arasında yazdığı *The Pilgrimage to El-Medinah and Mecca*, ("Mekke ve Medine'ye Hac Ziyareti") bu kentlerdeki Müslüman halkın yaşantısını ve geleneklerini anlatır. Mekke ve Medine'den sonra Doğu Afrika'da (bugün Habeşistan'da) gene bir Müslüman kenti olan Harar'a gizli bir ziyaret yaptı. İlk kez bir Avrupalı'nın ziyaret ettiği bu kentte geçirdiği dört günün izlenimlerini bir başka kitapta topladı.

Daha sonra Nil'in kaynağını keşfetmeyi amaçlayan Burton, John Speke ile birlikte Doğu Afrika'ya yola çıktı. Ancak Somali'de yerliler tarafından yaralanarak İngiltere'ye dönmek zorunda kaldı. Savaş bittikten sonra yarıda kalan planını uygulamak için Speke ile Zanzibar'dan Afrika'nın içlerine doğru ilerledi. Ancak Tanganika gölü kıyılarına geldiklerinde sıtma yüzünden araştırmayı sürdüremedi. Speke yola devam ederek Nil'in kaynağı olduğuna inandığı Viktoria Gölü'nü keşfetti. Burton gezisinin öyküsünü 1860'da *The Lake Regions of Central Africa* ("Orta Afrika'nın Göller Bölgesi") adı altında topladı. 1860'ta Kuzey Amerika'daki Mormon tarikatı üyelerinin yaşadığı Salt Lake City'ye yaptığı bir geziden sonra, Şam ve Trieste dahil olmak üzere çeşitli kentlerde konsolos olarak bulundu. 1872'den başlayarak, ölünceye değin kaldığı Trieste'de gezdiği bölgelerde ilgili yapıtlar verdi.

Burton, gezilerini konu ettiği 40 cilti aşkın yapıtları ve 30 cilt tutan çevirileriyle, değişik kültürlerle ilişkin zengin bilgiler derlenmiştir.

- YAPITLAR (başlıca): *Pilgrimage to El-Medinah and Mecca*, 3 cilt, 1855, ("Mekke ve Medine'ye Hac Ziyareti"); *First Footsteps in East Africa*, 1856, ("Doğu Afrika'da İlk Adımlar"); *The Lake Regions of Central Africa*, 2 cilt, 1860, ("Orta Afrika'nın Göller Bölgesi"); *City of the Saints*, 1861, ("Azizler Kenti").

- KAYNAKLAR: N. Penzer, *Annotated Bibliography of Sir Richard Francis Burton*, 1923; B. Frawell, *Burton*, 1963.

Resim 168
Filippo BRUNELLESCHI
Floransa Katedrali Kubbesi-Floransa, ITALYA

Rexim 175
Alberto BURRI
"Yanma ve Yoğrulma" Özel Koleksiyon-FRANSA

Resim 169
Bernard
BUFFET
"Kuşlar"
dizisinden
Çıplak
Modern
Sanat
Belediye
Müzesi-Paris,
FRANSA

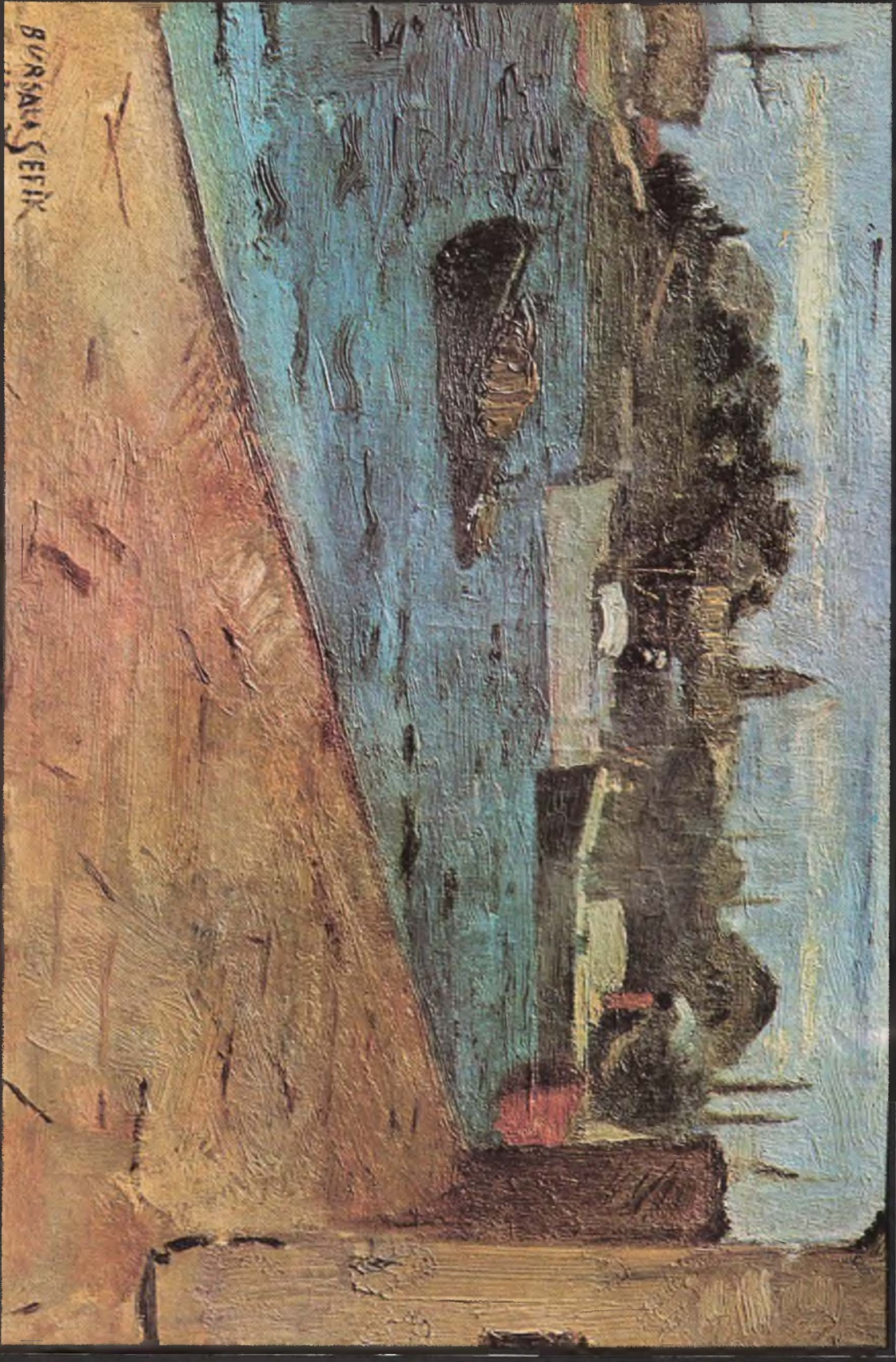
Resim 174
Şefik BURSALI
"Çiçekçi" Özel Koleksiyon

Resim 170

Edward Coley BURNE-JONES, "Yıkmırlar Arasında Aşk" Wighwick Malikanesi Wolverhampton, İNGİLTERE

Resim 173

Şefik BURSALI, "Topkapı Sarayı ve Liman" Özel Koleksiyon

Resim 172
Cihat BURAK
"Akvaryum ile Kedi" Özel Koleksiyon

Resim 171
Cihat BURAK
"Boğaziçi" Özel Koleksiyon

3. cilde başladık!

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'nin geçen hafta yayımlanan 20. fasikülüyle ikinci cildi de tamamlandı...

Elinizdeki 21. fasikülle 3. cilde başladık.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 10 cilt, 6400 sayfadan oluşacak.

Adem'den günümüze Doğu ve Batı kültüründen 10.000 ünlü... Tarihin akışında etkin olmuş olaylar, akımlar, yapıtlar...

Edebiyat, sanat, tarih, siyaset, felsefe, din, ekonomi, spor, sosyal bilimler, bilim ve teknoloji...

Tüm yönleriyle uygarlık tarihi!

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi ile, başka hiç bir kaynaktan topluca bulamayacağınız eşsiz bir bilgi hazinesi elinizin altında!

Cilt kapaklarınızı alın! Eksiklerinizi tamamlayın!

Anadolu Yayıncılığın 3. cilt için hazırlattığı özel cilt kapakları bütün yurttaki bayilere dağıtıldı. Bir cilt kapağı 250 liradır.

Cilt kapaklarınızı mutlaka alın. 3. cildi de kitaplığınıza kazandırın.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'nden eksik fasikülleriniz varsa gecikmeden tamamlayın... Eksik fasikül cilt ve cilt kapaklarını YADA A.Ş.'den sağlayabilirsiniz.

YADA A.Ş. Doktor Şevki Bey Sokak No: 6 Divanyolu-İstanbul Tel: 520 74 72

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş. adına sahibi: Nazar BÜYÜM

Genel Yayın Yönetmeni : Oya KÖYMEN

Yazı İşleri Müdürü : Meltem ONEŞ

Teknik Yönetmen : Yavuz KÖSEMEN

Renkli Baskı : Ana Basım Sanayi A.Ş.

Siyah-Beyaz Baskı : Milliyet Yayın A.Ş.

Dağıtım : Hürriyet Holding A.Ş.

Abone ve Her Türlü İstek Adresi :

YADA Dr. Şevki Bey Sokak, No: 6 Divanyolu

Cilt 3, Fasikül 21

9 Nisan 1984

300 TL.

ANADOLU YAYINCILIK Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii, No: 93 Maslak-İstanbul